

มาฝึกแต่งบาส์กับเถอะ

ชักชะการใช้ภาษาบาลี ๖



พุทธอนัน ปาเอตติ ปาลี

ที่ช่ออำนาจ

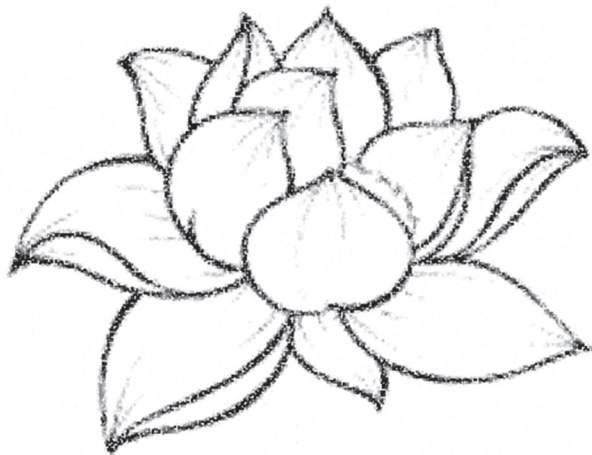
เพราะเป็นภาษาที่รักษาพระพุทธพจน์

พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ

รวบรวมและเรียบเรียง

มาฝึกแต่งบาลีกันเถอะ

(ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖)



พระมหาฉัตรพงษ์ อุตตมปญโญ

รวบรวมและเรียบเรียง

ชื่อหนังสือ : มาฝึกแต่งบาลีกันเถอะ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖)

ISBN : 978-616-413-385-3

รวบรวมและเรียบเรียง : พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ

คอมพิวเตอร้/จัดรูปเล่ม : พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ

ตรวจทาน : พระมหาสังคีต สังคีตวโร
พระมหาพิชณู วรมงคลโต
พระมหาวัชรินทร์ ปญญาพล
พระมหาพุทิจ ชูติปญโญ
พระมหาทรงพล รตนโชโต
พระมหาสุวิทย์ ปิยธมโม
คุณอภิวัฒน์ กิตติสิบวงศ์

ออกแบบปก : คุณชัยโย ทองหมื่นไวย

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดยสาธุชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพ

พิมพ์ที่ : บริษัท สหมิตรพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด
๕๙/๔ ซอยวัดพระเงิน ถนนกาญจนาภิเษก ตำบลบางม่วง
อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
โทรศัพท์ 0-2903-8257-9 โทรสาร 0-2921-4587

คำนำ

วิธีการศึกษาภาษาบาลีที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาประสบความสำเร็จได้รวดเร็วยิ่งขึ้นนั้น ประสบการณ์หรือความถี่ในการฝึกการอ่าน การแปล การลัมพันธ์ และการแต่งนั้น จะช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดทักษะในการนำไวยากรณ์ไปใช้ได้ดียิ่งขึ้น

หนังสือ “มาฝึกแต่งบาลีกันเถอะ” เล่มนี้ จึงมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาได้มีแบบฝึกหัดเพื่อฝึกการแต่งบาลี โดยเริ่มฝึกตั้งแต่เริ่มแรก คือ ประธาน กับ กิริยา แล้วต่อด้วยบทที่เกี่ยวข้องขยายประโยคให้ยาวขึ้นตามลำดับ อันจะเป็นเหตุให้นักศึกษาเห็นความสัมพันธ์ของบทต่างๆ ที่อยู่ในประโยคได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะกิริยา ซึ่งเปรียบเหมือนกับผู้กำกับละครหรือภาพยนตร์ เป็นผู้กำหนดบทบาทว่าใครจะแสดงเป็นตัวอะไร กิริยาก็เช่นกัน เป็นผู้สั่งการนาม ว่าต้องประกอบด้วยวิภัติอะไร เช่น เมื่อใช้ ทาธาตุ เป็นกิริยาคุมพากย์ ตัวกิริยาการให้ นั้น จะเรียกหาวิภัตินามที่สัมพันธ์กับตัวกิริยาในบทบาทต่างๆ เช่น ในฐานะกรรมของกิริยา ให้ซึ่งอะไร(ทุดิยาวิภัติ) ให้แก่ใคร เรียกหาลัมปทานหรือผู้รับ(จตุตถีวิภัติ) อาจจะมีรายละเอียดเพิ่มเติมได้ เช่น ให้เพื่ออะไร(จตุตถีวิภัติ) ให้ที่ไหน มีอาหารมารองรับการให้(สัดตมิวิภัติ) หรือแม้แต่ให้ในเวลาไหน (กาลสัดตมิ) เป็นต้น

ดังนั้น จึงเปรียบเทียบให้เห็นง่ายๆ ว่า กิริยาคุมพากย์ เหมือนกับผู้กำกับ มีหน้าที่กำหนดบทบาทของตัวแสดงทุกๆ ตัวในเรื่อง และกิริยาในระหว่าง ก็เปรียบเหมือนผู้ช่วยผู้กำกับ ซึ่งทำให้บทบาทของวิภัตินามตัวอื่นๆ ที่มาสัมพันธ์กับกิริยาทั้ง ๒ ดังกล่าว ปรากฏบทบาทชัดเจน

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อมูลต่างๆ ที่ได้รวบรวมไว้ จะช่วยให้ผู้ศึกษาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาในการอ่าน การแปล และทำความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์สำหรับการแต่งประโยคในภาษาบาลีได้ดียิ่งขึ้น เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปศึกษาพระธรรมวินัยต่อไป

พระมหาต่วน อุตตมปญโญ

๑๓ เม.ย. ๒๕๕๙

(๗)

อนุโมทนาภคา

หนังสือมาฝึกแต่งบาลีกันเถอะ(ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖) นี้ เกิดขึ้นเพราะความคิดที่จะอนุเคราะห์ให้ผู้มีความประสงค์จะศึกษาบาลีให้ได้รับความสะดวกในการศึกษา ควบคู่กับการเรียนไวยากรณ์บาลี ก็คือการฝึกใช้ไวยากรณ์ ๓ อย่าง ได้แก่ฝึกแปล ฝึกลัมพันธ์ และฝึกแต่งประโยค ซึ่งนั้นเป็นเจตนารมณ์ของข้าพเจ้าที่ประสงค์จะจัดทำหนังสือที่สามารถให้สาระประโยชน์แก่ผู้จะไปใช้ ดังนั้น จึงได้จัดการรวบรวมเอกสารชุดนี้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มและสำเร็จลุล่วงมาด้วยดี

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ จึงใคร่ขออนุโมทนาบุญแก่พระมหาพิริยะ ฐิริยาโณ ผู้ดูแลเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พระมหาสังคีต สังคีตวโร พระมหาพิชณู วรมงคลโธ พระมหาวัชรินทร์ ปญญาพโล พระมหาพุทฺธิช ชุตติปัญโญ พระมหาทรงพล รตนโชโต พระมหาสุวิทย์ ปิยธมฺโม คุณอภิวัฒน์ กิตติสิบวงค์ ผู้ช่วยตรวจทานต้นฉบับและช่วยหาข้อมูลบางส่วน คุณชัยโย ทองหมื่นไวย์ ช่วยออกแบบปกสวยงาม พระพัชรพล ปิยสิโล ช่วยออกแบบดอกบัวลายเส้น พระพันศักดิ์ ปภัสโร ผู้ติดต่อประสานงานผู้ออกแบบปก รวมทั้งญาติโยมผู้ร่วมบริจาคปัจจัยเพื่อนำมาเป็นค่าจัดพิมพ์ และทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดพิมพ์ในครั้งนี้

ที่สำคัญ คือ พระอาจารย์พระภิกษุทันตธัมมานันทมหาเถระ สำนัสนชสิริปริวรรตมจาริยะ อัครมหาบัณฑิต อดีตพระอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดท่ามะโอ พระอาจารย์มหาประวัตติ ภาวโรจิตโต อาจารย์บุญถนอม นพโสภณ และคณาจารย์สำนักเรียนวัดท่ามะโอทุกรูปทุกท่านที่ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้ คุณโยมพ่อฟัก คุณโยมแม่ปุ่น เข็มสันเทียะ ผู้เป็นบุพพการีชนทั้งสอง คุณสุวรรณ ดันตระเชียร คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์ คุณเพ็ญศรี บุญญรัตน์ คุณวิไล ลีสรรพ ครอบครวัโอวาทวโรญญ คุณไตรรงค์ มาลาภิรมย์ ผู้ร่วมทำบุญช่วยค่าใช้จ่ายในการจัดทำต้นฉบับ คุณณัฐศักดิ์ ตันตยานุพนธ์ คุณภักวี วยุทธมวุฒิ คุณอัจฉรา ฤทธิเสื่อ ผู้เป็นไวยาวัจกร คุณสิทธิชัย ภาคฉนวนล คุณกนกพร คุณชัยเจริญกุล ถวายกระตาดบับเบิลเอ ๒ กล่อง เพื่อใช้พิมพ์ต้นฉบับสำหรับตรวจทาน ญาติโยมชาววัดพิบูลทอง ญาติโยมชาววัดจากแดง นักศึกษาคัมภีร์ปทรูปสิทธิ และผู้ที่มีส่วนช่วยในการทำหนังสือมาฝึกแต่งบาลีกันเถอะ(ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖) เล่มนี้ให้สำเร็จทุกท่าน

ขออำนาจบุญกุศลที่ได้ทำร่วมกันในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ทุกข์ ท่านประสบแต่ความสุข ความเจริญ ปราศจากทุกข์ โศก โรค ภัย เป็นผู้มั่งมีปัญญาทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตตระ และได้ดวงตาเห็นธรรมด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาธิตินงศ์ อุตตมปัญโญ

๑๒ เมษายน ๒๕๕๙

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
อนุโมทนาภคา	(ข)
บทที่ ๑ หลักการแต่งประธานกับกิริยา	๑
บทที่ ๒ หลักการวางบทขยายประธาน	๗
บทที่ ๓ หลักการวางบทขยายกิริยาคุมพากย์	๑๐
บทที่ ๔ หลักการวางบทอาลปนะ	๑๓
บทที่ ๕ หลักการวางนิบาตต้นข้อความและกาลสัตตมี	๑๗
๕.๑ หลักการวางนิบาตต้นข้อความและนิบาตเชื่อมประโยค	๑๗
๕.๒ หลักการวางกาลสัตตมี	๒๒
บทที่ ๖ หลักการแต่งบทกิริยาในระหว่างเป็นต้น	๒๖
๖.๑ หลักการแต่งบทกิริยาในระหว่าง	๒๖
๖.๒ หลักการแต่งบทนามที่มีวิภัติเดียวกันกับประธาน	๓๒
๖.๓ หลักการแต่งประโยคแทรก(อนาทร/ลักษณะ)	๔๔
บทที่ ๗ หลักการแต่งบทที่ขยายกิริยาในระหว่างเป็นต้น	๗๘
บทที่ ๘ หลักการแต่งประโยคกัตตุกับกัมมะ	๘๕
บทที่ ๙ หลักการแต่งประโยคเหตุกัตตุกับเหตุกัมมะ	๙๓
บทที่ ๑๐ หลักการแต่งประโยคภาวะ	๙๗
บทที่ ๑๑ หลักการแต่งประโยคที่ใช้ สกุกา คุมพากย์	๙๙
บทที่ ๑๒ หลักการแต่งประโยคที่ใช้ วมุฏฐติ คุมพากย์	๑๑๒
บทที่ ๑๓ หลักการแต่งบทวิกติกัมมะ	๑๒๔
บทที่ ๑๔ หลักการแต่งบทกิริยาวิเสสนะ	๑๓๐
บทที่ ๑๕ หลักการแต่งบทที่ประกอบด้วยภาวศัพท์และภาวศัพท์ิต	๑๓๔
บทที่ ๑๖ หลักการแต่งประโยคนิทธารณะ	๑๖๓
บทที่ ๑๗ หลักการแต่งประโยคลือกข้อความ	๑๗๔
บทที่ ๑๘ หลักการแต่งประโยคที่มี อุทาหุ หรือ โนศัพท์	๑๘๔
บทที่ ๑๙ หลักการแต่งประโยค ย - ต	๑๙๓
บทที่ ๒๐ หลักการแต่งประโยคที่มีลิงค์และวจนะต่างกัน	๒๐๕

ข้ พุทุไธ ภาสดี วาจ้ เขม้ นิพพานปตฺติขา
ทุกขสฺสนฺตกิรียาย ส่า เว วาจาณมุตฺตมา.

พระพุทธรเจ้าตรัสพระวาจาใด เป็นคำปลอตภัย เพื่อบรรลุ
พระนิพพาน และเพื่้อทำที่สุดทุกข์ พระวาจาอันั้นแล เป็น
สูงสุดแห่งวาจาทั้งหลาย

(ขุ.เถร. ๒๖/๔๐๑/๔๓๔ วจิตฺสเถร)



บทที่ ๑

หลักการแต่งประธานกับกริยา

วิธีการแต่งประโยคในภาษาบาลีนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในเบื้องต้น คือ ประธาน กับ กริยาคุณพากย์

ประธานในประโยคนั้น เป็นผู้กระทำกริยา เป็นเหตุให้ผู้อื่นทำกริยา หรือสิ่งที่ถูกกระทำ ขึ้นอยู่กับประโยคทั้ง ๕ ประโยค คือ ประโยคกัตตุวาจก ประโยคเหตุกัตตุวาจก ประโยคกัมมวาจก ประโยคเหตุกัมมวาจก และประโยคภาววาจก

ประธานในประโยคจะประกอบด้วยวิภัติอะไร ขึ้นอยู่กับประโยคนั้นๆ และสำนวนการใช้ภาษา แต่ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะการแต่งประโยคขั้นพื้นฐาน ดังนี้

ประโยคกัตตุวาจก ประโยคเหตุกัตตุวาจก ประโยคกัมมวาจก ประโยคเหตุกัมมวาจก ประธานในประโยคประกอบด้วยปฐมวิภัติ

ส่วนประโยคภาววาจก ประธานในประโยค ประกอบด้วยตติยวิภัติเสมอ จะเป็นเอกพจน์หรือพหูพจน์ก็ได้ ถ้าใช้กริยาอาขยาคคุณพากย์ แต่เป็นวิภัติฝ้ายัตตโนบทปฐมบุรุษ เอกพจน์เท่านั้น ถ้าใช้กริยากิตก์คุณพากย์ จะเป็นนปุงสกลิงค์ เอกพจน์เท่านั้น ข้อสังเกตของกริยาคุณพากย์ทั้งอาขยาคและกิตก์ ในประโยคภาววาจก โดยมากจะเป็นกลุ่มอกัมมกธาตุ คือธาตุที่ไม่เรียกหากรรม

สำหรับกริยาคุณพากย์ นักศึกษาจะใช้กริยาอาขยาคก็ได้ กริยากิตก์ก็ได้ กรณีที่ใช้กริยาอาขยาค ต้องคำนึงถึงบุรุษกับโยคะและวจนะ ต้องประกอบให้ตรงกัน ถ้าใช้กริยากิตก์คุณพากย์ ต้องดูด้วยว่ากิตก์ตัวไหนที่สามารถใช้เป็นกริยาคุณพากย์ได้ เมื่อทราบแล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอีกประการหนึ่ง คือ เรื่องของลิงค์ ต้องประกอบให้ตรงลิงค์กัน ระหว่าง ประธานกับกริยากิตก์ที่ใช้คุณพากย์ รวมถึงวจนะด้วย ก็ต้องประกอบให้ตรงกันเสมอ

การวางตำแหน่งของประธานและกริยา ประธานนิยมวางไว้ข้างหน้า ส่วนกริยาคุณพากย์ วางไว้ข้างหลัง เช่น ตูว์ จจฉาหิ. เมื่อแปลแล้วเหมือนในภาษาไทยที่ว่า ท่านจงไป

ดูโครงสร้างการแต่งประโยคในภาษาบาลี และตัวอย่างการแต่งประโยค ดังต่อไปนี้

- | | | |
|--|---|---|
| (๑) ประธาน
(สุทธนาม)
(บุรุษ/วจนะ)
(ปจมา//ตติยวิภัตติ) | + | กิริยา (ปัจจุบัน/อดีต/อนาคตกาล)
(กิริยาอาขยัตทั้ง ๘ หมวด)
(โยคะ/วจนะ)
(กัตตุรูป/กัมมรูป//ภาวรูป) |
| (๒) ประธาน
(สุทธนาม)
(ลิงค์/วจนะ)
(ปจมา//ตติยวิภัตติ) | + | กิริยา
(กิริยาภิกถ์)
(ลิงค์/วจนะ)
(กัตตุรูป/กัมมรูป//ภาวรูป) |

๑. ตัวอย่างการแต่งประโยคที่ใช้กิริยาอาขยัตคัมพากย์ ดังต่อไปนี้

- | | | |
|--|---|---|
| ๑. ปุริโส คจฺจติ.
ประธาน
นามโยคะ/เอกวจนะ | + | บุรุษ ย่อมไป
กิริยาอาขยัตคัมพากย์ (วิภัตติทั้ง ๘ หมวด)
ปจมบุรุษ/เอกวจนะ |
| ๒. ปุริสา คจฺจนฺติ.
ประธาน
นามโยคะ/พหุวจนะ | + | บุรุษทั้งหลาย ย่อมไป
กิริยาอาขยัตคัมพากย์ (วิภัตติทั้ง ๘ หมวด)
ปจมบุรุษ/พหุวจนะ |
| ๓. ตฺวํ คจฺจสิ.
ประธาน
ตุมหโยคะ/เอกวจนะ | + | ท่าน ย่อมไป
กิริยาอาขยัตคัมพากย์ (วิภัตติทั้ง ๘ หมวด)
มัชฌิมบุรุษ/เอกวจนะ |
| ๔. ตฺมฺเห คจฺจถ.
ประธาน
ตุมหโยคะ/พหุวจนะ | + | ท่านทั้งหลาย ย่อมไป
กิริยาอาขยัตคัมพากย์ (วิภัตติทั้ง ๘ หมวด)
มัชฌิมบุรุษ/พหุวจนะ |

- | | | |
|--|---|--|
| <p>๕. อหิ คจนามิ.
ประธาน
อมุหโยคะ/เอกวจนะ</p> | + | <p>ข้าพเจ้า จะไป
กริยาอาขยาคุมพากย์ (วิภัติทิทั้ง ๘ หมวด)
อุตตมบุรุษ/เอกวจนะ</p> |
| <p>๖. มยิ คจนาม.
ประธาน
อมุหโยคะ/พหุวจนะ</p> | + | <p>ข้าพเจ้าทั้งหลาย จะไป
กริยาอาขยาคุมพากย์ (วิภัติทิทั้ง ๘ หมวด)
อุตตมบุรุษ/พหุวจนะ</p> |

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

- | | |
|---------------------------------------|---|
| <p>๑. หญิง ย่อมยี่น
.....</p> | <p>๒. หญิงทั้งหลาย ย่อมยี่น
.....</p> |
| <p>๓. เธอ ย่อมยี่น
.....</p> | <p>๔. เธอทั้งหลาย ย่อมยี่น
.....</p> |
| <p>๕. ข้าพเจ้า ย่อมยี่น
.....</p> | <p>๖. ข้าพเจ้าทั้งหลาย ย่อมยี่น
.....</p> |
| <p>๗. ภิกษุ ฟังแล้ว
.....</p> | <p>๘. ภิกษุทั้งหลาย ฟังแล้ว
.....</p> |
| <p>๙. ท่าน ฟังแล้ว
.....</p> | <p>๑๐. ท่านทั้งหลาย ฟังแล้ว
.....</p> |
| <p>๑๑. เรา ฟังแล้ว
.....</p> | <p>๑๒. เราทั้งหลาย ฟังแล้ว
.....</p> |
| <p>๑๓. สามเณร จักไป
.....</p> | <p>๑๔. สามเณรทั้งหลาย จักไป
.....</p> |
| <p>๑๕. คุณ จักไป
.....</p> | <p>๑๖. คุณทั้งหลาย จักไป
.....</p> |
| <p>๑๗. กระผม จักไป
.....</p> | <p>๑๘. กระผมทั้งหลาย จักไป
.....</p> |

๒. ตัวอย่างการแต่งประโยคที่ใช้กริยาภิตก์คุมพากย์ ดังต่อไปนี้

กริยาภิตก์คุมพากย์ มีได้ ๔ ประโยค คือ ประโยคกัตตฺวาจก ประโยคกัมมฺวาจก ประโยค เหตุกัมมฺวาจก และประโยคภาวฺวาจก โดย ๓ ประโยคแรก ประธานประกอบด้วย ปฐมาวินิตติ ส่วนประโยคภาวะ ประธานประกอบด้วยตติยาวินิตติ

- | | | | |
|----------------------|---|----------------------|--------|
| ๑. อุปาสโก คโต. | | อุบาสก | ไปแล้ว |
| ประธาน | + | กริยาภิตก์ | |
| (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | | (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | |
| ๒. อุปาสกา คตา. | | อุบาสกทั้งหลาย | ไปแล้ว |
| ประธาน | + | กริยาภิตก์ | |
| (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | | (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | |
| ๓. อุปาสิกา คตา. | | อุบาสิกา | ไปแล้ว |
| ประธาน | + | กริยาภิตก์ | |
| (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | | (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | |
| ๔. อุปาสิกาโย คตา. | | อุบาสิกาทั้งหลาย | ไปแล้ว |
| ประธาน | + | กริยาภิตก์ | |
| (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | | (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | |
| ๕. จิตฺตํ คตํ. | | จิต | ไปแล้ว |
| ประธาน | + | กริยาภิตก์ | |
| (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | | (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | |
| ๖. จิตฺตานิ คตานิ. | | จิตทั้งหลาย | ไปแล้ว |
| ประธาน | + | กริยาภิตก์ | |
| (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | | (ลิงค์/วจนะ/วิภัตติ) | |

- | | |
|--|--|
| <p>๗. ภิกขุณา สุวเจน ภวิตพฺพํ.
ประธาน +
(สุทธนาม/ตติยวิภัติ)</p> | <p>ภิกษุ พึงเป็นผู้ว่ากล่าวได้โดยง่าย
กริยากิตก์
(นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวจนะ)</p> |
| <p>๘. ภิกขุหิ สุวเจหิ ภวิตพฺพํ.
ประธาน +
(สุทธนาม/ตติยวิภัติ)</p> | <p>ภิกษุทั้งหลาย พึงเป็นผู้ว่ากล่าวได้โดยง่าย
กริยากิตก์
(นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวจนะ)</p> |
| <p>๙. ภิกขุณิยา สุวจาย ภวิตพฺพํ.
ประธาน +
(สุทธนาม/ตติยวิภัติ)</p> | <p>ภิกษุณี พึงเป็นผู้ว่ากล่าวได้โดยง่าย
กริยากิตก์
(นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวจนะ)</p> |
| <p>๑๐. ภิกขุณีหิ สุวจาหิ ภวิตพฺพํ.
ประธาน +
(สุทธนาม/ตติยวิภัติ)</p> | <p>ภิกษุณีทั้งหลาย พึงเป็นผู้ว่ากล่าวได้โดยง่าย
กริยากิตก์
(นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวจนะ)</p> |
| <p>๑๑. กุเลน สุวเจน ภวิตพฺพํ.
ประธาน +
(สุทธนาม/ตติยวิภัติ)</p> | <p>ตระกูล พึงเป็นผู้ว่ากล่าวได้โดยง่าย
กริยากิตก์
(นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวจนะ)</p> |
| <p>๑๒. กุเลหิ สุวเจหิ ภวิตพฺพํ.
ประธาน +
(สุทธนาม/ตติยวิภัติ)</p> | <p>ตระกูลทั้งหลาย พึงเป็นผู้ว่ากล่าวได้โดยง่าย
กริยากิตก์
(นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวจนะ)</p> |
| <p>๑๓. ตยา สุวเจน ภวิตพฺพํ.
ประธาน +
(สุทธนาม/ตติยวิภัติ)</p> | <p>ท่าน พึงเป็นผู้ว่ากล่าวได้โดยง่าย
กริยากิตก์
(นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวจนะ)</p> |

- | | |
|---|--|
| <p>๑๔. ตุมเหหิ สุวเจหิ ภวิตพฺพ.
 ปรุชฌาน +
 (สุทฺธฌานาม/ตตติยาริภัตตติ)</p> | <p>ทํานท้หฺลลย พ้หฺงเป็หฺนผู้ว่ากล่่าวได้โดยง่่าย
 กิริยาก็ตัก
 (นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวงจนะ)</p> |
| <p>๑๕. มยยา สุวเจหิ ภวิตพฺพ.
 ปรุชฌาน +
 (สุทฺธฌานาม/ตตติยาริภัตตติ)</p> | <p>เรฯ พ้หฺงเป็หฺนผู้ว่ากล่่าวได้โดยง่่าย
 กิริยาก็ตัก
 (นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวงจนะ)</p> |
| <p>๑๖. อมฺมุเหหิ สุวเจหิ ภวิตพฺพ.
 ปรุชฌาน +
 (สุทฺธฌานาม/ตตติยาริภัตตติ)</p> | <p>เรฯท้หฺลลย พ้หฺงเป็หฺนผู้ว่ากล่่าวได้โดยง่่าย
 กิริยาก็ตัก
 (นปฺงสกลลิ่งค์/เอกวงจนะ)</p> |

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

- | | |
|--|---|
| <p>๑. ภิกษุ น้หฺงแล้่ว
 </p> | <p>๒. ภิกษุท้หฺลลย น้หฺงแล้่ว
 </p> |
| <p>๓. ภิกษุณี น้หฺงแล้่ว
 </p> | <p>๔. ภิกษุณีท้หฺลลย น้หฺงแล้่ว
 </p> |
| <p>๕. ชน เลือมใสแล้่ว
 </p> | <p>๖. ชนท้หฺลลย เลือมใสแล้่ว
 </p> |
| <p>๗. นางพราหมณี เลือมใสแล้่ว
 </p> | <p>๘. นางพราหมณีท้หฺลลย เลือมใสแล้่ว
 </p> |
| <p>๙. จิต เลือมใสแล้่ว
 </p> | <p>๑๐. จิตท้หฺลลย เลือมใสแล้่ว
 </p> |
| <p>๑๑. บุคคล พ้หฺงน้หฺง
 </p> | <p>๑๒. บุคคลท้หฺลลย พ้หฺงน้หฺง
 </p> |
| <p>๑๓. เด็ก พ้หฺงนอหฺน
 </p> | <p>๑๔. เด็กท้หฺลลย พ้หฺงนอหฺน
 </p> |



บทที่ ๒

หลักการวางบทขยายประธาน

วิธีการวางบทที่ทำหน้าที่ขยายประธานในประโยค นิยมวางไว้ข้างหน้าประธาน มีได้ทุกวิภัติ ที่ใช้มากมี ๓ วิภัติ คือ ปฐมวิภัติ ฌฎฐีวิภัติ และสัตตมีวิภัติ โดยใช้วิเสสนะ สัพพนามที่ประกอบด้วยปฐมวิภัติ(ประโยคกัตตุ/กัมมะ/เหตุกัตตุ/เหตุกัมมะ) หรือตติยาวิภัติ(ประโยคภาวจาก)ตามประธาน ทำหน้าที่เป็นวิเสสนะของประธาน นอกจากนี้ ยังใช้บทนามที่ประกอบด้วยฌฎฐีวิภัติทำหน้าที่ขยายในฐานะเป็นสัมพันธะ และใช้บทนามที่ประกอบด้วยสัตตมีวิภัติ ทำหน้าที่ขยายในฐานะเป็นอาชาระ (ที่รองรับ)

ดูโครงสร้างและตัวอย่างประกอบ ดังต่อไปนี้

บทที่ขยายประธาน(๔) + ประธาน(๓) + บทที่ขยายกิริยา(๘) + กิริยาคุมพากย์(๗)
(วิเสสนะ) (สุทธานาม/ (กรรม/อาชาระ) (อาชยาต/กิตก์)
(สัมพันธะ) ปริสสัพพนาม)
(อาชาระ)

๑. เอโก เสฎฐิจิ สตุตทาหิ อตุตโน เคะเห ภิกขุสงฆสฺส ทานํ เทติ.
๒. เสฎฐิจิโน ปุตุโต เทวสิกํ อตุตโน ขฺมเร เอกสฺส ภิกขุสฺส ทานํ อทาสิ.
๓. เอโก สวตฺถิยํ เสฎฐิจิ พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกขุสงฆสฺส จีวรทานาทีนํ ปุณฺณานิ อกาสิ.
๔. สวตฺถิยํ เอโก เสฎฐิจิโน ปุตุโต สตุตทาหิ อตุตโน เคะเห ภิกขุสงฆสฺส ทานํ อทาสิ.

๑. - เสฎฐิจิ เทติ.
- เอโก เสฎฐิจิ เทติ.
- เอโก เสฎฐิจิ ทานํ เทติ.
- เอโก เสฎฐิจิ ภิกขุสงฆสฺส ทานํ เทติ.
- เอโก เสฎฐิจิ เคะเห ภิกขุสงฆสฺส ทานํ เทติ.
- เอโก เสฎฐิจิ อตุตโน เคะเห ภิกขุสงฆสฺส ทานํ เทติ.
- เอโก เสฎฐิจิ สตุตทาหิ อตุตโน เคะเห ภิกขุสงฆสฺส ทานํ เทติ.

๔ ๓ ๘/๕ ๘/๔ ๘/๓ ๘/๒ ๘/๑ ๗

๒. - **ปุตุโต** อทาสี.
 - เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** อทาสี.
 - เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** ทานํ อทาสี.
 - เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** ภิกฺขุสฺส ทานํ อทาสี.
 - เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** เอกสฺส ภิกฺขุสฺส ทานํ อทาสี.
 - เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** ฆเร เอกสฺส ภิกฺขุสฺส ทานํ อทาสี.
 - เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** อตฺตโน ฆเร เอกสฺส ภิกฺขุสฺส ทานํ อทาสี.
 - เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** เทวสิกํ อตฺตโน ฆเร เอกสฺส ภิกฺขุสฺส ทานํ อทาสี.
- ๔ ๓ ๘/๖ ๘/๕ ๘/๔ ๘/๓ ๘/๒ ๘/๑ ๗

๓. - **เสฏฺฐิ** อทาสี.
 - สวตฺถิยํ **เสฏฺฐิ** อทาสี.
 - เอโก สวตฺถิยํ **เสฏฺฐิ** อทาสี.
 - เอโก สวตฺถิยํ **เสฏฺฐิ** ปุญฺญานิ อทาสี.
 - เอโก สวตฺถิยํ **เสฏฺฐิ** จีวรทานาทินิ ปุญฺญานิ อทาสี.
 - เอโก สวตฺถิยํ **เสฏฺฐิ** ภิกฺขุสงฺฆสฺส จีวรทานาทินิ ปุญฺญานิ อทาสี.
 - เอโก สวตฺถิยํ **เสฏฺฐิ** พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส จีวรทานาทินิ ปุญฺญานิ อทาสี.
- ๔/๒ ๔/๑ ๓ ๘/๔ ๘/๓ ๘/๒ ๘/๑ ๗

๔. - **ปุตุโต** อทาสี.
 - เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** อทาสี.
 - เอโก เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** อทาสี.
 - สวตฺถิยํ เอโก เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** อทาสี.
 - สวตฺถิยํ เอโก เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** ทานํ อทาสี.
 - สวตฺถิยํ เอโก เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ อทาสี.
 - สวตฺถิยํ เอโก เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** เคเห ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ อทาสี.
 - สวตฺถิยํ เอโก เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** อตฺตโน เคเห ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ อทาสี.
 - สวตฺถิยํ เอโก เสฏฺฐิโน **ปุตุโต** สตฺตทาหํ อตฺตโน เคเห ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ อทาสี.
- ๔/๓ ๔/๒ ๔/๑ ๓ ๘/๕ ๘/๔ ๘/๓ ๘/๒ ๘/๑ ๗

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

๑. ภิกษุ เรียนเอาแล้ว

.....

๒. ภิกษุ รูปใดรูปหนึ่ง เรียนเอาแล้ว

.....

๓. ภิกษุ รูปใดรูปหนึ่ง เรียนเอาแล้ว ซึ่งก็มีมัจฉาน

.....

๔. ภิกษุ รูปใดรูปหนึ่ง เรียนเอาแล้ว ซึ่งก็มีมัจฉาน ในสำนัก

.....

๕. ภิกษุ รูปใดรูปหนึ่ง เรียนเอาแล้ว ซึ่งก็มีมัจฉาน ในสำนัก ของพระศาสดา

.....

.....

๖. ธิดา คลอดแล้ว

.....

๗. ธิดา ของเศรษฐี คลอดแล้ว

.....

๘. ธิดา ของเศรษฐี นั้น คลอดแล้ว

.....

๙. ธิดา ของเศรษฐีนั้น คลอดแล้ว ซึ่งบุตร

.....

๑๐. ธิดา ของเศรษฐีนั้น คลอดแล้ว ซึ่งบุตร ในระหว่างทาง

.....

๑๑. อุบาสก ไปแล้ว

.....

๑๒. อุบาสก ในเมืองราชคฤห์ ไปแล้ว

.....

๑๓. อุบาสก ในเมืองราชคฤห์ คนหนึ่ง ไปแล้ว

.....

๑๔. อุบาสก ในเมืองราชคฤห์ คนหนึ่ง ไปแล้ว สู่หนา

.....

๑๕. อุบาสก ในเมืองราชคฤห์ คนหนึ่ง ไปแล้ว สู่หนา ของตน

.....

๑๖. อุบาสก ในเมืองราชคฤห์ คนหนึ่ง ไปแล้ว สู่หนา ของตน เพื่อหว่าน

.....

๑๗. อุบาสก ในเมืองราชคฤห์ คนหนึ่ง ไปแล้ว สู่หนา ของตน เพื่อหว่าน ซึ่งพืช

.....



บทที่ ๓

หลักการวางบทขยายกิริยาคุมพากย์

วิธีการวางบทที่ทำหน้าที่ขยายกิริยาคุมพากย์นั้น บทที่ทำหน้าที่ขยายกิริยาคุมพากย์นิยมวางไว้ข้างหน้ากิริยาคุมพากย์ ขยายย้อนกลับมาที่ละบทตามลำดับ เช่น ขยายกิริยาว่า “กโรติ” ย่อมกระทำ ขยายว่า กระทำซึ่งอะไร กระทำด้วยอะไร กระทำแก่ใคร กระทำที่ไหน กระทำเมื่อไหร่ เป็นต้น ดูโครงสร้างและตัวอย่างประกอบ ดังต่อไปนี้

โครงสร้างการวางบทขยายกิริยาคุมพากย์

(๑) ประธาน + กาลสัตตมมี + อาหาระ + กรรม + กิริยา (สกัมมกธาตุ)
 ปุริโส + ปาโตว + เขตเต + กम्म + กโรติ.

- | | |
|-----------------------------------|---|
| ๑. ปุริโส กโรติ. | บุรุษ ย่อมกระทำ |
| ๒. ปุริโส กम्म กโรติ. | บุรุษ ย่อมกระทำ ซึ่งการงาน |
| ๓. ปุริโส เขตเต กम्म กโรติ. | บุรุษ ย่อมกระทำ ซึ่งการงาน ในนา |
| ๔. ปุริโส ปาโตว เขตเต กम्म กโรติ. | บุรุษ ย่อมกระทำ ซึ่งการงาน ในนา
ในเวลาเช้าเที่ยง |

(๒) ประธาน + กาลสัตตมิ + อาหาระ + กิริยา (อกัมมกธาตุ)
 อิตฺถิ + สายํ + ความทวาระ + ติฏฺฐติ.

- ๑. อิตฺถิ ติฏฺฐติ. หญิง ย่อมยืน
- ๒. อิตฺถิ ความทวาระ ติฏฺฐติ. หญิง ย่อมยืน ที่ประตูหมู่บ้าน
- ๓. อิตฺถิ สายํ ความทวาระ ติฏฺฐติ. หญิง ย่อมยืน ที่ประตูหมู่บ้าน ในเวลาเย็น

หมายเหตุ : ถ้าเป็น หู ภู อส และชนธาตุ(อกัมมกธาตุ) นิยมเรียกหาสัมปทาน และอาหาระ และบทนามที่อยู่ข้างหน้าธาตุทั้ง ๔ ตัวดังกล่าว นิยมลงปฐมหรือตติยาวิภัตติ ทำหน้าที่เป็นวิกติดักตธา

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

- ๑. ภิกษุ ย่อมพึง
.....
- ๒. ภิกษุ ย่อมพึง ซึ่งธรรม
.....
- ๓. ภิกษุ ย่อมพึง ซึ่งธรรม ในวิหาร
.....
- ๔. ภิกษุ ย่อมพึง ซึ่งธรรม ในวิหาร ในเวลาเย็น
.....
- ๕. เหล่าภิกษุ ย่อมพึง
.....
- ๖. เหล่าภิกษุ ย่อมพึง ซึ่งธรรม
.....
- ๗. เหล่าภิกษุ ย่อมพึง ซึ่งธรรม ในวิหาร
.....
- ๘. เหล่าภิกษุ ย่อมพึง ซึ่งธรรม ในวิหาร ในเวลาเย็น
.....

๙. ท่าน ฟังแล้ว

.....

๑๐. ท่าน ฟังแล้ว ซึ่งกรรม

.....

๑๑. ท่าน ฟังแล้ว ซึ่งกรรม ในวิหาร

.....

๑๒. ท่าน ฟังแล้ว ซึ่งกรรม ในวิหาร ในเวลาเย็น

.....

๑๓. ท่านทั้งหลาย ฟังแล้ว

.....

๑๔. ท่านทั้งหลาย ฟังแล้ว ซึ่งกรรม

.....

๑๕. ท่านทั้งหลาย ฟังแล้ว ซึ่งกรรม ในวิหาร

.....

๑๖. ท่านทั้งหลาย ฟังแล้ว ซึ่งกรรม ในวิหาร ในเวลาเย็น

.....

๑๗. ดิฉัน จักฟัง

.....

๑๘. ดิฉัน จักฟัง ซึ่งกรรม

.....

๑๙. ดิฉัน จักฟัง ซึ่งกรรม ในวิหาร

.....

๒๐. ดิฉัน จักฟัง ซึ่งกรรม ในวิหาร ในเวลาเย็น

.....

๒๑. พวกดิฉัน จักฟัง

.....

๒๒. พวกดิฉัน จักฟัง ซึ่งกรรม

.....

๒๓. พวกดิจัน จักพึง ซึ่งธรรม ในวิหาร

๒๔. พวกดิจัน จักพึง ซึ่งธรรม ในวิหาร ในเวลาเย็น



บทที่ ๔

หลักการวางบทอาลปะนะ

บทอาลปะนะนั้น เป็นคำร้องเรียกเพื่อให้บุคคลที่เราจะพูดด้วยได้รู้สึกตัว และหันมาใส่ใจในคำพูดของเราที่กำลังจะพูดด้วย

อาลปะนะนั้นมี ๒ อย่าง คือ อาลปะนะนิบาต และอาลปะนะนาม ถ้ามาคู่กัน ให้แปลอาลปะนะนามก่อน ส่วนอาลปะนะนิบาตแปลต่อมา โดยทำหน้าที่เป็นวิเสสนะ สำหรับการแต่งให้วางอาลปะนะนิบาตไว้หน้า อาลปะนะนามวางไว้ข้างหลัง วางติดกันเลย

ถ้าเป็นการร้องเรียกชื่อโดยตรง นิยมวางไว้ต้นประโยค เพื่อให้ผู้ที่เราจะพูดด้วย ได้รู้สึกตัวก่อน แล้วจึงพูด แต่ถ้าผู้ที่เรากำลังพูดด้วยรู้ตัวแล้ว จะใช้คำศัพท์นามแทน เช่น อาวุโส, ภนุเต, มหาราช, เทว, อยฺย, อยฺยา, อยฺเย เป็นต้น จะวางไว้ต้นประโยคก็มี วางไว้ตัวที่ ๒ ในประโยคก็มี วางไว้เป็นตัวที่ ๓ ในประโยคก็มี หรือวางไว้ท้ายประโยคเลยก็มี

ข้อสังเกต ในการแต่งประโยคนั้น บทอาลปะนะจะอยู่ในเครื่องหมายคำพูดเพียงอย่างเดียว เพราะเป็นการเล่าเรื่อง ใครพูดว่าอย่างไร และใครเป็นผู้ตอบว่าอย่างไร

ดูโครงสร้างและตัวอย่างประกอบ ดังต่อไปนี้

- (๑) “อาลปะนะ + ประธาน + บทที่ขยายกิริยา + กิริยาคุมพากย์ + อิติ
- (๒) “ประธาน + อาลปะนะ + บทที่ขยายกิริยา + กิริยาคุมพากย์ + อิติ
- (๓) “วิเสสนะ + กรรม + อาลปะนะ + ประธาน + กิริยาคุมพากย์ + อิติ
- (๔) “ประธาน + บทที่ขยายกิริยา + กิริยาคุมพากย์ + อาลปะนะ + อิติ

๑. อถ เน อาห “**อาวุโส** ตุมहे ปุโรโต คจฺจนถาติ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๒)
ที่นั่น พระเถระกล่าวกะพวกภิกษุเหล่านั้นว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านจงไป
ก่อนเถิด
๒. มนุสฺสสา เต นิสีทาเปตฺวา ภิกฺขุ ทตฺวา “**กี ฆนฺเต** อยฺยานํ คมนากาโร
ปญฺญายตีติ. “**อาม อุปาสกา**, สตุถาริ ทฎฺฐกามมฺหาติ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๓)
พวกภิกษุผู้มีนิมิตต์ภิกษุเหล่านั้นให้หนึ่ง ถวายภิกษา แล้วถามว่า ท่านขอรับ อาการไป
ของพระคุณเจ้าทั้งหลาย ย่อมปรากฏหรือครับ? ภิกษุเหล่านั้น กล่าวว่า เจริญพร
อุปาสก และอุบาสิกาทัน้หลาย พวกอาตมาประสงค์จะเฝ้าพระบรมศาสดา
๓. “**โก เอโสติ**. “**อหิ ฆนฺเต** อทุริโกติ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๖)
พระเถระถามว่า ใครนั้น ทำวสีกะกล่าวว่า กระผมเป็นคนเดินทางครับท่าน
๔. “**โก ตตฺถ** วสตีติ. “**ปาลิตตฺเถโร** นาม **ฆนฺเตติ**. (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๓)
สามเณรถามว่า ใครอยู่ที่นั่น อุปาสกกล่าวตอบว่า พระปาลิตเถระครับท่าน
๕. “**ติสฺส** มหฺลลภิกฺขุณฺ สพฺพเมตํ วตฺตํ กตฺตพฺพํ, เอตํ อภิโรนฺเตน วิหารมชฺเฌ
นีสิตฺตํ น วฏฺฐติ; ตเวว โทโส, เอเต ภิกฺขุ ขมาเปหีติ. (๑/๓.ติสฺส/๓๖)
พระบรมศาสดาตรัสว่า ติสสะ วัตรนั้นทั้งหมด เธอควรทำแก่พระผู้แก่กว่าทั้งหลาย
การที่เธอไม่กระทำวัตรนั้น นั่งในท่ามกลางวิหาร ไม่ควรนะ โทษของเธอแน่แหละ เธอ
จงไปขอขมาภิกษุเหล่านั้นเสีย
๖. กรชกาเยน ปน สทุธิ มนฺเตนฺโต “**วเทหิ** ตาว **อาวุโส ปาลิต**,..., พุทฺธสาสนเมว
ธาเรหิ, มา จกฺขุณีติ วตฺวา... (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๐)
ฝ่ายพระเถระเมื่อจะปรึกษากับกรชกาย จึงกล่าวว่า ปาลิตะผู้มีอายุ เธอจงพูดมาก่อน
จงทรงคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เท่านั้น อย่าทรงจักษ์ไว้เลย
๗. โส สตุถารา ปุจฺฉินฺโต “**อิมะ** มํ **ฆนฺเต** ภิกฺขุ อภิโกสนตีติ อาห. (๑/๑.จกฺขุपाल/๓๖)
พระติสสะนั้นถูกพระศาสดาตรัสถาม จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุเหล่านี้
ด่าข้าพระองค์

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

๑. พวกภิกษุทูลถามว่า “ชน ๕๕ คน มียศกุลบุตรเป็นหัวหน้า ทำกรรมอะไร พระเจ้าข้า”
(๑/ส.สญชย/๙๐)
๒. ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า “ส่วนเหล่าสหายภิกษุทศศีลทำกรรมอะไร พระเจ้าข้า”
(๑/ส.สญชย/๙๐)
๓. อุบาสกเที่ยวไปในถนนพระนคร กล่าวชักชวนว่า “พ่อแม่พี่น้องทั้งหลาย ข้าพเจ้า นิมนต์
ภิกษุไว้ ๑,๐๐๐ รูป พวกท่านสามารถที่จะถวายภิกษาแก่ภิกษุจำนวนกี่รูป พวกท่านละ
สักกี่รูป” (๑/ส.เทวทตต/๗๐)
๔. พระเถระถามว่า “ท่านต้องการภิกษุเท่าไรละ อุบาสก” (๑/ส.เทวทตต/๗๐)
๕. อุบาสกพูดว่า “ก็ บริวารของท่านมีเท่าไร ขอรับ” (๑/ส.เทวทตต/๗๐)
๖. พระเถระกล่าวตอบว่า “มีประมาณ ๑,๐๐๐ รูป อุบาสก” (๑/ส.เทวทตต/๗๐)

๗. মহากาล กล่าวรับว่า “ดีแล้ว พระเจ้าข้า” แล้วจึงกลับมาบ้าน ได้พูดสิ่งนี้กับน้องชายว่า “พ่อคุณเอ๋ย เธอจงปฏิบัติสมบัติทั้งหมดนี้” (๑/๖.จุลลกาลมหากาล/๖๑)

.....

๘. น้องชายจึงถามว่า “พี่ชาย ก็ แล้วท่านเล่า” เขาก็กล่าวว่า “เราจะบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า” (๑/๖.จุลลกาลมหากาล/๖๒)

.....

๙. เขาก็อ้อนวอนมหาปาละนั้นโดยประการต่างๆ เมื่อไม่สามารถจะโน้มน้าวให้กลับใจได้ จึงกล่าวว่า “ดีแล้ว นาย ท่านจงทำตามอหิชาศัยเถิด” (๑/๖.จุลลกาลมหากาล/๖๒)

.....



บทที่ ๕

หลักการวางนิบาตต้นข้อความและกาลศัพท์

๕.๑ วิธีการวางนิบาตต้นข้อความและนิบาตเชื่อมประโยค

(๑) **อถ วา** = อีกอย่างหนึ่ง, **อถ** = อนึ่ง, **อโ** = โอ, **ยทิ** = ผิดว่า...ไชร์, **สเจ** = ถ้าวา...ไชร์, **อถ** = ถ้าวา...ไชร์, **ยหนุหน** = ไฉนหนอ, **อุทาหุ**, **อาท** = หรือว่า, **อาม**, **อามนุตา** = ครั้น, **อะ**, **เออ**, **ไซ**, **จ๊ะ**, **อิงขม** = เชิญเถิด, **ตคขม** = เอาเถิด, **หนุท** = เชิญเถิด, **อปัจ** = เออก็, อีกอย่างหนึ่ง ... (นิยมวางไว้ตัวที่หนึ่งในประโยค)

(๒) **กิริ** = ได้ยินว่า, **ขล** = ได้ยินว่า, **สุท** = ได้ยินว่า, **เจ** = หากว่า...ไชร์, **ทิ** = ก็, **จริงอยู่**, **เพราะว่า**, **ด้วยว่า**, **ดังจะกล่าวโดยพิสดาร**, **ดังจะกล่าวโดยย่อ**, **จ** = ก็, **ปน** = ก็, **แต่ว่า**, **อนึ่ง**, **ตุ** = ส่วนว่า, **จ ปน** = ก็แล เป็นต้น (นิยมวางไว้ตัวที่สองในประโยค)

หมายเหตุ : **อโ**, **เจ**, **สเจ**, **ยทิ**, **อถ**, **ยหนุหน**, **อิงขม**, **ตคขม**, **หนุท** ศัพท์เหล่านี้ จะวางไว้ในประโยคแรก ส่วน **อถ วา**, **อถ**, **ยหนุหน**, **อุทาหุ**, **อาท**, **อาม**, **อามนุตา**, **อปัจ** ศัพท์เหล่านี้ จะวางไว้ในประโยคที่ ๒ เพื่อรับกับข้อความของประโยคแรก

ตัวอย่างประโยคที่มี **เจ**, **สเจ**, **ยทิ** หรือ **อถ** ศัพท์

- (๑) **สเจ** มตสิริ อาเนตวา ฉชุเทนติ. (๑/๖.จุลลกาลมหากาล/๖๓)
ถ้า พวกชนนาร่างที่เสียชีวิตแล้วมาทึ่งไชร์
- (๒) กมพลกุฎาคารี आरोपेतुवा कन्धमालातिहि सगुणार् गतुवा सिरिकिञ्ज गिरिसामी.
ดิฉันยกขึ้นสู่เรือนยอดที่คาดด้วยผ้ากัมพล ทำสักการะด้วยของหอมและระเบียบ
เป็นต้น แล้วจะทำกิจคือการเผาร่าง (๑/๖.จุลลกาลมหากาล/๖๓)
- (๓) **โน เจ** सगुणिससति. (๑/๖.จุลลกาลมหากาล/๖๓)
หาก พระคุณเจ้ายังไม่อาจ(จะบรรลุนิพพาน)ไชร์
- (๔) **จิตก** आरोपेतुवा अकुत्ति चालेतुवा संगुणा आकषुत्ति तुवा पति जपेतुवा
ผรสุนา गोणुत्तेตुवा चणुत्ताชणुत्तिकं चินุत्ติ तुवा अकुत्ติมहि पकुत्तिปิ तुवा तुยหं तसเสत्तुवा
ฉาเปสสามิ. (๑/๖.จุลลกาลมหากาล/๖๓)
ดิฉันยกขึ้นสู่เชิงตะกอนก่อไฟลากมาด้วยหลาววางไว้ข้างนอก แล้วสับด้วยขวาน
ตัดให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นใหญ่ ใส่ในไฟ แสดงแก่ท่านแล้วจักเผา

หมายเหตุ : กิร, ขลฺ, สฺหฺ, และ หิ, จ, ปนฺ ที่แปลว่า ก็ จะวางไว้ในประโยคแรก
 หิศัพท์ที่แปลว่า ตั้งจะกล่าวโดยพิสดาร หรือ ตั้งจะกล่าวโดยย่อ จะวางไว้บทที่ ๒ ของต้น
 เรื่อง หิศัพท์ที่แปลว่า จริงอยู่, เพราะว่า, ด้วยว่า จะวางไว้ตัวที่ ๒ ของประโยคที่ ๒ เสมอ
 ปนศัพท์ที่แปลว่า แต่ว่า, ส่วนว่า ตุศัพท์ และ จ ปนศัพท์ จะวางไว้ตัวที่ ๒ ของประโยคที่ ๒
 เช่นกัน สำหรับ ปนศัพท์ที่แปลว่า อนึ่ง วางไว้ตัวที่ ๒ ของประโยคแรกก็มี ประโยคที่ ๒ ก็มี
 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑. สาวตถิยํ กิร มหาสุวณฺโณ นาม กุฏุมฺพิกอ อโหสิ อทุโฆ มหฺทฺชโน มหาโกโค
 อปฺตฺตโก. (๑/๑.จกฺขุपाल/๓)
 ทราบมาว่า เศรษฐีชื่อมหาสุวรรณในเมืองสาวัตถี เป็นกุฎุมพินี่ มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก
 มีโภคะมาก (แต่)ไม่มีบุตร

ตตฺร สฺหฺ ภควา ปาโรเลยฺยกํ อฺปนฺนิสฺสาย รกฺขิตฺวณฺสณฺฑเฑ ภทฺทสาลมฺมุเล ปาโรเลยฺยกณ
 หตฺถินา อฺปฺภูจฺยมาโน ผาสฺกํ วสฺสวาสาํ วสิ. (๑/๕.โกสมฺพิก/๕๒)
 ได้ยินว่า ในที่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเข้าไปอาศัยป่าปารีเลยยกะ ช้างปารีเลยยกะ
 อภิภูจากที่โคนต้นสาละที่เติบโตในชฎแห่งป่ารักขิตวัน ประทับอยู่จำพรรษาอย่างผาสุก

๒. อตีตสฺมี หิ “อนฺตฺริจารี จ คมฺภีรจารี จาติ เทว อฺทฺทา มหฺนฺตํ โรหิตมฺจจฺฉํ ลภิตฺวา
 “มยฺหํ สีลํ โหตุ, ตว นงฺคฺกุจฺจนฺติ วิวาทาปนฺนา ภาเชตฺตุ อสฺกโกนฺดา เอกํ สีคาลํ
 ทิสฺวา อาหํสุ “มาตุล อิมํ โน ภาเชตฺวา เทหีติ. (๖/๒.อฺปนฺนทสฺกยฺปฺตฺต/๗) (หิศัพท์
 วาถุยารมฺภโชตก)

ก็ ในอดีตกาล มีนก ๒ ตัว คือ ตัวหนึ่งหากินที่น้ำตื้นและอีกตัวหากินในน้ำลึก ได้ปลา
 ตะเพียนตัวใหญ่ เกิดทะเลาะกันว่า หัวเป็นของเรา หางเป็นของคุณ ไม่สามารถจะแบ่ง
 กันได้ เห็นสุนัขจึงจอกตัวหนึ่ง จึงกล่าวว่า ลุงครับ ช่วยแบ่งปลาตะเพียนตัวนี้ ให้พวก
 เราหน่อยครับ

เอกสมิ หิ ทิวเส สตุถา สวตถิยั ปิณฑาย ปวิสนโต อนฺตรามคฺเค สมฺพหุเล
 กุมารเก เอกั อมรสปฺปชาตักั อหิ ทณฺฑเกน ปหรนฺเต ทิสฺวา “กุมารกา กิ
 กโรถาติ ปุจฺจิตฺวา, “อหิ ฆนฺเต ทณฺฑเนน ปหรามาติ วุตฺเต, “กิ การณาติ ปุ
 ปุจฺจิตฺวา, “ทํสนภเยน ฆนฺเตติ วุตฺเต, “ตุมเห ’อตุตโน สฺขั กสิสฺสามาติ อิมั
 ปหรนฺตา นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน สฺขลาภิน น ภวิสฺสถ, อตุตโน สฺขั ปตฺถเนนฺเตน
 หิ ปรั ปหริตุํ น วฏฺฏตีติ วตฺวา อนุสนฺธิ อมฺเวตฺวา ฆมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา
 อภาสิ... (๕/๓/๔๖) [(๑) หิศัพท์ สงฺเขปฺโขตฺก, (๒) หิศัพท์ ผลโขตฺก]

ความย่อว่า ในวันหนึ่ง พระบรมศาสดาเสด็จเข้าไปเมืองสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต ระหว่าง
 ทาง ทอดพระเนตรเห็นพวกเด็ก ๆ จำนวนมากกำลังตั้งูประภทงูบ้านตัวหนึ่งด้วยท่อน
 ไม้ จึงตรัสถามว่า เด็ก ๆ พวกเขากำลังทำอะไรกัน เมื่อพวกเด็ก ๆ กราบทูลว่า กำลังตั้งู
 ด้วยท่อนไม้ ครับ จึงตรัสถามอีกว่า ตั้งูทำไม เมื่อพวกเด็ก ๆ กราบทูลว่า เพราะกลัว
 มันทัดครับ จึงตรัสว่า พวกเธอพากันตั้งูตัวนี้ด้วยคิดว่า จะทำความปลอดภัยแก่ตน พวก
 เธอจะไม่ได้ความปลอดภัยในที่ที่ตนเกิดแล้ว ๆ เลย ด้วยว่า การที่บุคคลปรารถนาความ
 ปลอดภัยแก่ตน แล้วตีผู้อื่น ไม่ควร เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถา
 เหล่านี้

๓. โกสมพิยั หิ โฆสิตารามे पणजसत्पणजसत्प्रिवारा तेव गिक्खु विहरिस्सु : विनयचरो ज
 च्छममगळिगो ज. (๑/๕.โกสมพิย/๔๙) (หิศัพท์ วิตุถารโขตฺก)
 ความพิสดารว่า ที่โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี มีภิกษุ ๒ รูป คือ พระวินัยธรและ
 พระธรรมกถึก มีบิรवारูปละ ๕๐๐ รูป

๔. สวตถิยั หิ ฉตฺตปาณิ นาม อุปาสโก ตปิฏกฺชโร อนาคามี. โส ปาโตว อุโปสถิโก
 หุตฺวา สตุถุ อุปฺภุจฺจัน อคฺมาสิ. อนาคามีอริยสาวกานั หิ สมฺมาทนนฺเสน อุโปสถ-
 กมฺมํ นาม นตฺถิ. (๓/๗.ฉตฺตปาณิ/๔๑) [(๑) หิศัพท์ วิตุถารโขตฺก, (๒) หิศัพท์ ทพฺพิ-
 กรณโขตฺก]

ความพิสดารว่า อุบาสกชื่อว่าฉตตปาณิในเมืองสาวัตถี เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก เป็น
 พระอนาคามี เขารับอุโบสถศีลแต่เช้าแล้วจึงไปอยู่ที่อุปัฏฐากพระศาสดา จริงอยู่ ธรรมดา
 อุโบสถกรรมย่อมไม่มีแก่พระอริยสาวกผู้เป็นพระอนาคามี ด้วยสามารถการสมาทาน

๕. ยถา हि निरुन्तरि อุทกพิหนฺหุณีปาเตน วิวริตฺวา จปิโต กุลาภาชํ ปุริติ, เอวํ ธีโร
 ปณฺหิตฺตปริโส โลกํ โลกมฺปิ ปุณฺณํ อาจินฺนโต ปุณฺณสฺส ปุริติ. (๕/๖.พิพาลปทก/๑๙)
 (หิศัพท์ ตปฺปาฎิกรณฺโชตก)
 เหมือนอย่างทีภาชนะดินทีบุคคลเปิดแล้ววางไว้ ย่อมเต็มด้วยการตกแห่งหยดน้ำ
 ไม่ขาดสายได้ ฉันทใด บุคคลผู้เป็นบัณฑิตผู้ฉลาด สะสมบุญทีละหยดๆ ย่อมเต็ม
 ด้วยบุญได้ ฉันทนั้น
๖. กิ อุกฺขี โอลฺเกสฺสสิ อุทากุ พุทฺธสฺส น ? อนมตฺตคฺคสมิํ हि สํสํราวุฏฺเฏ ทว
 อุกฺขิกาณสฺส คณฺหา นตฺถิ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๐) (หิศัพท์ เหตฺุโชตก)
 เธอจักแลดูนัยน์ตาหรือจักแลดูคำสอนของพระพุทธเจ้าเล่า เพราะว่า การทีจะนับ การ
 บอดของนัยน์ตาของท่าน ในสังสารวัฏทีไม่มีเบื้องต้นและทีสุด นับไม่ได้
๗. สตุถา “เอตฺตุ, มา สทฺทํ อกาสิตี วตฺวา ตํ อากนฺตฺวา จิตํ “กสฺมา เอวํ กโรสิ ?
 สเจ हि तुम्हे มาทิสฺสส พุทฺธสฺส สมฺมุขีภาวํ นาคมิสฺสถ, อหิณฺกุลานํ วิย เวรํ
 อจฺจนฺทฺนํ วิย กาโกพฺกานํ วิย จ กปฺปฏฺจิติกํ โว เวรํ อภาวิสฺส, กสฺมา
 เวรปฏฺวิเวรํ กโรถ ? เวรํ हि อเวเรน อุปสมฺมตฺติ, โน เวรเณตฺติ วตฺวา... (๑/๔.กาลี
 ยกฺขินี/๔๖) (หิศัพท์ เหตฺุโชตก)
 พระบรมศาสดาตรัสว่า มาเถิด เธออย่าได้ทำเสียงไปเลย แล้วตรัสกะนางยักษ์นี้ผู้มายืน
 แล้วนั้นว่า เพราะอะไร จึงทำอย่างนี้? เพราะว่า ถ้าพวกเธอไม่มาสู่สภาพทีมีต่อ
 พระพักตร์พระพุทธเจ้าผู้เช่นเรา เวรของพวกเธอ จักเป็นเวรตั้งอยู่ตลอดกัปปี เหมือน
 เวรของงูกับพังพอน เวรของหมีกกับไม้สะคร้อ เวรของกาทับนกเค้า เพราะอะไรเล่า
 พวกเธอ จึงทำเวรและเวรตอบกัน เพราะว่า เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร เวรย่อม
 ไม่ระงับด้วยการจองเวร
๘. ตสฺสตุโธ “สเจ हि โกจิ 'อิมินา อุปาเยน ปาปกมฺมโต มุจฺจิสฺสามิตี อนฺตฺลิกฺเข वा
 นิสีเทยฺย, จตฺราสิตีโยชนสฺสสคฺคมฺภีรํ มหาสมฺมุทํ वा ปวิเสยฺย, ปพฺพตฺตนฺตเร वा
 นิสีเทยฺย, เหนว ปาปกมฺมโต มุจฺเจยฺย. ปุริตฺติมาทิสฺสุ हि ชคตฺติปฺปเทสฺสุ ปจฺวิภาเคสฺสุ
 น โส วาลคฺคมฺตฺโตปี โอิกาโส อตฺถิ, ยตฺถ จิตฺโต ปาปกมฺมโต มุจฺจิจฺจุ สกฺกฺกฺเขยฺยตฺติ.
 (๕/๑๑.ตโยชน/๔๐) [(๑) หิศัพท์ วากฺยารมฺภโชตก (๒) หิศัพท์ ผลโชตก]

เนื้อความแห่งพระคาถานั้นว่า ก็ถ้าใครๆ ฟุ้งนึ่งในอากาศ เข้าไปสู่มหาสมุทรที่ลึก ๘๔,๐๐๐ โยชน์ หรือนึ่งในระหว่างภูเขา ด้วยความคิดที่ว่า จักพ้นจากกรรมชั่ว ด้วยอุบายนี้ บุคคลนั้นไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วอย่างแน่นอน ด้วยว่า บุคคลดำรงอยู่ในที่ ไต ฟุ้งอาจหลุดพ้นจากกรรมชั่วได้ แม้โอกาสเพียงปลายขนทรายนั้น ในสถานที่ที่เป็น ที่อยู่อันเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดินมีทิศตะวันออกเป็นต้น ไม่มี

๙. “ขมาปีโต ปน โว ภานเต สตุถาติ. “น ขมาปีโต อาวุโสติ. (๑/๕.โกสมุพิก/๕๓)
(ปนศัพท์ วากุยารมภโชตก)
ญาติโยมพากันถามว่า ท่านทั้งหลาย พวกท่านขอขมาพระบรมศาสดาหรือยัง พวก ภิกษุ กล่าวว่า ยังไม่ได้ขอขมาเลยโยม
๑๐. “ภานเต อหิ มหุลลกาเล ปพุชชิตุ คณธรรุ ปุเรตุ น สกขิสฺสามิ, วิปฺสนาธรรุ ปน ปุเรสฺสามิ, กมฺมฏฺจาณ เม กเถถาติ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๗) (ปนศัพท์ วิเสสโชตก)
พระมหาบาลกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์บวชตอนแก่ไม่สามารถ ทำคณธรรุให้เต็มได้ แต่จะบำเพ็ญวิปสนาธรรุ ช่วยตรัสบอกก็มีมัญฐานแก่ข้าพระองค์ ด้วยเถิด
๑๑. “อมฺเห สมคฺเค กาคุ วายมิ, มยฺ ปน น สมคฺคา อหฺมฺหาติ. (๑/๕.โกสมุพิก/๕๒)
ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า พระบรมศาสดาทรงพยายามทำให้พวกอาตมาสามัคคีกัน แต่ พวกอาตมาไม่สามัคคีกัน (ปนศัพท์ ปกฺขนฺตรโชตก)
๑๒. เต อนฺโตวสฺสภาเวน สตุถุ สนฺติกั คณฺตุ อวิสฺหนฺตา ทุกฺเคน ตํ อนฺโตวสฺส วิตฺตินาเมสุ. สตุถา ปน เตน หตฺถินา อุปฺภูจฺยมาโน สุขํ วสิ. (๑/๕.โกสมุพิก/๕๓)
(ปนศัพท์ ปกฺขนฺตรโชตก)
ภิกษุเหล่านั้นไม่อาจไปสู่สำนักของพระบรมศาสดาได้ เพราะเป็นกลางพรรษา จึง ยังพรรษานั้นให้ผ่านพ้นไปได้โดยยาก ฝ่ายพระบรมศาสดาที่ข้างเชือกนั้นอุปัฏฐาก ประทับอยู่สบาย

๑๓. เทสณา ปน ภูฏาสิริสุมิ สมภูฏิตา. เต กิร ภิญจาปี อคคสาวกานํ สหุทธิหาริกา, อลชชโน ปน อหะสุํ ปาปภิกขุ. (๔/๒.อสสชปิณฑพพสุก/๕) (ปนศัพท์ อรุจิสฺจนตถ)
ก็ พระเทศนาตั้งขึ้นที่ภูฏาสิริ ทราบมาว่า ภิกษุเหล่านั้น เป็นสหุทธิหาริกของพระอัครสาวกแม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น พวกเธอก็เป็นอลัชชี เป็นภิกษุชั่ว
๑๔. อายสฺมา หิ มหาภสฺสโป... “วิสารทา กุลธิตา มม สงฺคหํ ภิรุตฺตติ, กตฺวา จ ปน มหาสมฺปตฺตี ลภิสฺสตีติ ฌตฺวา... (๕/๓.ลาชเทวธิตา/๖) (จ ปน สองศัพท์ นิปาตสมฺมุห)
ก็ ท่านพระมหากัสสปะทราบมาว่า นางกุลธิตาเป็นผู้แก้ลักล้าจะทำการสงเคราะห์ แก่เรา ได้ ก็แล หลังจากทำแล้ว จะได้สมบัติใหญ่
๑๕. “ภาติก ทรุณฺาปิจ ฑาว, มหุลลกกาเล ปพฺพชิสฺสธธาติ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๖)
น้องชายกล่าวว่า พี่ อีกร้อย ท่านก็ยังหนุ่มอยู่นะ ค่อยบวชตอนแก่เถอะ

๕.๒ วิธีการวางกาลสัตตมมี

เอกทิวสํ = ในวันหนึ่ง, อถกทิวสํ = ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง, ตังณํ, ตสฺมิมิ ชเน = ในขณะนั้น, ตัสมยํ, เตน สมเยน, ตสฺมิมิ สมเย = ในสมัยนั้น, เอกํ สมยํ, เอกสฺมิมิ สมเย = ในสมัยหนึ่ง, อถ = ครั้งนั้น, อถ โข = ครั้งนั้นแล, ยทา = ในกาลใด, ตทา = ในกาลนั้น, กทา = ในกาลไร, อิทาหิ = ในกาลนี้, เอตฺรหิ = ในกาลนี้, อชฺช = ในวันนี้, เสฺว = ในวันพรุ่งนี้, อปรภาเค = ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก, เทสฺนาวสาเน = ในกาลอันเป็นที่สุดลงแห่งพระเทศนา, เทสฺนาปริโยสาเน = ในกาลอันเป็นที่สุดลงรอบแห่งพระเทศนา, คาธาปริโยสาเน = ในกาลอันเป็นที่สุดลงรอบแห่งพระคาถา, หิโยโย = ในวันวาน, ปาโต = ในเวลาเช้า, ปจฺจุสฺสมเย = ในเวลาใกล้รุ่ง, สายํ = ในเวลาเย็น, สายณฺหสมเย = ในเวลาเย็น เป็นต้น (นิยมวางไว้ต้นประโยค)

๑. อถสฺส ภริยาย กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐาสิ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๓)
ที่นั่น ภรรยาตั้งอยู่ในท้องของภรรยาของเขา
๒. อปรภาเค มาตาปีตโร กาลมกํสุ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๔)
ต่อมา มารดาบิดาได้เสียชีวิตลง(ทำกาละ)

๓. **ตสุมี สมเย** สตุถา ปวตติตปวธมมจกโก อนุปุพเพน คนฺตฺวา อนาถปิณฑิก-
มหาเสฏฺฐจิณา จตฺตฺปญฺญาสโกฏฺฐิณฺ วิสฺสชฺเชตฺวา การิตฺเต เชตฺวณฺมหาวิหารี วิหฺรติ;
มหาชนํ สคฺคฺมคฺเค จ โมกฺขมคฺเค จ ปติฏฺฐาปยฺมาโน. (๑/๑.จกฺขุपाल/๔)
สมัยนั้น พระบรมศาสดาผู้มีธรรมจักรอันบรรจงให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว เสด็จไปโดยลำดับ
ทรงประทับอยู่ที่เชตวันมหาวิหาร ที่ท่านอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐีสละทรัพย์นับได้ ๕๔
โกฏิให้สร้างถวาย ทรงยังมหาชนให้ดำรงอยู่ในทางสวรรค์และทางพระนิพพาน
๔. **ตทา** สาวตฺถิยํ สตุตฺต มนุสฺสโกฏฺฐิโย วสนฺติ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๕)
คราวนั้น มนุษย์ ๗ โกฏิ อาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถี
๕. **อถกฺทิวสํ** มหาปาโล อริยสาวเก คนฺธมาลาทีหตุเถ วิหารํ คจฺจนฺเต ทิสฺวา “อัย-
มหาชนโน กุหิ คจฺจตีติ ปุจฺฉิตฺวา “ธมฺมสฺสวณายาติ สุตฺวา “อหฺปิ คมิสฺสามิตี
คนฺตฺวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา ปริสฺปริยฺนฺเต นิสฺสีติ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๕)
ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง มหาบาลเห็นพวกอริยสาวกมีของหอมและระเบียบเป็นต้น
ถืออยู่ในมือกำลังเดินไปวิหารกัน จึงถามว่า มหาชนนี้กำลังไปไหนกัน พังว่า ไปเพื่อ
ฟังธรรม คิดว่า ถึงเราก็จักไป ไปแล้ว ถวายบังคมพระศาสดา แล้วนั่งทำยบริษัท
๖. **ตสุมา ตํทิวสํ** สตุถา ตสฺส อุปนิสฺสยํ โอลฺเกตฺวา ธมฺมํ เทเสฺนโต อนุปุพฺพิกถํ
กเถสิ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๕)
ฉะนั้น วันนั้น พระบรมศาสดาทรงตรวจดูอุปนิสัยของเขา เมื่อจะทรงแสดงธรรม จึงตรัส
อนุปุพพิกถา
๗. **โส เทเสฺนาปรีโยसानเ** สตุถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๖)
เวลาจบพระเทศนา เขาเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดากราบทูลขอบวช
๘. **ตสุมี ขเณ** มหาเมโฆ อุฏฺฐจฺหิ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๘)
ขณะนั้น เมฆก้อนใหญ่ตั้งขึ้น
๙. **เทโว ปจฺมยามเ** วสฺสิตฺวา มชฺฌิมยามเ วิคฺโต. (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๘)
ฝนตกในปฐมยาม หยุดตกในมัชฌิมยาม

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

๑. ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พวกภิกษุผู้อยู่ในทิศ ต่างพากันคิดว่า “จักเฝ้าพระศาสดา” จึงพากันมาสู่พระเชตวัน ถวายบังคมพระศาสดา แล้วเยี่ยมเยียนพระมหาเถระ ๘๐ รูป เทียวจาริกไปในวิหาร ถึงที่อยู่ของพระจักขุบาลเถระ จึงคิดว่า “พวกเราจักดูแม่สถานที่แห่งนี้” ได้เป็นผู้มีหน้าตรงต่อที่นั้นในเวลาเย็น (๑/๑.จกขุपाल/๑๘)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ก็ คราวนั้น แผลงค่อมทองเป็นจำนวนมาก ตั้งขึ้นบนภาคพื้นใหม่ที่ฝนตกใหม่ (๑/๑/๑๘)

.....

.....

๓. ในกาลเป็นที่จบพระคาถา การตรัสธรรมจักมีแก่สัตว์ ๘๔,๐๐๐ (๑/๒.มฏฺจกฺกฺษฺติ/๒๕)

.....

.....

๔. ขณะนั้น มัฏฺจกฺกฺษฺติมานพ นอนหันหน้าเข้าภายในบ้าน (๑/๒.มฏฺจกฺกฺษฺติ/๒๕)

.....

.....

๕. พวกมิจฉาทิฏฺฐิ ต่างพากันประชุมด้วยประสงค์ว่า “วันนี้ พวกเราจักเห็นพระสมณะผู้โคดม ถูกเบียดเบียนด้วยการถามปัญหา”, พวกสัมมาทิฏฺฐิ ประชุมกันด้วยประสงค์ว่า “วันนี้ จักดูพุทฺธวิสัย พุทฺธลีลา” (๑/๒.มฏฺจกฺกฺษฺติ/๓๑)

.....

.....

.....

.....

.....

๖. ในอดีตกาล ขณะที่พระเจ้าพาราณสีครองราชย์อยู่ในเมืองพาราณสี ดาบสชื่อว่าเทวละ อยู่ในป่าหิมพานต์ ๘ เดือน ประสงค์จะเข้าไปอาศัยพระนครอยู่ ๔ เดือน เพื่อประโยชน์ แก่การเสพรสเค็มและเปรี้ยว จึงมาจากป่าหิมพานต์ เห็นผู้เฝ้าประตูเมือง จึงถามว่า “พวกบรรพชิตที่ถึงเมืองนี้แล้ว อาศัยพักที่ไหน” (๑/๓.ติสุส/๓๗)

.....

.....

.....

.....

๗. ดาบสแม่ทั้งสองท่านสนทนาปราศรัยอันเป็นเครื่องยังกันและกันให้ระลึกถึง เวลานอน นารทดาบส กำหนดที่นอนของเทวลดาบสและประตู แล้วจึงนอน (๑/๓.ติสุส/๓๘)

.....

.....

.....

๘. ที่นั่น หญิงสัปเหร่อนางหนึ่งผู้เฝ้าป่าช้าชื่อกาลี เห็นที่ยืน ที่นั่ง และที่จงกรม ของ พระเถระ จึงคิดว่า “ใครกันหนอมาที่นี่ เราจักกำหนดจับเขา” ดังนี้แล้ว ไม่สามารถที่จะ กำหนดจับได้ วันหนึ่ง จุดประทิวไว้ใกล้กระท่อมในป่าช้า แล้วพาบบุตรและธิดาไป หลบซ่อน ณ ที่แห่งหนึ่ง ในมัชฌิมยาม เห็นพระเถระกำลังเดินมา จึงไปไหว้ แล้วกล่าว ว่า “ท่านคะ พระคุณเจ้า ย่อมอยู่ในที่นี้ของพวกดิฉันหรือคะ?” (๑/๖.จุลลกาล/๖๒)

.....

.....

.....

.....

.....



บทที่ ๖

หลักการแต่งบทกวีในระหว่างเป็นต้น

๖.๑ วิธีการแต่งบทกวีในระหว่าง

๖.๑.๑ บทกวีที่ประกอบด้วย ตูนาทิจัจัย (ตุน, ตวา, ตวาน) อดีตกาล

การแต่งประโยคในภาษาบาลีนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือประธานกับกริยาคุณพากย์ ต้องสัมพันธ์กันเสมอ กรณีที่ต้องการแต่งขยายประโยคให้ยาวขึ้น โดยทำกริยาก่อน แล้วมีกริยาอื่นต่ออีก หรือทำพร้อมกันกับกริยาตัวถัดไปเป็นต้น จะใช้กริยาในระหว่าง เป็นตัวขยายประโยค บัจฉัยกลุ่มแรกที่ใช้ คือ ตุน, ตวา และ ตวานบัจฉัย เช่น

อถ โข ภควา เอตมตถุ วิทิตวา ตาย เวลาย อิมิ อุทานิ อุทานสิ. (๑/๗/๑๑๒)
ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความนั้นแล้วทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้น

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

๑. สามเณรถือเอานิมิตในเสียงนั้น ปล่อยปลายไม้เท้ากล่าวว่า ท่านครับ ขอท่านจงยืนอยู่
ที่นี่ก่อน กระผมมีกิจ ดั่งนี้แล้ว จึงไปสู่สำนักของนางนั้น (๑/๑.จกขุपालตฺเถร/๑๔)

.....
.....
.....

๒. สามเณรนั้นถึงความสลดใจถอดผ้ากาสาเยะออก นุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ แล้วกล่าวว่า
ท่านครับ ผมเป็นสามเณรในกาลก่อน แต่บัดนี้ ผมกลายเป็นคฤหัสถ์แล้ว อีกอย่าง ผม
เมื่อตอนบวช มิได้บวชด้วยศรัทธา บวชเพราะกลัวอันตรายในหนทาง ท่านมาเถอะ
พวกเราจะไปกัน (๑/๑.จกขุपालตฺเถร/๑๕)

.....
.....
.....
.....
.....

๓. ทราบมาว่า ภิกษุเหล่านั้น เรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระศาสดาแล้วเข้าไปสู่วิหาร
อันตั้งอยู่ในป่า (๒/๖.เทวสหายกภิกขุ/๙๓)

.....
.....
.....

๔. นางสนมนั้น ส่งกหาปณะไปให้พระราชา แล้วได้ทำการฉลองด้วยกหาปณะของตน
(๒/๒.กมุภโฆสก/๗๐)

.....
.....

๕. ราชบุรุษนั้นไปโดยเร็ว เห็นบุรุษนั้น แล้วกลับมากราบทูลแก่พระราชา (๒/๒.กมุภโฆสก/๖๗)

.....
.....

๖. ชนแม่ทั้งสองพาเด็กๆ ไปถึงเมืองราชคฤห์โดยลำดับ เข้าพักที่ศาลาหลังหนึ่ง ที่ใกล้
ประตูเมือง (๒/๓.จูปปนุถก/๗๖)

.....
.....

๗. ในขณะนั้น แม้อนาถบิณฑิกเศรษฐี พังกรรมกถา ทูลนิมนต์พระศาสดา เพื่อภัตตบริโภค
อันจะมีในวันรุ่งขึ้น (๗/๘.จูปสุกทุกา/๑๑๕)

.....
.....

๘. คนเลี้ยงโคชื่อนั้นทะไปสู่นักของพระศาสดา ถวายบังคม ทำการปฏิสันถาร
นิมนต์พระศาสดา ได้ถวายทานคือปัจจัยโครสอันประณีตแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า
เป็นประธาน ตลอดเจ็ดวัน (๒/๘.นหนทโคपालก/๑๕๐)

.....
.....
.....
.....

๖.๑.๒ บทกิริยาที่ประกอบด้วย อนุต, มานปัจจย

สำหรับกิริยาในระหว่างที่ใช้ในการแต่งขยายประโยคกลุ่มที่ ๒ คือ อนุต และ มานปัจจย เป็นปัจจบุณกาล สิ่งที่นักศึกษาจะต้องคำนึงถึงคือลึงค์ วจนะ และวิภัติ ว่าตรงกับนามที่ไปเกี่ยวข้องด้วยหรือไม่ อนุตปัจจย ประสงค์จะใช้เป็นอดีตลึงค์ให้ลง อีอดีตลึงค์โชตกปัจจย ส่วน มานปัจจย ให้ลง อาอดีตลึงค์โชตกปัจจย เช่น

อหํ สหสฺสํ ลภมาณา ธีตรํ อาทาย คนฺตฺวา เอตํ ธนํ ราชกฺลํ ปเวเสสฺสามิ.
ดิฉฺฉนํ เมื่อดํได้ทฺรพฺยํ ๑,๐๐๐ พาทิดาไปแล้ວ จักยงฺทฺรพฺยํนํนํให้เข้าไปสู่ราชตฺระกฺกุล
(๒/๒.กฺุม.ภ.โฆสฺก/๖๘)

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

๑. ที่นั่น ณ วันหนึ่ง พวกภิกษุผู้อยู่ต่างภาค ปรีกกษากันว่า จะเฝ้าพระบรมศาสดา จึงพากันมาสู่พระเชตวัน ถวายบังคมพระบรมศาสดา เยี่ยมเยียนพระมหาเถระ ๘๐ รูป เทียวจาริกไปในวิหาร ถึงที่พักของพระจักขุบาลเถระ คิดว่า จักดูแม่สเถานที่แห่งนี้ มีหน้าตรงต่อที่นั่น ในเวลาเย็นพอดี (๑/๑.จกฺขุ.ปาลตฺเถร/๑๘)

.....
.....
.....
.....

๒. ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพาราณสีครองราชย์อยู่ที่เมืองพาราณสี มีหมอคณหนึ่งเที่ยวไปสู่หมู่บ้านและตำบลท่าเวชกรรม พบหญิงผู้มีจักขุทุพพลภาพคนหนึ่ง จึงถามว่า เธอไม่สบายอะไรหรือ? (๑/๑.จกฺขุ.ปาลตฺเถร/๑๙)

.....
.....
.....
.....

๓. ฝ่ายพระศาสดา อันช้านั้นอุปัฏฐากอยู่ ประทับอยู่สบาย (๑/๕.โกสฺม.พิก/๕๓)

.....
.....

๔. นางสนมนั้น อยู่ในที่นั้น ตัดที่แห่งเตียงของนายกุมภโฆสกะ ด้วยมีดอันคม (๒/๒.กุมภโฆสก/๖๙)
๕. แม่มหาอุบาสิกา แลดูด้วยทิพยจักขุ เห็นพระเถระ (๒/๒.อภยตรภิกขุ/๑๒๕)
๖. พระโสทรณะอยู่ในสำนักของอาจารย์และอุปัชฌาย์ ๕ ปี แล้วเรียนกัมมัฏฐาน จนถึงพระอรหัต เข้าไปสู่ป่า เพียรพยายามอยู่ ก็บรรลุพระอรหัต (๘/๑.กปิลงจจน/๑)
๗. พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเขอนั่งประชุมกัน ด้วยเรื่องอะไร ในบัดนี้ ดังนี้ เมื่อคำว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ ดังนี้ อันพวกภิกษุกราบทูลแล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งประมาทแล้ว สัตว์เหล่านั้น ถึงมีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ก็ชื่อว่า ตายแล้วทั้งนั้น (๒/๑.สามาวตี/๖๒)
๘. นางกาลีนัน ตั้งราคาตั้งแต่หนึ่งกหาปณะ ขยับราคาขึ้น ให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ นำเด็กนั้นมา แสดงแก่เศรษฐี (๒/๑.สามาวตี/๑๔)

๖.๑.๓ บทกิริยาที่ประกอบด้วย ต, ตพพัจจยเป็นต้น

กิริยาที่ใช้ในการแต่งขยายประโยคกลุ่มที่ ๓ ได้แก่ ต และตพพัจจยเป็นต้น โดยทำหน้าที่เป็นวิเศษณะ หรือวิกิตกัตตา ต้องมีลิงค์ วจนะ และวิภัตติเหมือนบทนาม ที่ไปเกี่ยวข้อด้วยเสมอ เช่น

- สตุถา ตมตถั วิตถารโต โสตุกาเมหิ ภิกขุหิ ยาจิโต อตีตํ อหาริ.
พระศาสดา ผู้อันพวกภิกษุที่ต้องการฟังเนื้อความนั้นโดยพิสดารทูลอ้อนวอนแล้ว
ทรงนำอดีตนิทานมาแล้ว (๒/๓.จพปนุถก/๘๓)
- มยํ หิ ธรรมานสุส พุทฺธสุส สนฺติกา กมฺมฏฺจานํ คเหตุวา อาคตา. (๑/๑.จกฺขุ/๘)
ที่จริง พวกเราเรียนก็มีภูฐานจากสำนักของพระพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่มาแล้ว

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

๑. พระเถระคิดว่า เดียวนี้แหละ เราได้ยินเสียงร้องเพลงเสียงหนึ่ง ก็แล เสียงนั้นเป็นเสียงของผู้หญิง ถึงสามเณรก็ประพุดชักช้า สามเณรน่าจะถึงศีลวิบัติแล้วเป็นแน่ (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๕)
๒. ท่านผู้เจริญ พวกเรา หมอปวารณาไว้แล้วมิใช่หรือ? (๑/๑.จกฺขุपाल/๙)
๓. นางถูกหมอผู้มาแล้วถามว่า เป็นเช่นไรบ้าง นางผู้เจริญ จึงตอบว่า เมื่อก่อน นัยน์ตาของดิฉันเสียดแทงนิดหน่อย บัดนี้ เสียดแทงยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนคะ (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๙)
๔. สามเณรนั้นเป็นผู้หนึ่งเฉย ถึงจะถูกพระเถระถามแล้วถามเล่า ก็ไม่พูดอะไรๆ เลย (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๕)

๕. ที่นั้น เศรษฐีประสงค์จะจ้างช่างให้ทำเครื่องประดับแก่ลูกชายนั้น คิดว่า ถ้าเราจับบอ
ช่างทองไซ้ ค่ากำหนดเงินจกเป็นของอันเราต้องให้ ดังนี้แล้ว จึงบุทองด้วยตนเองที่เดียว
ได้ทำตุ้มหูเกลี้ยงให้ลูก (๑/๒.มฎจกคุณทล/๒๓)

.....
.....
.....
.....
.....

๖. ก็ ท่านั่งที่ไหนล่ะ ? (๑/๓.ติสสุตฺเถร/๓๗)

.....
.....

๗. ภิกษุรูปหนึ่ง กราบทูลก่อนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์บวชตอนแก่ จักไม่อาจ
เพื่อยังคันถธุระให้เต็ม แต่จักบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ ดังนี้ แล้วจึงทูลให้ช่วยตรัสบอก
วิปัสสนา จนถึงพระอรหันต์ เพียรพยายามอยู่ ก็บรรลุพระอรหันต์ พร้อมปฏิสัมภิทา
(๑/๑๔.เทวสหายก/๑๔๔)

.....
.....
.....
.....
.....

๖.๒ หลักการแต่งบทนามที่มีวิภัตติเดียวกันกับประธาน

๖.๒.๑ นามที่มีวิภัตติเดียวกันกับประธานทำหน้าที่เป็นวิเศษณะ เช่น

โพธิสัตโต กนฺธกํ อารุญฺห จฺนฺนสหาโย ทสฺสทสฺสจฺกฺวาทเวทตาทิ ปริวุโต
มหาภินิกฺขมฺนํ นิกฺขมิตฺวา...

พระโพธิสัตว์ เสด็จขึ้นสู่ม้านั่งกะ มีนายฉันนะเป็นเพื่อน มีเทวดาในหมื่นจักรวาล
แวดล้อม เสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ์

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

๑. เมื่อน้องชายนั้น กำลังร้องไห้อยู่นั้นแหละ มหาบาลก็ไปสู่อำนาจของพระบรมศาสดา
ทูลขอการบวช ได้การบรรพชาและอุปสมบทแล้ว อยู่ในสำนักอาจารย์และอุปัชฌาย์ ๕
พรรษา พอออกพรรษาพิจารณาแล้ว ก็เข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาถวายบังคมแล้ว
ทูลถามว่า ฐะในพระศาสนานี้ มีเท่าไร? พระเจ้าข้า (๑/๑.จกฺขุपाल/๗)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒. พระมหาปาละนั้นถวายบังคมพระศาสดา แสวงหาภิกษุผู้จะร่วมเดินทางไปกับตน ได้
ภิกษุ ๖๐ รูป ออกไปพร้อมกับภิกษุเหล่านั้น ไปเส้นทาง ๑๒๐ โยชน์ ถึงปัจฉิมตคาม
หมู่บ้านใหญ่แห่งหนึ่ง พร้อมบริวารเข้าไปในที่นั้นเพื่อบิณฑบาต (๑/๑.จกฺขุपाल/๗)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓. ก็แล พวกภิกษุเหล่านั้น พอออกพรรษาแล้ว มีความประสงค์จะเฝ้าพระบรมศาสดา จึงกล่าวกับพระเถระว่า ท่านครับ พวกกระผมมีความประสงค์จะเฝ้าพระบรมศาสดา กันครับ (๑/๑.จกขุपाल/๑๒)

.....
.....
.....

๔. พระเถระพาภิกษุเหล่านั้นไปในที่นั้น คิดว่า การเข้าไปสู่สำนักของพระตถาคต ผู้ประทับ อยู่พระองค์เดียวตลอดไตรมาส พร้อมพวกภิกษุประมาณเท่านี้ ไม่ควรเลย ดังนี้แล้ว จึงพักภิกษุเหล่านั้นไว้ภายนอก ผู้เดียวเท่านั้น เข้าไปเฝ้าพระศาสดา (๑/๕.โกสมพิท/๕๕)

.....
.....
.....
.....

๕. พระศาสดาตรัสถามว่า อานนท์ เธอผู้เดียวเท่านั้นหรือ? ที่มา ทรงสดับว่ามาพร้อมกับพวกภิกษุ ๕๐๐ รูป... (๑/๕.โกสมพิท/๕๖)

.....
.....

๖. สมัยนั้น พระศาสดาผู้มีธรรมจักรอันประเสริฐที่ทรงให้เป็นไปแล้ว เสด็จไปตามลำดับ ประทับที่พระเชตะวันมหาวิหาร ที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสละทรัพย์ ๕๔ โกฏิให้สร้างถวายเป็นวิหารช่วยให้มหาชนตั้งอยู่ในทางสวรรค์และทางพระนิพพาน (๑/๑.จกขุपाल/๔)

.....
.....
.....
.....
.....

๖.๒.๒ นามที่มีวิภัติเคียงกันกับประธานทำหน้าที่เป็นวิภัติกัตตา

วิภัติกัตตา กัตตาที่ถูกกระทำให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จะมากำกับปกติกัตตา ซึ่งเป็นกัตตาเดิม วิภัติกัตตานั้นมีใช้อยู่ ๓ วิภัติ คือ ปฐมวิภัติ ตติยวิภัติ และสัตตวิภัติ ซึ่งจะมีวิภัติเหมือนปกติกัตตาในประโยค ส่วนลึคนั้น ถ้าศัพท์ที่ทำหน้าที่เป็นวิภัติกัตตา เป็นสุทธานาม ให้ใช้ลึคนเดิม ไม่ต้องเปลี่ยนไปตามปกติกัตตา สำหรับวจนะนั้น ก็เช่นกัน อาจแตกต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับข้อความของประโยค

ข้อสังเกต : วิภัติกัตตาเหล่านี้ จะวางไว้กับธาตุ ๔ ตัว คือ หุ, ภู, อส และ ชนธาตุ หรือบางครั้งอาจจะไม่ใส่กิริยาเข้ามา แต่ถ้าเป็นวิภัติเคียงกับประธาน วางไว้ข้างหลังประธาน ก็ให้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นวิภัติกัตตา เวลาแปลและสัมพันธ์ให้ใส่กิริยาที่ประกอบด้วยธาตุ ๔ ตัวดังกล่าวข้างต้นเข้ามา

สำหรับวิธีการวางวิภัติกัตตา ถ้าเป็นกิริยาในระหว่างเช่น หุตฺวา จะวางวิภัติกัตตาไว้ข้างหน้า“หุตฺวา”ทั้งหมด หากเป็นกิริยาคุมพากย์ ถ้ามีวิภัติกัตตาเพียงตัวเดียว จะวางไว้ข้างหน้ากิริยาคุมพากย์ แต่ถ้ามีตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ตัวที่หนึ่ง จะวางไว้ข้างหน้ากิริยาคุมพากย์ ที่เหลือจะวางไว้ข้างหลังกิริยาคุมพากย์ทั้งหมด

เช่น พุทุโร เม สรณํ วรี.

พระพุทธรเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “พุทุโร” เป็นปกติกัตตา เป็นปุงลึงค์ เอกพจน์ ส่วนบทว่า “สรณํ” เป็นวิภัติกัตตา เป็นนปุงสกลึงค์ เอกพจน์ จะเห็นได้ว่า มีลึงค์ต่างกัน บทว่า “สรณํ” ทำหน้าที่เป็นวิภัติกัตตา ก็เป็นสุทธานาม และเป็นนปุงสกลึงค์นั้น ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนลึงค์ตาม ปกติกัตตา

เช่น เตสุ เชฏฺฐสฺส ปญฺจ โยธสฺตานิ ปริวารโ. (๑/๘.สญฺชย/๙๑)

บรรดาพระโอรสเหล่านั้น ทหาร ๕๐๐ นายเป็นบริวาร ของพระโอรสผู้พี่

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “โยธสฺตานิ” เป็นปกติกัตตา เป็นนปุงสกลึงค์ พหูพจน์ ส่วนบทว่า “ปริวารโ” เป็นวิภัติกัตตา เป็นปุงลึงค์ เอกพจน์ สาเหตุที่วจนะต่างกันนี้ เพราะจำนวน ทหารทั้งห้าร้อย ล้วนเป็นบริวารเหมือนกันหมด จึงใช้เป็นเอกพจน์

เช่น อยํ มหเสฏฺกฺขาย เทวตาย ปริคฺคฺหิตโ ภวิสฺสตี. (๑/๑/๓)

ต้นไม้จักเป็นต้นไม้ที่เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่สิงสถิตอยู่แล้ว

เช่น นนุ อปฺปมตฺเตหิ ภวิตพฺพ. (๑/๑/๘)

พวกเรา ควรเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว มีใช้หรือ?

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “อปฺปมตฺเตหิ” อยู่ข้างหน้า ภูษาคู และมีวิภัติติเตียวกันกับ
ประธานคือ “อมฺเหหิ” ทำหน้าที่เป็นวิภัติกัตตา ฉะนั้น ควรจำไว้ว่า วิภัติกัตตา ไม่จำเป็นต้อง
เป็นปฐมวิภัติติเสมอไป

เช่น ภิกฺขุณา นาม เอวํ จิตฺตวสฺสเกน ภวิตุํ น วฏฺฐติ. (๒/เมฆีย/๑๑๖)

ธรรมดาภิกษุ เป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งจิตอย่างนี้ ย่อมไม่ควร

เช่น เอโก กิร กุฏุมพิกปฺตุโต, ปิตริ กาลกเต, เขตเต จ ฆเร จ สพฺพกมฺมา
นิตฺตนาถ กโรนฺโต มาตฺรํ ปฏฺฐชฺชติ. (๑/กาลิ/๔๒)

ทราบมาว่า บุตรของกุฎุมพิกคนหนึ่ง, เมื่อบิดาเสียชีวิตแล้ว, ทำการงานทั้งปวง
ทั้งในนาและในเรือนด้วยตนที่เดียว เลี้ยงดูมารดา

แบบฝึกหัดแต่งบทวิภัติกัตตา

๑. เล่ากันมาว่า ในกรุงสาวัตถี มีกุฎุมพิกผู้หนึ่งชื่อมหาสุวรรณ เป็นคนมั่งมี มีทรัพย์มาก
มีสมบัติมาก (แต่)เป็นคนไม่มีบุตร (๑/๑/๓)

.....

.....

.....

๒. ต้นไม้นี้ จักมีเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่สิงอยู่ (๑/๑/๓)

.....

.....

.....

๓. และในเคหสถานแห่งท่านทั้ง ๒ นั้น เขาแต่งอาสนะไว้เพื่อภิกษุ แห่งละ ๒,๐๐๐ รูป
เป็นนิจ (๑/๑/๔)

.....

.....

.....

๔. ทรัพย์นั้นจงตกเป็นภาระของเจ้าทั้งหมด (๑/๑/๖)

.....

๕. เมื่อมารดาของข้าพเจ้าตายแล้ว ข้าพเจ้าได้ท่านเป็นเหมือนมารดา เมื่อบิดาตายแล้ว ได้ท่านเป็นเหมือนบิดา (๑/๑/๖)

.....

๖. พ่อ ก็แม่มือและเท้าของคนแก่ ของตัวเอง ก็ยังว่าไม่ฟัง ไม่เป็นไปตามอำนาจ (๑/๑/๖)

.....

๗. พระเถระกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้อนั้นสมควรแล้วละหรือ? เราทั้งหลาย ควรเป็นผู้ไม่ประมาทไม่ใช่หรือ? เพราะเราทั้งหลายเรียนพระกรรมฐานมาจากสำนักของพระพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่, แลธรรมดาว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อันคนผู้มักโอ้อวดไม่สามารถจะให้ทรงยินดีได้, ด้วยว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น อันคนผู้มีอัธยาศัยงาม ฟังให้ทรงยินดีได้, และขึ้นชื่อว่าอบาย ๔ เป็นเหมือนเรือนของตน ของคนผู้ประมาทแล้ว, ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย (๑/๑/๘)

.....

๘. พวกภิกษุพากันกล่าวว่า “ท่านขอรับ หมอบวาราณาเราไว้ไม่ใช่หรือ? พวกเรา ควรบอกแก่เขา” (๑/๑/๙)

.....

๙. พระเถระได้หนึ่งเสีย (๑/๑/๑๑)

.....

๑๐. ท่านแม่หมอบเขาก็บอกเลิกแล้ว ท่านอย่าได้ละอิริยาบถเสียนะ สมณะ (๑/๑/๑๑)

.....
.....

๑๑. ท่านเป็นพระอรหันต์สุขวิปัสสก เข้าไปสู่ห้องนั่งแล้ว (๑/๑/๑๑)

.....
.....

๑๒. ในเวลาภิกขาจาร ภิกษุทั้งหลายไปเรียนว่า “ท่านผู้เจริญ เวลานี้ เป็นเวลาภิกขาจาร” (๑/๑/๑๑)

.....
.....

๑๓. พระเถระกล่าวว่า “ถึงเวลาแล้วหรือ ? ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย” (๑/๑/๑๑)

.....
.....

๑๔. เธอทั้งหลายแลดูตาของท่านแล้ว มีตาเต็มด้วยน้ำตา ปรลอบพระเถระว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านอย่าคิดไปเลย, พวกกระผมจักปฏิบัติท่าน” ดังนี้แล้ว ทำวัตรปฏิบัติที่ควรทำ เสร็จแล้วเข้าไปสู่บ้าน (๑/๑/๑๒)

.....
.....
.....
.....

๑๕. กิเลส เธอทั้งหลายออกพรรษาแล้ว อยากจะเฝ้าพระศาสดา จึงเรียนพระเถระว่า “พวกกระผมอยากเฝ้าพระศาสดา ขอรับ” (๑/๑/๑๒)

.....
.....
.....
.....

๑๖. เราเป็นคนทรพลาภาพ (๑/๑/๑๒)

.....

๑๗. ท่านเป็นอะไรกัน ? เจ้าข้า (๑/๑/๑๓-๔)

.....

๑๘. รูปเป็นหลานของพระเถระ (๑/๑/๑๔)

.....

๑๙. นางเห็นเธอแล้วได้หยุดนิ่ง (๑/๑/๑๔)

.....

.....

๒๐. ก็แล เสียงนั้นคงเป็นเสียงหญิง (๑/๑/๑๕)

.....

.....

๒๑. แม้สามเณร ก็ประพฤติช้อยู่ สามเณรนั้น จักเป็นผู้ถึงศีลวิบัติแล้ว (๑/๑/๑๕)

.....

.....

๒๒. สามเณร เธอกลายเป็นคนชั่วช้าเสียแล้วหรือ ? (๑/๑/๑๕)

.....

.....

๒๓. เธอถึงเสีย แม้พระเถระถามซ้ำก็ไม่พูดอะไร (๑/๑/๑๕)

.....

.....

๒๔. ท่านผู้เจริญ เมื่อก่อน กระทบเป็นสามเณร แต่เดี๋ยวนี้กระทบกลับเป็นคฤหัสถ์แล้ว (๑/๑/๑๕)

.....

.....

.....

๒๕. อีกอย่าง กระทบเมื่อบวชก็ไม่ได้บวชด้วยศรัทธา บวชเพราะกลัวแต่อันตรายในหนทาง
ของท่านมาไปด้วยกันเถิด (๑/๑/๑๕)

.....

.....

.....

๒๖. ผู้มีอายุ คฤหัสถ์ชั้วก็ดี สมณะชั้วก็ดี ก็ชั้วทั้งนั้น (๑/๑/๑๕)

.....
.....

๒๗. เธอแม่ตั้งอยู่ในความเป็นสมณะแล้ว ไม่อาจเพื่อทำคุณเพียงแค่นี้ให้บริบูรณ์ได้ เป็นคฤหัสถ์ จักทำความดีงามชื่ออะไรได้ (๑/๑/๑๕)

.....
.....
.....

๒๘. ท่านผู้เจริญ หนทางมีอมมนุษย์ชุม และท่านก็เสียจักขุ จักอยู่ในที่นี้อย่างไรได้ (๑/๑/๑๕)

.....
.....
.....

๒๙. นายपालิตะได้ยินคำนั้นแล้ว เกิดความสังเวช นึกว่า “เราทำกรรมหนัก เป็นไปโดยด่วน ไม่สมควรหนอ” ดังนี้แล้ว กอดแขนคร่ำครวญ แล่นเข้าราวป่า ได้หลีกไป ด้วยประการนั้นแล (๑/๑/๑๖)

.....
.....
.....
.....
.....

๓๐. กระผมเป็นคนเดินทางครับ (๑/๑/๑๖)

.....
.....

๓๑. พระเถระคิดว่า “นั่นจักเป็นสัตบุรุษ” จึงกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น จับปลายไม้เท้าเข้าเถิด อุบาสก” (๑/๑/๑๗)

.....
.....
.....

๓๒. ในขณะที่นั้น พระเถระกำหนดได้ว่า “ผู้นี้มีโฉมมนุษย์ จักเป็นเทวดา” (๑/๑/๑๗)

.....
.....

๓๓. เทวราช ตรัสว่า “เออ สหาย ข้าพเจ้าไปวิหาร เห็นพระเถระนั่งอยู่ในบรรณศาลา ที่ท่านให้สร้าง มาแล้วเดี๋ยวนี้เอง” ดังนี้แล้ว เสด็จหลีกไป (๑/๑/๑๗)

.....
.....
.....

๓๔. ภายหลังจากวันหนึ่ง พวกภิกษุผู้อยู่ในทิศ มาสู่พระเชตวัน ด้วยหวังว่า “จักเฝ้าพระศาสดา” ถวายบังคมพระศาสดา เยี่ยมพระอสีติมหาเถระแล้ว เทียวจาริกอยู่ในวิหาร ถึงที่อยู่ของพระจักขุปาลเถระแล้ว พวกเขาคิดว่า “จักดูแม่ที่นี้” ได้มีหน้าตรงต่อที่นั้น ในเวลาเย็น (๑/๑/๑๘)

.....
.....
.....
.....

๓๕. พวกภิกษุทูลถามว่า “พระเจ้าข้า เมื่ออุปนิสัยแห่งพระอรหัตมีอยู่ เหตุไฉน ท่านจึงกลายเป็นคนมีจักขุมืดแล้ว” (๑/๑/๑๘)

.....
.....

๓๖. หญิงนั้นตอบว่า “ถ้าท่านอาจจะทำดวงตาของข้าพเจ้าให้กลับเป็นปกติได้, ข้าพเจ้า กับ บุตรและธิดา จักยอมเป็นทาสีของท่าน (๑/๑/๑๘)

.....
.....

๓๗. ดวงตากลับเป็นปกติ ด้วยยานานเดี่ยวเท่านั้น (๑/๑/๑๙)

.....
.....

๓๘. หญิงนั้นคิดแล้วว่า “เราได้ปฏิญญาแก่หมอนั้นไว้ว่า 'จักพร้อมด้วยบุตรธิดา ย่อมเป็นทาสี ของเขา' ก็แต่เขาจักไม่เรียกเราด้วยวาจาอันอ่อนหวาน เราจักลงเขา” (๑/๑/๑๙)

.....
.....
.....
.....

๓๙. หมอคิดว่า “หญิงนี้ประสงค์ลงเราแล้วไม่ให้อะไร ความต้องการของเราด้วยค่าจ้างที่หญิงนี้ให้แก่เรามีได้มี, เราจะทำหล่อนให้ตามอดเสียเดี๋ยวนี้” แล้วไปเรื้อนบอกความนั้น แก่ภรรยา (๑/๑/๑๙)

.....
.....
.....
.....
.....

๔๐. นางได้นิ่งเสีย (๑/๑/๑๙)

.....
.....

๔๑. คุณหมอคณนั้น ได้เป็นพระจักษุบาล. (๑/๑/๑๙)

.....
.....

๔๒. พระเทศนาได้เป็นเทศนามีประโยชน์ มีผล แม้แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว (๑/๑/๒๒)

.....
.....
.....

๔๓. พราหมณ์นั้น ได้มีบุตรน้อยคนหนึ่ง เป็นที่รัก ที่พอใจ (๑/๒/๒๓)

.....
.....

๔๔. ที่นั้น พราหมณ์ประสงค์จะให้ช่างทองทำเครื่องประดับแก่ลูกชายนั้น คิดว่า ถ้าจักบอก
แก่ช่างทอง ก็จักต้องให้ค่าจ้าง ดังนี้แล้ว จึงบุทองด้วยตนเองนั้นแหละ แล้วได้ทำตุ้มหู
เก๋ๆ ให้ (๑/๒/๒๓)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๕. ค่าจ้างและค่ากำเหน็จ จักเป็นของอันเราต้องให้ (๑/๒/๒๓)

.....
.....

๔๖. เมื่อพราหมณ์นั้นปรุงยาอยู่นั้นแหละ โรคได้กำเริบรุนแรงขึ้น (๑/๒/๒๓)

.....
.....
.....

๔๗. เทพบุตรนั้น จักมีนางอัปสร ๑,๐๐๐ เป็นบริวาร (๑/๒/๒๔)

.....
.....

๔๘. ท่านเป็นใคร ? (๑/๒/๒๔)

.....
.....

๔๙. เราเป็นมานพชื่อว่ามีฐฎุณฑลผู้เป็นบุตรของท่าน (๑/๒/๒๔)

.....
.....
.....

๕๐. ในขณะที่นั้น มัจฉฐุกุณฑล เป็นผู้นอนหันหน้าเข้าในบ้าน (๑/๒/๒๕)

.....
.....

๕๑. ที่นั้น มาณพจึงถามพราหมณ์นั้นว่า ก็บุคคลที่ร้องไห้เพื่อประโยชน์แก่สิ่งที่ปรากฏอยู่ เป็นคนพาล หรือว่า บุคคลที่ร้องไห้เพื่อประโยชน์แก่สิ่งที่ไม่ปรากฏอยู่ เป็นคนพาล กัน แน่ (๑/๒/๒๗)

.....
.....
.....
.....

๕๒. เพราะเหตุที่นั้นนั้นแหละ เรื่องมัจฉฐุกุณฑลนั้น จึงกลายเป็นพุทธภาษิต (๑/๒/๓๒)

.....
.....

๕๓. ที่นั้น พระศาสดาตรัสถามพระติสสะนั้นว่า ติสสะ เธอมีทุกข์ ไม่สบายใจ น้ำตานองหน้า ร้องไห้มา เพราะอะไรหรือ ? (๑/๓/๓๖)

.....
.....
.....

๕๔. ภิกษุทั้งหลาย พระราชาในคราวนั้น ได้เป็นพระอานนท์ เทวตาส ได้เป็นพระติสสะ นารทตาส ได้เป็นเรานี่แหละ แม้ในคราวนั้น พระติสสะนี้ ก็เป็นผู้ว่ายากอย่างนี้นั้นแหละ (๑/๓/๔๐)

.....
.....
.....
.....
.....

๖.๓ หลักการแต่งประโยคแทรก(อนาทร/ลักษณะ)

๖.๓.๑ หลักการแต่งประโยคอนาทร

คำว่า “อนาทร” มาจาก “น + อาทร” แปลว่า ไม่เอื้อเพื่อ เป็นกริยาอาการ ของบุคคล ฝายหนึ่งที่แสดงกริยาอาการไม่เอื้อเพื่อต่ออีกฝายหนึ่ง จะใช้ฉัญฐีวิภัติ หรือสัตตมีวิภัติ ก็ได้ ส่วนใหญ่ใช้ฉัญฐีวิภัติ ส่วนกริยาที่สัมพันธ์กับนามบทนั้น จะใช้กริยาที่ลง **อนฺต, มาน** และตบัจจย สำหรับประโยคอนาทรนั้น ถือว่าเป็น ประโยคแทรก ฉะนั้น เมื่อเห็นอยู่ในตำแหน่งใดของประโยค ก็ให้แปลแทรกในตำแหน่งนั้น ได้เลย (๓๒๓. อนาทร จ)

ใช้ฉัญฐีวิภัติ แปลว่า “เมื่อ...”, แต่ถ้าใช้สัตตมีวิภัติ แปลว่า “ครั้นเมื่อ...”

เช่น **ตสฺส วิรวนฺตสฺเสว, สตุถฺ สนฺติกํ คนฺตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา** ลทฺธปพฺพชฺชุป- สมนฺปโต อจฺจิริยฺชฺชฅายานํ สนฺติเก ปณฺจ วสฺสานิ วสิตฺวา วุตฺถวสฺโส ปวาเรตฺวา สตุถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ปุจฺฉิ “ภนฺเต อิมสฺมึ สาสเน กติ ฐฺรานีติ. (๑/๑/๗)

เมื่อน้องชายนั้น ร้องให้อยู่ที่นั่นแหละ, กุฎุมพีชื่อวามหาปาละนั้น ไปสู่สำนักของพระศาสดา ทูลขอบวช ผู้มีการบรรพชาและอุปสมบทอันได้แล้ว อยู่ ๕ ปี ในสำนักของอาจารย์และอุปัชฌาย์ จำพรรษาแล้ว ปวารณาแล้ว เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคม ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฐะในพระศาสนา มีอยู่เท่าไรครับ”

ในตัวอย่างนี้ ประโยคว่า “ตสฺส วิรวนฺตสฺเสว” เป็นประโยคอนาทร ซึ่งเป็น ข้อความของน้องชายที่กำลังเสียใจร้องให้อยู่ ถูกพี่ชายซึ่งมีข้อความอยู่ในประโยคถัดมา ไม่เอื้อเพื่อถึงน้องชายจะร้องให้อ่อนวอนแล้วก็ตาม แต่พี่ชายก็ยังหนีไปบวช

แบบฝึกหัดแต่งประโยคอนาทร

๑. เมื่อพระเถระไม่ก้าวลงสู่นิทรานา เมื่อเดือนที่หนึ่งผ่านไป โรคที่นั่นนตา ก็เกิดขึ้น (๑/๑/๘)

.....
.....
.....

๒. เมื่อเราถึงนอนตายอยู่ในที่นี้ แม้อลิ้งไปๆ มาๆ อยู่ในที่นี้ ก็ไม่มีการไปกับเธอ (๑/๑/๑๕)

.....
.....
.....

- ๓. เมื่อพราหมณ์กระทำยานั้นอยู่ โรคมีกำลังแรงขึ้น เข้าถึงสภาพที่ยากจะเยียวยา (๑/๒/๒๓)
- ๔. เมื่อเทวดาบนสื่อนครวญครางอยู่นั้นแหละ สรทดาบสก็ออกไปข้างนอก (๑/๓/๓๘)
- ๕. เมื่อกระผมกล่าวอยู่นั้นแหละ ท่านก็สาป (๑/๓/๓๘-๙)
- ๖. เมื่อเราหยังลงอยู่ ข้ามขึ้นแล้ว เหล่าช้างพัง ก็เบียดเสียดกายไป (๑/๕/๕๓)
- ๗. เมื่อสรทดาบสเห็นอยู่นั้นแหละ ก็ลงจากอากาศดำรงอยู่ที่แผ่นดิน (๑/๘/๘๗)
- ๘. เมื่อเขาสำเร็จชีวิตอยู่โดยทำนองนี้นั้นแหละ ๕๕ ปี ก็ผ่านไป (๑/๑๐/๑๑๗)
- ๙. ท่านครับ เมื่อเหล่าสุกรที่นายจุนทสุกริกปิดประตูเรือนฆ่าให้ตายอยู่ วันนี้ เป็นวันที่ ๗ น่าจะมีการทำมงคลอะไรสักอย่างในเรือนเป็นแน่ (๑/๑๐/๑๑๙)

คำศัพท์ที่น่าสนใจ

วิรวนต	วิ + รุ สหุเท ในการกระทำเสียง + อ + อนต	ร้องให้อยู่
อโนกมหนต	น + อว + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า +อ+อนต	ไม่ก้าวลงอยู่
มรหนต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + อ + อนต	ตายอยู่
ปวฏฺเฐนต	ป + วฏฺ ฏฺเฐเน ในความหมุนไป + เณ + อนต	กลิ้งไปอยู่, หมุนไปอยู่
กโรหนต	กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อนต	กระทำอยู่
กนฺทหนต	กนฺท โรทเน ในการร้องให้, คร่ำครวญ + อ + อนต	ร้องให้อยู่, คร่ำครวญอยู่
วทหนต	วท วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดขัด + อ + อนต	กล่าวอยู่
โอคาหนต	อว + คาหุ วิโลพเน ในการกวน + อ + อนต	หยั่งลงอยู่
อุตฺตติณฺณ	อุ + ตร ตรเณ ในการข้ามไป + ต	ข้ามขึ้นแล้ว
ปสฺสหนต	ทิส เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + อนต	เห็นอยู่, แลดูอยู่
กปฺเปหนต	กปฺป ตกฺกวิริเจทเนสุ ในการตรึกรตรอง,จัดแจง,ตัด +เณ+อนต	สำเร็จอยู่, ตัดอยู่, คิดอยู่
มาริยมาณ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต +เณ+(อิ)+ย+มาณ	(อัน...) ให้ตายอยู่
อติกฺกหนต	อติ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวล่วงแล้ว
อุปฺปชฺชช	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	เกิดขึ้นแล้ว
นึปฺชฺชชฺตวา	นึ + ปท คติมฺหิ ในการไป + (ย) + (อิ) + ตวา	นอนแล้ว
อุปฺปาคมิ	อุป + อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อี	เข้าถึงแล้ว, เข้ามาใกล้แล้ว
นิกฺขมิ	นึ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อี	ออกไปแล้ว
อภิสปีตฺถ	อภิ + สป อกฺโกเส ในการด่า + (อิ) + ตฺถ	สาปแล้ว, แช้งแล้ว, ด่าแล้ว
อุปฺนิฆฺสหนฺติ	อุป + นึ + ฆฺส ฆฺสเน ในการเสียดสี +อ+อนต+(อิ)	เสียดสีอยู่, เบียดเสียดอยู่
โอตฺริตฺตวา	อว + ตร ตรเณ ในการข้ามไป + (อิ) + ตวา	ข้ามลงแล้ว
ปตฺติฏฺฐาสิ	ปติ + ฐา คตินิวตฺตติมฺหิ ในการห้ามการไป +(สฺ)+อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปิทฺทิตฺตวา	อปี + ฐา อจฺฉาทเน ในการปกปิด + (อิ) + ตวา	ปิดแล้ว
นิตฺททายหนต	นิตฺททา + อาย + อนต	ประพุดติหลับอยู่
โมเจตฺตวา	มุจ โมจเน ในการปล่อย + เณ + ตวา	แก้แล้ว, เปลื้องแล้ว, ปล่อยแล้ว
ปิธาย	อปี + ฐา อจฺฉาทเน ในการปกปิด + (อิ) + ตวา	ปิดแล้ว
วิริตฺตวา	วิ + วร อวารเณ ในการปกปิด + (อิ) + ตวา	เปิดแล้ว
วาเจตฺตวา	วจ วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดขัด + เณ + ตวา	อ่านแล้ว

๖.๓.๒ วิธีการแต่งประโยคลักษณะ

คำว่า “ลักษณะ” แปลว่า เครื่องหมายจดจำ, เครื่องสังเกต เป็นกิริยาที่ใช้เป็นเครื่องจดจำหรือสังเกตเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ว่าเหตุการณ์นั้นๆ เกิดขึ้นตอนไหน ใช้สัตตมวิภัติ เป็นเครื่องหมาย ส่วนกิริยาที่สัมพันธ์กับนามบทนั้น จะใช้กิริยาภิกที่ลง **อนุต, มาน** หรือ **ตบัจจย** สำหรับประโยคลักษณะนั้น ถือว่าเป็นประโยคแทรก ฉะนั้น เมื่อเห็นอยู่ในตำแหน่งใดของประโยค ก็ให้แปลแทรกในตำแหน่งนั้นได้เลย (รูป.สูตรที่ ๓๒๗. กาลภาเวสุ จ)

เช่น เถรสฺส นินฺทํ อโนกฺกมนฺตฺสฺส, **ปจฺมมาเส อติกฺกนฺเต**, อกฺขิโรโค อุปฺปชฺชิ.
(๑/๑/๘)

เมื่อพระเถระไม่ก้าวลงสู่ความหลับ, เมื่อเดือนที่หนึ่ง ผ่านพ้นไป, โรคที่นัยน์ตาก็เกิดขึ้นแล้ว

ในตัวอย่างนี้ ประโยคว่า “ปจฺมมาเส อติกฺกนฺเต” เป็นประโยคลักษณะ เป็นเครื่องสังเกตว่า โรคที่นัยน์ตาของพระเถระเกิดขึ้นเมื่อผ่านเดือนที่หนึ่งไปแล้ว หลังจากที่ท่านเริ่มไม่หลับนอน โดยท่านถือธุดงค์ชื่อ “เนสัชชิกธุดงค์” ขึ้นออกฤกษ์

เช่น “อถ กสฺมา เอวมาหาติ. (๑/๑๓/๑๔๒)

เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะนั้น กราบทูลว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น นางสุมนาเทวีนั้นพูดอย่างนี้ เพราะเหตุอะไรครับ”

ข้อสังเกต : สำหรับ อถศัพท์มี ๓ ประการ คือ

- (๑) เป็นกาลสัตตม แปลว่า “ครั้งนั้น” จะวางต้นประโยคของข้อความใหม่
- (๒) เป็นวิเสสนะ แปลว่า “อย่างนั้น, อย่างนี้” ปราบกฏอยู่ในประโยคลักษณะ ซึ่งจะอยู่ในเครื่องหมายคำพูด หรือประโยคที่มีข้อความต่อเนื่องจากประโยคข้างหน้า
- (๓) เป็นนิบาตแสดงข้อแม้ แปลว่า “ถ้าว่า...” ต้องอยู่ในเครื่องหมายคำพูดเสมอ และต้องมีสองประโยค โดย อถศัพท์จะอยู่ประโยคข้างหน้า

เช่น “มฺหุทธา เต สตฺตธา ผลิสฺสตีติ **วฺตุเตปิ**, น ขมาเปสิเยว. (๑/๓/๔๐)

เมื่อพระราชอาตรัสว่า “ศิระของท่านจักแตก ๗ เสียง” ดังนี้ เทวดาบสนั่น ก็ยังไม่ยอมขอขมานารทดาบสอยู่ดี

เช่น สตถา อาคนตุวา “กาย นุตถ ภิกขเว เอตริท กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺจติวา,
“อิมาย นามาติ วุตฺเต, “น ภิกขเว อิทาเนว อหํ อิมสํ ปจฺจโย จ ปติฏฺฐา จ ชาโต,
ปุพฺเพปิ เตสํ อหํ ปติฏฺฐา อโหสิเยวาติ อาห. (๖/๔.กุมารกสฺสปมาตุ/๑๔)

พระบรมศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้ พวกเขอนั่งประชุม
พูดคุยกันด้วยเรื่องอะไรหนอ”, เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “พวกข้าพระองค์นั่งประชุม
พูดคุยกันด้วยเรื่องชื่อนี้ จึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราเป็นปัจจัยและเป็นที่พักพิง ของชน
เหล่านี้ เฉพาะในกาลนี้ก็หามิได้, แม้ในกาลก่อน เราก็คงได้เป็นที่พักพิงของชนเหล่านั้น

เปรียบเทียบเฉพาะลักษณะกิริยา กับ ประโยคลักษณะ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน สตถา เชตวเน วิหรนฺโต...

เมื่อพระศาสดา ประทับอยู่ในพระเชตวัน สตฺถริ เชตวเน วิหรนฺเต,...

ขณะที่พระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวัน

ช่วงที่พระศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวัน

แบบฝึกหัดแต่งประโยคลักษณะ

๑. ก็ พระบรมศาสดา เมื่อเศรษฐกิจนั้นสักว่านั่งแล้วนั้นแหละ ทรงดำริว่า เศรษฐีนี้รักษาเรา
ในที่ไม่ควรรักษา เพราะว่าเราตัดศีรษะของตัวเองที่ระดับตกแต่งแล้ว ควักนัยน์ตา
เพิกเนื้อหทัย บริจาคบุตรและภรรยาผู้เสมอด้วยชีวิต บำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขย กับอีก
แสนกัปป์ บำเพ็ญบารมีเพื่อแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นนั้นแหละ เศรษฐีนี้รักษาเราในที่
ไม่ควรรักษา ดังนี้แล้ว ก็ตรัสพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์เท่านั้น (๑/๑/๕)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒. เมื่อมารดาเสียชีวิต ข้าพเจ้าได้ท่านเป็นเหมือนมารดา เมื่อบิดาเสียชีวิต ก็ได้ท่านเป็น
เหมือนบิดา (๑/๑/๖)

.....
.....
.....

๓. เมื่อพวกภิกษุกล่าวว่า จะไปสู่ที่ผาสุก หนะญาติโยม มนุษย์ที่เป็นบัณฑิต ก็ทราบทันทีว่า
พระคุณเจ้าทั้งหลาย กำลังแสวงหาเสนาสนะจำพรรษา จึงกล่าวว่า ท่าน ถ้าพระคุณเจ้า
ทั้งหลายพึงอยู่ในที่นี้แหละตลอดไตรมาส พวกข้าพเจ้าก็จะตั้งอยู่ในสภาวะ พึงรับศีล
(๑/๑/๗-๘)

.....
.....
.....
.....
.....

๔. ที่นั่น หมอคนหนึ่งเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น แล้วปวารณาว่า ท่านผู้เจริญ ธรรมดาแม้ความไม่ผาสุก ก็จะมีในที่อยู่ของคนหมู่มาก เมื่อความไม่สบายเกิดขึ้น นิมนต์พวกท่าน บอกกระผมได้ กระผมจะปรุ้งยาถวาย (๑/๑/๘)

.....
.....
.....
.....

๕. ท่านอย่าทำอย่างนี้เลยครับ ธรรมดาสมณธรรม เมื่อร่างกายยังดำเนินไปได้อยู่ ก็สามารทที่จะทำได้ (๑/๑/๙)

.....
.....
.....

๖. ที่นั่น เมื่อมัชฌิมยามสักว่าผ่านไป นัยน์ตาและกิเลสของท่าน ก็แตก ไม่ก่อน ไม่หลัง (๑/๑/๑๑)

.....
.....

๗. ภิกษุเหล่านั้นดำรงอยู่ในโอวาทของท่าน เมื่อวันปวารณาใกล้เข้ามา ทุกรูปต่างบรรลุประอรหัตพร้อมทั้งปฏิสัมภิทา (๑/๑/๑๒)

.....
.....
.....

๘. เมื่อเราไปพร้อมกับภิกษุเหล่านี้ ทั้งหมดจักลำบาก (๑/๑/๑๒)

.....
.....

๙. เมื่อเราไปพร้อมกับพวกท่าน ทั้งหมดจักลำบาก (๑/๑/๑๒)

.....
.....
.....

๑๐. เมื่อเป็นอย่างนี้ ความไม่สบายจักมีแก่เรา น้องชายของเราเห็นพวกท่าน ก็จักถาม
เมื่อนั้น พวกท่านพึงบอกว่าจักษุของเราเสื่อมแล้วแก่เขา (๑/๑/๑๒)

.....
.....
.....

๑๑. แมลงเฝ้าเหล่านั้น เมื่อพระเถระจงกรมอยู่ วิบัติโดยมาก (๑/๑/๑๘)

.....
.....

๑๒. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อมีอุปนิสัยแห่งพระอรหัต เพราะอะไร จึงกลายเป็นคนตาบอด
เล่า (๑/๑/๑๙)

.....
.....

๑๓. ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพาราณสีครองราชย์ในเมืองพาราณสี หมอคนหนึ่งเที่ยวไปตาม
หมู่บ้านตำบล กระทำเวชกรรม พบหญิงผู้มีจักษุทรุพลภาพคนหนึ่ง จึงถามว่า เธอ
ไม่สบายอะไร? (๑/๑/๑๙)

.....
.....
.....

๑๔. เมื่อเรากล่าวว่า ทำกรรมอะไร จักบอกความที่ตนเองเกิด(บนสวรรค์) เพราะทำจิต
ให้เสื่อมใสในเรา (๑/๒/๒๕)

.....
.....

๑๕. เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจะพูดว่า ใครๆ ก็ไม่สามารถที่จะกำหนดด้วยการนับว่า ร้อย พัน
หรือ แสน มีจำนวนเท่านี้ได้ แล้วจักกล่าวคาถาในธรรมบทแก่เขา (๑/๒/๒๕)

.....
.....
.....

๒๐. ทีนั้น ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งถามพระติสสะนั้นว่า ท่านพรรรษาเท่าไรครับ เมื่อพระติสสะตอบว่า ยังไม่ได้พรรรษา เราบวชตอนแก่ จึงตืดนี้วกกล่าวว่า แน่ท่านแก่ผู้แนะนำได้ยาก ท่าน ไม่รู้ประมาณของตัวเอง เห็นพระเถระผู้แก่มิมีจำนวนขนาดนี้ ก็ไม่ทำแม้สักว่าสามิจิกรรม เมื่อถูกถามถึงวัตรโดยเอื้อเพื่อ ก็ทำเป็นหนึ่งเสีย แม้เหตุสักว่าความรังเกียจ ก็ไม่มีแก่ท่านเลย (๑/๓/๓๖)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒๑. เมื่อเทวดาบสเข้าไปนั่งเรียบร้อยแล้ว นารทดาบสแม่อื่นอีก ก็มาจากป่าหิมพานต์ขอการอยู่ ๑ คืนกับนายช่างหม้อ (๑/๓/๓๗)

.....

.....

.....

๒๒. เมื่อเทวดาบสกล่าวว่า ศาลาหลังใหญ่ เชิญท่านเข้าไปพัก ณ ส่วนหนึ่งเถิด จึงเข้าไปนั่งอีกส่วนหนึ่งของเทวดาบสผู้เข้าไปก่อน (๑/๓/๓๗-๘)

.....

.....

.....

๒๓. เมื่อเทวดาบสกล่าวว่า ใครเหยียบกูวะ ก็กล่าวว่า อาจารย์ กระผมเองครับ (๑/๓/๓๘)

.....

.....

.....

๒๔. เมื่อเทวดาบสกล่าวว่ ใครนั้น ก็กล่าวว่ กระทบเอง อาจารย์ เมื่อเทวดาบสกล่าวว่
ไอ้ชฎิลขี้โกง ที่แรกมึงเหยียบที่ชฎา บัดนี้ เหยียบที่คอ กูจะสาปมึง ดังนี้ จึงกล่าวว่
อาจารย์ โทษของผมนไม่มี ขอท่านจงอดโทษแก่กระทบเถิด (๑/๓/๓๘)

.....
.....
.....
.....
.....

๒๕. ชาวเมือง เมื่ออรุณไม่ขึ้น ก็ต่างพากันไปประตู่วัง บ่นกันว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ
เมื่อพระองค์ครองราชย์ อรุณไม่ขึ้น ช่วยทำอรุณให้ขึ้นแก่พวกข้าพระองค์ด้วยเถิด
(๑/๓/๓๙)

.....
.....
.....

๒๖. เมื่อข้าราชการถวายบังคมทูลว่ เมื่อบานนี้ มีดาบสมาสู่ศาลาของช่างหม้อตอนเย็น
พระเจ้าข้า ทนไฉนเอง พระราชา มีข้าราชการถือคบเพลิง เสด็จไปที่ศาลาของ
ช่างหม้อ ไหว้บารทดาบส ประทับนั่ง ณ ที่สมควร แล้วตรัสด้วย (๑/๓/๔๐)

.....
.....
.....
.....

๒๗. นารทดาบสเรียกเทวดาบสมา กล่าวว่ อาจารย์ เมื่อกระทบคลายฤทธิ์ ความร้อน แห่ง
พระอาทิตย์ตั้งขึ้น ท่านดำลงไปในน้ำ ขำขึ้นที่อื่นไปเถิด (๑/๓/๔๐)

.....
.....
.....
.....

๒๙. เมื่อพระอรหันต์ ๖๑ รูปเกิดขึ้นในโลกอย่างนี้ พระบรมศาสดาเสด็จจำพรรษาแล้ว
ปวารณาแล้ว ทรงส่งภิกษุ ๖๐ รูปไปในทิศต่างๆ ด้วยพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย
พวกเธอจงเที่ยวไปสู่ที่จาริก ดังนี้เป็นต้น (๑/๘/๗๙)

.....
.....
.....
.....

๓๐. ก็ เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นนั้นแล ไม่ไกลจากเมืองราชคฤห์นัก ได้มีหมู่บ้าน
พราหมณ์ ๒ หมู่บ้าน คือ อุปติสสคาม และโกลิตคาม (๑/๘/๘๐)

.....
.....
.....
.....

๓๑. ชนเหล่านี้แม้ทั้งหมด ยังไม่ทันถึง ๑๐๐ ปี ก็จักถึงความหาบุญญัตติมิได้ (๑/๘/๘๑)

.....
.....
.....

๓๒. เมื่อชนเหล่านั้นกระทำติดากันอยู่อย่างนี้ พระบรมศาสดาเสด็จถึงเมืองราชคฤห์
ตามลำดับแห่งคำที่กล่าวไว้แล้ว ทรงรับเวฬุวัน ประทับอยู่ที่เวฬุวัน (๑/๘/๘๒)

.....
.....
.....
.....

๓๓. เมื่อชนเหล่านั้นไป บริษัทของสัญชัยก็แตก (๑/๘/๘๖)

.....
.....

๓๔. เมื่อปริพพาชก ๕๐๐ คน ไปพร้อมกับชนเหล่านั้น ๒๕๐ คน ที่เป็นบริษัทของสัตบุรุษ กลับคืนมา (๑/๘/๘๖)

.....
.....
.....

๓๕. ที่นั่น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ในวันที่ ๗ จากวันที่บวช เข้าไปอาศัยกัลลวาลคาม แคว้นมคธอยู่ เมื่อถึงมิทธะก้าวลง ถูกพระบรมศาสดาให้สลัดใจ บรรเทาถึงมิทธะ พังชาติกัมมัญฐานที่พระตถาคตทรงประทานนั้นแหละ สำเร็จกิจแห่งมรรคเบื้องบน ๓ บรรลุที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณ (๑/๘/๘๖-๘๗)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓๖. ฝ่ายพระสารีบุตรเถระผ่านไปครึ่งเดือนแต่วันที่บวช เข้าไปอาศัยเมืองราชคฤห์นั่นเอง อยู่ในถ้ำสุกรขาตากับพระศาสดา เมื่อพระบรมศาสดาทรงแสดงเวทนาปริคคหสูตร แก่ ที่ชนขปริพพาชกผู้เป็นหลานของตัวเอง ส่งญาณไปตามพระสูตร เหมือนบริโภคข้าว ที่เขาคัดให้ผู้อื่น บรรลุที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณ (๑/๘/๘๗)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓๗. แม้ชนเหล่านั้น ก็ปรารถนาพระอรหัตในสำนักของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ทำบุญกรรมเป็นอันมาก ต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติขึ้น เป็นเพื่อนกัน ทำบุญ โดยผูกกัน เป็นพวก เทียวปฏิบัติซากศพอนาถาทั้งหลาย (๑/๘/๙๐)

.....
.....
.....
.....

๓๘. ภิกษุทั้งหลาย แม้ชนเหล่านั้น ก็ปรารถนาพระอรหัตในสำนักของพระพุทธเจ้า ในปางก่อนทั้งหลาย ทำบุญกรรมเป็นอันมาก ต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติขึ้น เป็นนักเลงหลังจากฟังตฤณทีโลวาทแล้ว ก็พากันรักษาศีล ๕ ตลอด ๖๐,๐๐๐ ปี (๑/๘/๙๐-๙๑)

.....
.....
.....
.....

๓๙. ก็ เมื่อพระพุทธเจ้าพระนามว่าอุสสะบรรลุสัมโพธิญาณ พระราชโอรสพระองค์เล็กของพระราชบิดา เป็นพระอัครสาวก บุตรของปุโรหิต เป็นสาวกรูปที่ ๒ (๑/๘/๙๑)

.....
.....
.....

๔๐. พระราชโอรสเหล่านั้น คิดว่า แม้พวกเรา ก็จะนิมนต์พระพี่ชายให้ฉัน จึงทูลขอโอกาสกับพระราชบิดา แม้ทูลขอย่อยๆ ก็ไม่ได้ เมื่อชายแดนกำเริบ ถูกพระราชบิดาส่งไปเพื่อจัดการให้ชายแดนสงบ ช่วยให้ชายแดนสงบแล้ว ก็กลับมายังสำนักของพระราชบิดา (๑/๘/๙๑-๙๒)

.....
.....
.....

๔๑. ชนเหล่านั้น เมื่อภิกษุสงฆ์ยังไม่ทันมานั้นแหละ ก็ให้ยาคุและภัดแก่เด็ก ๆ เหล่านั้น (๑/๘/๙๓)

๔๒. พวกท่านจักไม่ได้ในกาลนี้ก่อน หลังจากเรา เมื่อแผ่นดินใหญ่งอกสูงขึ้นสักหนึ่งโยชน์ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมนะ จักเสด็จอุบัติขึ้น ฟังทูลถามพระองค์ (๑/๘/๙๔)

๔๓. เปรตเหล่านั้น ให้กาลเวลาประมาณเท่านั้นสิ้นไป เมื่อพระพุทธเจ้าพระนามว่า โกนาคมนะเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว จึงทูลถามพระองค์ (๑/๘/๙๓-๙๔)

๔๔. เปรตเหล่านั้น เมื่อพระตถาคตเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทาน ในวันหนึ่ง ทำเสียงน่ากลัวในช่วงกลางคืน แสดงตนแก่พระราชา (๑/๘/๙๔)

๔๕. มหาบพิตร ในที่สุดก็ปี ๗๒ กาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ามุสสะ เปรตเหล่านั้น เป็นพวกญาติของพระองค์ เคี้ยวกินของที่เกี่ยวข้องกับทานที่เขาจะถวายแก่ภิกษุสงฆ์ บังเกิดในเปรตโลกท่องเที่ยวไป ทูลถามพระพุทธเจ้ามีกุกุสันธะเป็นต้นที่เสด็จอุบัติขึ้น แล้ว ผู้อันพระพุทธเจ้าเหล่านั้นตรัสพระดำรัสนี้และนี้ หวังทานของพระองค์สิ้นกาล ประมาณเท่านั้น เมื่อท่านถวายทานเมื่อวานนี้ ไม่ได้ส่วนบุญ เลยกะทำอย่างนี้ (๑/๘/๙๔)

๔๖. พระบรมศาสดาไม่ตรัสเรียกใครๆ อื่น เป็นดุจราชสีห์ พระองค์เดียวเสด็จเที่ยวไป
เมื่อเหล่าอันเตวาสิกของสรทดาบสไปเพื่อต้องการผลไม้ไม่น้อยใหญ่ ทรงอธิษฐานว่า
ขอสรทดาบสจงรู้ว่าเราเป็นพระพุทธรเจ้า เมื่อสรทดาบสเห็นอยู่นั้นแหละ ก็เสด็จลง
จากอากาศดำรงอยู่ที่แผ่นดิน (๑/๘/๙๗)

.....
.....
.....
.....

๔๗. เมื่อพระบรมศาสดาสักว่ารับผลาผล พวกเทวดาใส่ทิพย์โอชา (๑/๘/๙๘)

.....
.....

๔๘. ลำดับนั้น เมื่อพระศาสดาประทับนั่งกระทำภักติกิจ สรทดาบสเรียกอันเตวาสิกทั้งหมด
นั่งสนทนาสาราณียกถาอยู่ในสำนักของพระบรมศาสดา (๑/๘/๙๘)

.....
.....
.....

๔๙. เมื่อพวกชนปุลาตอาสนะแล้วอย่างนี้ สรทดาบสยื่นประคองอัญชลีในที่ข้างพระพักตร์
ของพระตถาคต กราบทูลว่า พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงเสด็จขึ้นสู่บุบผาอาสน์นี้
เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนานแก่ข้าพระองค์เถิด (๑/๘/๙๙)

.....
.....
.....
.....

๕๐. เมื่อพระศาสดาประทับนั่งแล้วอย่างนี้ พระอัครสาวกทั้งสอง และเหล่าภิกษุที่เหลือ
ก็นั่งบนอาสนะที่ถึงแก่ตนๆ (๑/๘/๙๙)

.....
.....
.....
.....

๕๑. เมื่อพระตถาคต ประทับนั่งเข้านิโรธสมาบัติตลอด ๗ วัน พวกอันเตवासิก เมื่อถึงเวลา
 ภิกษุอาจารย์ ก็พากันบริโภครากผลไม้ไม่น้อยใหญ่ในป่า ได้ยื่นประคองอัญชลี เพื่อ
 พระพุทธเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลที่เหลือ (๑/๘/๙๙)

.....

.....

.....

๕๒. เมื่อพระบรมศาสดาตรัสอย่างนี้ พระอัครสาวกทั้งสอง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า
 กราบทูลเรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทั้งหมด ตราบจนถึงบรรลุโสดาปัตติผลจากสำนักของ
 พระอัสสชิเถระว่า พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นผู้มีเรื่อน ไปเพื่อชมมหารสพ
 บนยอดภูเขาดังนี้เป็นต้น (๑/๘/๑๐๓)

.....

.....

.....

.....

๕๓. ก็ เวลาสิ้นสุดภักติกิจ พระบรมศาสดาทรงอาศัยเรื่องคุณของพระมารดาราคูหุฬ ตรีสจันท-
 กิณหรือชาติก เมื่อมงคลคือการอภิเษก การเข้าไปสู่เรื่อน และวิวาหะมงคล ของนั้นท
 กุมาร กำลังเป็นไป ในวันที่ ๓ จากวันนั้น เสด็จเข้าไปบิณฑบาต ทรงประทานบาตรใน
 พระหัตถ์ ของนั้นทกุมาร ตรีสมงคล เสด็จจลจากอาสนะหลีกไป ไม่ทรงรับบาตรจาก
 พระหัตถ์ ของนั้นทกุมาร (๑/๘/๑๐๖)

.....

.....

.....

.....

.....

๕๔. ก็เมื่อพระกุมารทรงผนวชแล้ว ความทุกข์ทวิคุณเกิดขึ้นแก่พระราชา เพราะสติบขานั้น
(๑/๗/๑๐๘)

๕๕. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานพรนั้นแก่พระราชานั้น วันรุ่งขึ้น ทรงเสวย ภัตตาหาร
เข้าไปในราชนิเวศน์ เมื่อพระราชาประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้วกราบทูลว่า พระองค์ผู้เจริญ
ช่วงที่พระองค์กระทำทุกกรกิริยา มีเทวดาตนหนึ่งเข้ามาหาข้าพระองค์ แล้วพูดว่า บุตร
ของท่านเสียชีวิตแล้ว ข้าพระองค์ไม่เชื่อคำของเขา ห้ามเขาไปว่า บุตรของเราไม่บรรลु
โพธิญาณ จะไม่ตาย จึงตรัสว่า มหาบพิตร บัดนี้ พระองค์จักทรง เชื่ออย่างไร แม้ในปาง
ก่อน เมื่อพราหมณ์แสดงกระดูกแก่พระองค์ก็กล่าวว่า บุตรของท่าน เสียชีวิตแล้ว ยังไม่
ทรงเชื่อ ดังนี้แล้ว ก็ตรัสมหาธรรมपालชาดก ในเพราะการเกิด แห่งเรื่องนี้ (๑/๗/๑๐๘)

๕๖. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยังพระราชบิดาให้ดำรงอยู่ในผล ๓ ด้วยประการฉะนี้ มีภิกษุ
สงฆ์แวดล้อมเสด็จไปเมืองราชคฤห์อีกครั้ง ทรงรับปฏิญญาที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี
ให้ไว้ เพื่อประโยชน์แก่การเสด็จมาสู่เมืองสาวัตถีจากเมืองราชคฤห์นั้น เมื่อเชตวัน
มหาวิหารสำเร็จลง เสด็จไปที่นั่นสำเร็จการประทับอยู่ (๑/๗/๑๐๙)

๕๗. เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตะวันอย่างนี้นั้นแหละ พระนันทะผู้มีอายุ กระสัน
ขึ้น จึงบอกความนั้นแก่พวกภิกษุด้วยกัน (๑/๙/๑๐๙)

.....
.....
.....

๕๘. พระบรมศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเรอนั่งประชุมสนทนากัน
ด้วยเรื่องอะไรหรือ? เมื่อเหล่าภิกษุกราบทูลว่า ชื่อนี้พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า มิใช่เฉพาะ
แต่ในบัดนี้เท่านั้น นะภิกษุทั้งหลาย ถึงในปางก่อน พระนันทะนั้น เราก็ดลือกถ่อ
ด้วยมาตุคาม นำไปแล้วเหมือนกัน ภิกษุเหล่านั้นทูลอ้อนวอน จึงนำเอาเรื่องในอดีต
มาเล่าให้ฟัง (๑/๙/๑๑๓-๑๑๔)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕๙. ในอดีตกาล ในเมืองพาราณสี เมื่อพระเจ้าพาราณสีครองราชย์อยู่ ได้มีพ่อค้าชื่อว่า
กัปปกะ ชาวเมืองพาราณสี (๑/๙/๑๑๔)

.....
.....
.....

๖๐. เมื่อเป็นเช่นนี้ ถึงเรา ก็จักรู้สิ่งที่เราควรทำแก่ท่านเช่นกัน (๑/๙/๑๑๕)

.....
.....
.....

๖๑. ลา เมื่อพ่อค้านั้น กล่าวอยู่นั้นแหละ เป็นผู้หมดความอาลัยตายอยาก (๑/๙/๑๑๖)

.....
.....
.....

๖๒. เมื่อสุกรเหล่านั้น กินกอไม้ต่างๆ และสรีรวิญชะ เต็บโต ประสงค์จะฆ่าสุกรตัวใดๆ ก็มีดสุกรตัวนั้นๆ ให้แน่นหนาที่ตะแลงแกง แล้วทุบด้วยค้อน ๔ เหลี่ยม เพื่อให้เนื้อสุกรพองหนาขึ้น พอรู้ว่า เกิดมีเนื้อพองหนาแล้ว ก็เปิดปาก ใส่ท่อนไม้ในระหว่างฟันกรอกน้ำร้อนที่เดือดพล่านในปากด้วยทะนานโลหะ (๑/๑๐/๑๑๗)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๖๓. เมื่อท้องสะอาด น้ำใส ไม่ขุ่นมัว ไหลออกมา (๑/๑๐/๑๑๗)

.....

.....

.....

๖๔. เมื่อพระตถาคตประทับอยู่ที่วิหารใกล้ๆ แม่น้ำหนึ่ง จะทำการบูชาด้วยดอกไม้สักการถวายภิกษาสักทัพพี หรือขึ้นชื่อว่าบุญอะไรๆ อื่น ก็ไม่เคยมี (๑/๑๐/๑๑๗)

.....

.....

.....

.....

๖๕. เมื่อความเร่าร้อนปรากฏแก่เขา อาการที่เป็นเช่นกรรม ก็เกิดขึ้น (๑/๑๐/๑๑๘)

.....

.....

.....

๖๙. เมื่อพระบรมศาสดาทรงอาศัยนิคมของเจ้ามัลละทั้งหลาย ชื่อว่าอนูปิยะ ประทับอยู่ที่อนูปิยมวันนั้นแหละ ในวันรับลักษณะของพระคตาคตทีเดียว พวกตระกูลพระญาติ ๘๐,๐๐๐ ตระกูล ปฏิญาณพระราชโอรส ๘๐,๐๐๐ ว่า พระราชกุมาร จะเป็นพระราชหรือพระพุทธเจ้าก็ตาม จักมีกษัตริย์เป็นบริวารเสด็จเที่ยวไป เมื่อชนเหล่านั้นผนวชแล้วโดยมาก เห็นเจ้าศากยะ ๖ พระองค์เหล่านี้ คือ เจ้าภักทียะ อนรุทธะ อานนท์ ภคกิมพิละ และเทวทัต ผู้ไม่บวช จึงพูดกันขึ้นว่า พวกเราให้ลูกๆ ของตนบวช เจ้าศากยะ ๖ พระองค์เหล่านี้ เห็นจะไม่ใช้ญาติ ฉะนั้น จึงไม่บวช (๑/๑๒/๑๒๔)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๗๐. ก็ วันหนึ่ง เมื่อกษัตริย์ทั้ง ๖ เหล่านั้น ทรงเล่นขลุบกัน เจ้าอนรุทธะทรงแพพนั้นด้วยขนม จึงส่งคนไปเพื่อต้องการขนม (๑/๑๒/๑๒๕)

.....

.....

.....

๗๑. ฝ่ายพระมารดาของพระองค์ เมื่อส่งข่าวสาส์นไปๆ ส่งขนมไปให้ ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๔ ส่งไปด้วยพระดาร์สว่า ขนมไม่มี (๑/๑๒/๑๒๕-๕)

.....

.....

.....

๗๘. เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูดำรงอยู่ในราชสมบัติ ทรงประกอบพวkbุรุษเพื่อไปปลงพระชนม์ พระตถาคต เมื่อบุรุษเหล่านั้นบรรลู่โสดาปัตติผล กลับไปแล้ว ขึ้นเขาคิซมกภูฏ ด้วยตัวเอง (๑/๑๒/๑๓๐)

.....
.....
.....
.....

๗๙. เมื่อช่างนาพาคีรีนั้นกำลังเดินมา พระอนนทเถระสละชีวิตของตัวเองเพื่อพระศาสดา ได้ยื่นข้างพระพักตร์ (๑/๑๒/๑๓๐-๑๓๑)

.....
.....
.....

๘๐. โอ้ว ! ท่านพระอนนท เป็นผู้มีคุณมาก เมื่อช่างตัวประเสริฐชื่อเช่นนั้น กำลังมา สละชีวิตของตัวเอง ได้ยื่นข้างพระพักตร์ของพระศาสดา (๑/๑๒/๑๓๑)

.....
.....
.....
.....

๘๑. ที่นั่นแล พระเทวทัตหนึ่ง ณ ที่สมควร พร้อมกับบริษัทของตัวเอง ในวันอุโบสถ กล่าวว่า วัตถุ ๕ อย่างเหล่านี้ ย่อมชอบใจแก่ผู้ใด ผู้นั้นจงจับสลาก ดังนี้แล้ว เมื่อภิกษุ ชาววัชชี บุตรประมาณ ๕๐๐ รูป ผู้ใหม่ ไม่รู้สิ่งทีควรกระทำจับสลากแล้ว ทำลายสงฆ์ ได้พาเอา ภิกษุเหล่านั้นไปคยาสี่สะ (๑/๑๒/๑๓๓)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๘๒. เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลอีกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทราบว่า พระเทวทัตให้ พระอัครสาวก ๒ รูปหนึ่งที่ข้างทั้งสอง ทำเลียนแบบพระองค์ด้วยคิดว่า จักแสดงธรรม ด้วยพุทธลีลา ดังนี้ จึงตรัสว่า มิใช่เฉพาะแต่ในบัดนี้เท่านั้น นะภิกษุทั้งหลาย แม้ในปาง ก่อน พระเทวทัตนั้นก็พยายามทำเลียนแบบเรา แต่ไม่สามารถทำได้ (๑/๑๒/๑๓๔)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๘๓. เมื่อเรื่องทั้งหลายเป็นไปอยู่อีกว่า พระเทวทัตเสื่อมจากผลทั้ง ๒ คือ จากลาภสักการะ และสามัญญผล จึงตรัสว่า มิใช่แต่เฉพาะในบัดนี้เท่านั้น นะภิกษุทั้งหลาย แม้ในปาง ก่อน ก็เสื่อมเช่นกัน (๑/๑๒/๑๓๕)

.....
.....
.....
.....
.....

๘๔. เมื่อภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า ในเวลายังมีความสามารถ ท่านได้เป็นผู้มีเวรกับพระศาสดา เทียวไป พวกเราจะไม่นำท่านไปที่นั่น จึงกล่าวว่า อย่างนี้เราให้จับหายเลย เราทำความ อาฆาตในพระบรมศาสดา แต่ว่า ความอาฆาตแม้สักว่าปลายเส้นผมในเรา ไม่มีแก่ พระศาสดาเลย (๑/๑๒/๑๓๖)

.....
.....
.....
.....
.....

๘๕. เมื่อเรื่องราวที่สนทนากันตั้งขึ้นเหมือนเดิมแม้อีกครั้ง จิ้งตรัสขันติวาทีชาดก เพื่อทรง
แสดงว่าพระเทวทัตตอนเป็นพระเจ้ากลาพุ ประพฤติผิดในพระองค์ผู้เป็นขันติวาทีดาบส
แล้วเข้าไปสู่แผ่นดิน (๑/๑๒/๑๓๘-๙)

.....
.....
.....
.....
.....

๘๖. ก็ เมื่อพระเทวทัตถูกแผ่นดินสูบแล้ว มหาชนทั้งรำเริงทั้งดีใจ พากันให้ยกธงชัยและธง
ผืนผ้า ตั้หม้อน้ำที่เต็มเปี่ยม ทำการฉลองใหญ่ว่า เป็นลาภของพวกเรา (๑/๑๒/๑๓๙)

.....
.....
.....
.....

๘๗. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นหรือ นะภิกษุทั้งหลาย เมื่อเทวทัต
ตาย มหาชนยอมยินดี แม้ในปางก่อน ก็ยินดีเหมือนกัน ตรัสบิณฑลชาดกเพื่อทรงแสดง
ว่ามหาชน เมื่อพระเจ้าปิงคละในเมืองพาราณสี ผู้ไม่เป็นที่รักของชนทั้งปวง ผู้ดูร้าย
ผู้หยาบคาย เสด็จสวรรคตแล้ว ต่างพากันยินดีแล้ว (๑/๑๒/๑๓๙)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๘๘. ชาวบ้านถามว่า ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี หรือนางวิสาขามาโรงงานของพวกท่าน หรือเปล่า เมื่อเจ้าภาพกล่าวว่า ไม่ได้มา ย่อมดีเถียนแม่ท่านที่ทายกสละทรัพย์ ตั้งเป็นแสนกระทำว่า นั้น ชื่อว่าทานอะไร (๑/๑๓/๑๔๑)

.....

.....

.....

.....

๘๙. จริงอยู่ ท่านเหล่านั้นแม่ทั้งสองย่อมรู้ความชอบใจ และกิจที่สมควรแก่ภิกษุสงฆ์ เมื่อ ท่านเหล่านั้นอยู่ด้วย ภิกษุทั้งหลายย่อมฉันตามสมควรแก่จิตนั้นแหละ (๑/๑๓/๑๔๑)

.....

.....

.....

๙๐. เมื่อพระบรมศาสดาตรัสว่า คฤหบดี ท่านมีความทุกข์ใจ เศร้าหมอง น้ำตานองหน้า ร้องไห้มา เพราะเหตุอะไรหรือ? จึงกราบทูลว่า ธิดาของข้าพระองค์ชื่อว่าสุมนาเทวี เสียชีวิตแล้ว พระเจ้าข้า (๑/๑๓/๑๔๒)

.....

.....

.....

๙๑. พระบรมศาสดาตรัสว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านเศร้าโศก เพราะเหตุอะไร? ความตาย มีส่วนเดียวแก่สรรพสัตว์มิใช่หรือ? (๑/๑๓/๑๔๒)

.....

.....

.....

๙๒. ลำดับนั้น เมื่อข้าพระองค์กล่าวว่า แม่คุณ เธอจะไปหรือ? นางกล่าวว่า มิได้เพื่อน้องชาย (๑/๑๓/๑๔๒)

.....

.....

๗๓. เมื่อพระบรมศาสดาตรัสว่า ที่ภพดุสิต คฤหบดี จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ลูกสาวของข้าพระองค์ที่ยวบั้นเทิงในระหว่างหมูญาติในโลกนี้ ถึงจากโลกนี้ไปแล้ว
ก็ยั้งบังเกิดในที่บั้นเทิงนั้นแหละ (๑/๑๓/๑๔๒-๓)

.....
.....
.....
.....
.....

๗๔. ก็เมื่อคณฤทธิกษัตริย์นอกนั้นกล่าวว่า อาจารย์นั้นเป็นใคร กษัตริย์ทั้งหลายพากันกล่าวว่า กษัตริย์
ผู้เป็นเพื่อนของท่านครับ (๑/๑๔/๑๔๔-๕)

.....
.....
.....

๗๕. เมื่อพระเถระสงฆ์สาวสาสน์ซ้ำแล้วซ้ำเล่าอย่างนี้ กษัตริย์นั้นอดกลั้นสิ้นกาลนิดหน่อย ต่อมา
ไม่สามารถอดกลั้นได้ เมื่อพวกกษัตริย์กล่าวว่า อาจารย์ของพวกกระผมฝากนัมัสการท่าน
จึงกล่าวว่า อาจารย์นั้น เป็นใคร เมื่อพวกกษัตริย์กล่าวว่า กษัตริย์ผู้เป็นเพื่อนของท่านครับ
จึงกล่าวว่า ก็พวกท่านเรียนอะไรในสำนักของเขา บรรดาที่หม่นิกายเป็นต้น นิกายใด
นิกายหนึ่งหรือ พระไตรปิฎก ปิฎกหนึ่งหรือ คิดว่า กษัตริย์นั้นไม่รู้ค่าถาแม้ที่ประกอบด้วย
๔ บท ถือผ้าบังสุกุลเข้าป่าตั้งแต่บวชเลยทีเดียว ได้อันเตวาสึกมากขนาดนี้ เราควรถาม
ปัญหาในเวลาที่เขา มา (๑/๑๔/๑๔๕)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๙๖. ฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูไว้ตามปกติที่นั่นแหละ ก็ เมื่อทรง
ประทับนั่งแล้ว ก็ตรัสถามปัญหาในปฐมฌานกับพระคันถิกะ เมื่อท่านไม่สามารถ
ตอบได้ ก็ถามปัญหาในรูปสมาบัติและอรุปรสมาบัติทั้ง ๘ ตั้งแต่ทุติยฌานเป็นต้นไป
(๑/๑๔/๑๔๕)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๙๗. ที่นั่น พระบรมศาสดาตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดเรื่องอะไร
เมื่อพวกภิกษุกราบทูลเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อาจารย์ของพวกเรา
เป็นเช่นกับคนรับจ้างเลี้ยงโคในศาสนาของเรา แต่บุตรของเรา เป็นเช่นกับเจ้าของโค
ผู้บริโภคน้ำจืดโครสตามความชอบใจ (๑/๑๔/๑๔๖)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

คำศัพท์ที่น่าสนใจ

อดิภูกนฺต	อติ + กมุ ปทวิภุเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวล่วงแล้ว, ผ่านไปแล้ว
สนฺต	อส ภฺวิ ในความมี, ความเป็น + อ + อนฺต	มีอยู่, เป็นอยู่
มต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ต	ตายแล้ว, เสียแล้ว, มรณภาพแล้ว
วุตฺต	วจ วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
อุปปนฺน	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	เกิดขึ้นแล้ว, อุบัติขึ้นแล้ว
ยาเปนฺต	ยป ยาปเน ในการยังชีวิตให้เป็นไป + เณ + อนฺต	เป็นไปอยู่, ดำเนินไปอยู่ (จุ.)
อุปกกฺกฏ	อุป + กส คติมฺหิ ในการไป + ต	เข้าไปใกล้แล้ว
คจฺจนฺต	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต	ไปอยู่
จฺงกมฺนฺต	กมุ ปทวิภุเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนฺต	จงกรมอยู่
กาเรนฺต	กร กรเณ ในการกระทำ + เณ + อนฺต	(ยัง...) ให้กระทำอยู่
กโรนฺต	กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อนฺต	กระทำอยู่
อนฺุปรชฺชฺนฺต	น + อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อนฺต	ไม่เกิดขึ้นอยู่, ไม่อุบัติขึ้นอยู่
วิชนฺต	วิ + หา จาเค ในการสละ + อ + อนฺต	ละอยู่, สละอยู่
กเถนฺต	กถ กถเณ ในการกล่าว + เณ + อนฺต	กล่าวอยู่
นิมนฺตฺติ	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + (อิ) + ต	(อัน...) นิมนต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว
ติฏฺฐนฺต	จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนฺต	ยืนอยู่, ตั้งอยู่, ดำรงอยู่
นีสินฺต	นิ+ สท คตฺยาวसाने ในการสิ้นสุดการไป + อ + อนฺต	นั่งอยู่
อาปฺุจฺฉิยมาณ	อา + ปฺุจฺฉ ปฺุจฺฉเน ในการถาม + (อิ)+ย+มาน	(อัน...) ถามโดยเอื้อเฟื้ออยู่
นีสินฺน	นิ + สท คตฺยาวसाने ในการสิ้นสุดการไป + ต	นั่งแล้ว
อนฺุคคจฺจนฺต	น + อุ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนฺต	ไม่ขึ้นไปอยู่
วิสฺสฏฺฐ	วิ + สชฺชึ จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) สละแล้ว, ปล่อยแล้ว, คายแล้ว
อุฏฺฐนฺต	อุ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนฺต	ตั้งขึ้นอยู่
อนาทิยนฺต	น + อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ย + อนฺต	(อัน...) ไม่ถือเอาอยู่
ทินฺน	ทา ทาเน ในการให้ + ต	(อัน...) ให้แล้ว
ชาต	ชน ชนเน ในการเกิด + ต	เกิดแล้ว
อนฺุปรนฺน	น + อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	ไม่เกิดขึ้นแล้ว, ไม่อุบัติขึ้นแล้ว
อปฺุปฺต	น + ป + อป ปาปฺุณเณ ในการถึง + ต	ไม่ถึงแล้ว, ไม่บรรลุแล้ว
วิหรนฺต	วิ + หร นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนฺต	อยู่อยู่
โอภกมฺนฺต	อว + กมุ ปทวิภุเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนฺต	ก้าวลงอยู่
เทสิยมาณ	ทิส อติสชฺชนเณ ในการสวด, แสดง + (อิ)+ย+ มาน	(อัน...) แสดงอยู่
ปฺต	ป + อป ปาปฺุณเณ ในการถึง + ต	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว

กูปิต	กูป โกเป ในความกำเริบ + (อิ) + ต	กำเริบแล้ว, โกรธแล้ว
อนาคต	น + อา + คมฺ คติมิหิ ในการไป + ต	ไม่มาแล้ว
อภิรุหุห	อภิ + รุหฺ ชนเน ในการเกิด + ต	งอกขึ้นแล้ว, เจริญขึ้นแล้ว, ขึ้นแล้ว
คต	คมฺ คติมิหิ ในการไป + ต	ไปแล้ว
ปฏิบัติคหิต	ปติ + คหฺ อุปาทาเน ในการถือเอา + (อิ) + ต	(อัน...) รับเอาแล้ว, ถือเอาแล้ว
ปถุญตต	ป + ญป วิตถาเร ในการแผ่ไป + ต	(อัน...) ปูลาดแล้ว, บัญญัติแล้ว
สมปตต	สํ + อป ปาปุณเน ในการถึง + ต	ถึงพร้อมแล้ว, บรรลุแล้ว
วตตมาน	วตต วตตเน ในการเป็นไป + อ + มาน	เป็นไปอยู่
ปพพชิต	ป + วชฺ คติมิหิ ในการไป + (อิ) + ต	บวชแล้ว, บรรพชาแล้ว
นิฏฺจิต	นิ + จา คตินิวตติมิหิ ในการห้ามการไป + ต	สำเร็จแล้ว, จบแล้ว, ตั้งอยู่ไม่ได้แล้ว
วทฺฒิต	วทฺฒ วทฺฒเน ในความเจริญ + (อิ) + ต	เจริญแล้ว, เติบโตแล้ว
สุทฺธ	สุทฺ สุทฺธิยํ ในความหมดจด + ต	หมดจดแล้ว, บริสุทธิ์แล้ว
วสนฺต	วสฺ นินวาเส ในการอยู่ + อ + อนฺต	อยู่อยู่
อุปฺญฺจิต	อุป + จา คตินิวตติมิหิ ในการห้ามการไป + ต	ปรากฏแล้ว, (อัน...) บำรุงแล้ว
กีฬฺนต	กีฬฺ กีฬฺเน ในการเล่น + อ + อนฺต	เล่นอยู่
ปหิต	ป + หิ คติมิหิ ในการไป + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว
ปติฏฺจิต	ปติ + จา คตินิวตติมิหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งไว้เฉพาะแล้ว, ประดิษฐานแล้ว
นิวตฺต	นิ + วตฺ วตตเน ในการเป็นไป + ต	กลับแล้ว
อาคจฺจนฺต	อา + คมฺ คติมิหิ ในการไป + อ + อนฺต	มาอยู่
คหิต	คหฺ อุปาทาเน ในการถือเอา + (อิ) + ต	(อัน...) ถือเอาแล้ว, เรียนเอาแล้ว
ปวตฺตมาน	ป + วตต วตตเน ในการเป็นไป + อ + มาน	เป็นไปอยู่
สมฺญฺจิต	สํ + ญ + จา คตินิวตติมิหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
ปวิฏฺจ	ป + วิสฺ ปเวสเน ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ปทินฺนต	ป + ทิ คติมิหิ ในการไป + ณา + อนฺต	ส่งไปอยู่
อกถิต	น + กถฺ กถฺเน ในการกล่าว + ณะ + (อิ) + ต	(อัน...) ไม่กล่าวแล้ว
อาโรจิต	อา + รุจฺ เทสเน ในการบอก, แสดง + ณะ + (อิ) + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว, บอกแล้ว



บทที่ ๗

หลักการแต่งบทที่ขยายกริยาในระหว่างเป็นต้น

๗.๑ วิธีการแต่งบทขยายกริยาในระหว่าง

กริยามี ๒ ประเภท คือ สกัมมกธาตุ กริยาที่เรียกหากรรม กับ อกัมมกธาตุ กริยาที่ไม่เรียกหากรรม

๗.๑.๑ สกัมมกธาตุ

สำหรับกริยาที่เรียกหากรรมที่เรียกว่า สกัมมกธาตุนั้น เชื่อมด้วยคำว่า “ซึ่ง...” หรือ “สู่...” ได้ดี จะวางไว้ข้างหน้ากริยาเสมอ นอกจากนี้ยังมีกรณี(เครื่องมือ)บ้าง สัมปทาน (ผู้รับ)บ้าง อาหาระ(ที่รองรับ)บ้าง และกาลสัตตมมีบ้าง เช่น

มนุสฺสา เถรํ อทิสฺวา “ภนฺเต อมฺหากํ อโย กุหฺนติ **ปฺจฺจิตฺวา** ตํ ปวตฺติ สุตฺวา ยาคุํ **เปเสตฺวา** สยํ ปิณฺฑปาทํ อาทาย **คนฺตฺวา** เถรํ **วณฺทิตฺวา** ปาทมฺULE ปวฏฺฐมาณา **โรทิตฺวา** “มยํ ภนฺเต **ปฏฺิขคฺคิสฺสาม, ตุมฺเห มา จินฺตยิตฺถาติ สมฺสฺสาเสตฺวา** ปกฺกมฺีสุ. (๑/๑.จกฺขุपालตฺเถร/๑๒)

พวกมนุษย์ไม่เห็นพระเถระ จึงพากันถามว่า ท่านผู้เจริญ พระคุณเจ้าของพวกเราไปไหนเสียเล่าครับ ฟังเรื่องราวนั้นแล้ว พากันส่งข่าวยากูไป แล้วถือบิณฑบาตไปด้วยตนเอง ให้อาหารพระเถระ ร้องให้กลิ้งเกลือกที่ใกล้เท้า ปรารถนาใจท่านว่า ท่านผู้เจริญ พวกข้าพเจ้าจะดูแลเอง ท่านอย่าคิดไปเลย แล้วก็หลีกไป

แบบฝึกหัดแต่งขยายสกัมมกธาตุ

๑. สามเณรนั้นให้อาหารพระเถระ ทำวัตรน้อยวัตรใหญ่ประมาณครึ่งเดือน ประณินบิณฑบาตพระเถระอย่างดี กล่าววาท่านครับ กุฎุมพีผู้เป็นลุงของกระผมหวังการมาของท่าน นิมนต์ท่านมา พวกเราจะไปกัน (๑/จกฺขุपाल/๑๔)

.....

.....

.....

.....

.....

๒. สามเณรนั้นจับปลายไม้เท้าเข้าไปภายในหมู่บ้านกับพระเถระ (๑/จกขุपाल/๑๔)

.....
.....
.....

๓. พวกมนุษย์เหล่านั้นขอร้องโดยต่างๆ นานา เมื่อไม่ได้ จึงส่งพระเถระไปครึ่งทาง พวกนั้น ร้องให้กลับมา (๑/จกขุपाल/๑๔)

.....
.....
.....

๔. สามเณรพาพระเถระไปด้วยปลายไม้เท้า ไปอยู่ ระหว่างทาง ก็ถึงหมู่บ้านที่พระเถระ เคยเข้าไปพักอาศัยอยู่ชื่อว่าสังกัฏฐนคร ไกลดง (๑/จกขุपाल/๑๔)

.....
.....
.....
.....

๕. อุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองโกสัมพีไปวิหารไม่พบพระบรมศาสดา จึงพากันถามว่า ท่าน พระบรมศาสดาเสด็จไปไหน? (๑/๕.โกสมพิท/๕๒)

.....
.....
.....
.....
.....

๖. ฝ่ายพระบรมศาสดา ชำนั้นอุปัฏฐากอยู่ ประทับอยู่สบาย (๕/โกสมพิท/๕๓)

.....
.....
.....

๗. ที่นั่น ลิงตัวหนึ่ง เห็นช้างตัวนั้นผูกผูกผูกหนึ่งกระทำอภิสมাজারิวัตรแก่พระตถาคต จึงคิดว่า ถึงเราก็จะทำอะไรสักอย่าง ดังนี้แล้ว เทียวไปอยู่ วันหนึ่ง เห็นรวงผึ้งที่ไม่ไม่มีตัว จึงห้กไม้้นำรวงผึ้งพร้อมไม้สั้นแหละไปสู่สำนักของพระบรมศาสดา เต็ดใบตองกล้วย วางไว้ที่ใบตองกล้วยนั้น แล้วได้ถวาย (๕/โกสมพิก/๕๕)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๘. ลิงแลดูอยู่ด้วยคิดว่า จะทรงทำการบริโภคหรือไม่ทำการบริโภค เห็นพระบรมศาสดา ผู้ทรงรับแล้วประทับนั่ง คิดว่า อะไรหนอ? จึงจับปลายท่อนไม้พลิกพิจารณา ดู เห็นไข่อ่อนๆ จึงค่อยๆ นำไข่อ่อนเหล่านั้นออกไป แล้วได้ถวายใหม่อีกครั้ง (๕/โกสมพิก/๕๕)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ลิงนั่นดีใจจับกิ่งไม้กิ่งนั้นกิ่งนี้ ได้ยื่นพ้อนร่าอยู่ (๕/โกสมพิท/๕๕)

.....
.....

๓. บรรดาภรรยาเหล่านั้น นางสุธรรมาร่วมมือกับช่างไม้ ได้ให้สินบน (๒/๗/๑๐๐)

.....
.....

๔. ท่านเป็นพระอรหันต์สุขขวิปัสสก เข้าห้องไปนั่งต่อ (๑/๑/๑๑)

.....
.....

๕. ภิกษุเหล่านั้นแลดูนัยน์ตาของพระท่าน เป็นผู้มีดวงตาชุ่มด้วยน้ำตา ปลอดภัยพระเถระ ว่า ท่านอย่าคิดไปเลย พวกผมจะปฏิบัติท่านเอง แล้วทำวัตรน้อยวัตรใหญ่ที่ควรทำ แล้วพากันเข้าหมู่บ้าน (๑/๑/๑๑-๑๒)

.....
.....
.....
.....

๖. ก็แล เมื่อออกพรรษาแล้ว พวกภิกษุประสงค์จะเฝ้าพระบรมศาสดา จึงกล่าวกับพระเถระว่า ท่านขอรับ พวกผมประสงค์จะเฝ้าพระบรมศาสดาครับ (๑/๑/๑๒)

.....
.....
.....

๗. เธอเป็นผู้หนึ่ง แม้ถูกพระเถระถามซ้ำแล้วซ้ำเล่า ก็ไม่เอ่ยปากพูดอะไร (๑/๑/๑๕)

.....
.....

๗.๒ วิธีการแต่งขยายบทนามที่มีวิภัตติเดียวกันกับประธาน

บทนามที่มีวิภัตติเดียวกันกับประธาน อยู่หลักการแปลข้อที่ ๕ ในหลักการแต่ง จะวางไว้หลังประธาน เป็นประเภทคุณศัพท์ที่มาจากพหูพหีสมาสบ้าง ดัทธิตบ้าง ตบัจจัย ในกิตก์บ้างเป็นส่วนใหญ่ ทำหน้าที่เป็นวิเสสณะของประธานในประโยคบ้าง วิกิตก์ตตบ้าง เช่น สาวตถิย์ กิเรโก เสฏฺฐิปุตุโต สตถุ เทสน์ สุตฺวา ปพฺพชิตฺวา ลทฺฐุปสมฺปโท ปณฺจ วสุธานี ฌมฺมํ ปริยาปุณฺตีวา อุปชฌายสฺส สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตุวา เซตวนโต นิกฺขมฺม ปจฺจนตคามํ คนฺตฺวา ตํ นิสฺสาย อรณฺเณ วิหาสิ. (มงคลตถที่ปนี ภาค ๑/๒๘๒)

ทราบว่ บุตรเศรษฐีคนหนึ่งในเมืองสาวัตถี ฟังพระเทศนาของพระศาสดา บวชแล้ว ได้อุปสมบทแล้ว เรียนธรรม ๕ ปี เรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระอุปัชฌาย์ เดินทางออกจากพระเชตวันไปถึงปัจฉิมตคาม อาศัยปัจฉิมตคามนั้นอยู่ในป่า

แบบฝึกหัดแต่งขยายบทนาม

๑. ภิกษุ ๕๐๐ รูปแม่ผู้อยู่ต่างทิศ ออกพรรษาแล้ว เข้าไปหาพระอานนทเถระ ขอร้องว่า ท่านอานนท พวกเราฟังธรรมมีกถาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้ามานานมาแล้ว ขอโอกาส ท่านอานนท พวกเราฟังได้ฟังธรรมมีกถาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า (๑/๕.โกสมพิก/๕๕)

.....

.....

.....

.....

.....

๒. แม้อนาถบิดนทิกเศรษฐี ก็กล่าวว่า พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะไม่ให้เพื่อเข้าไปวิหารแก่ภิกษุเหล่านั้น ดังนี้ ถูกพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ ได้เป็นผู้หนึ่ง (๑/๕.โกสมพิก/๕๙)

.....

.....

.....

.....

๓. ที่นั่น หญิงสัปเหร่อนางหนึ่งผู้เฝ้าป่าช้าชื่อกาลี พบเห็นที่ยืน ที่นั่ง และที่จงกรม
 ของพระเถระเข้า จึงคิดว่า ใครหนอมาที่นี่ เราจักกำหนดจับเขา ไม่สามารถที่จะจับได้
 สักที วันหนึ่ง จุดประทิบไว้ใกล้กระท่อมในป่าช้า พาเอาบุตรธิดาไปแอบซ่อน ณ ที่แห่ง
 หนึ่ง เห็นพระเถระกำลังเดินมาในมัชฌิมยาม จึงไปไหว้แล้วถามขึ้นว่า ท่านเจ้าคะ
 พระคุณเจ้า อยู่ที่นี่ของพวกเราหรือคะ (๑/๖.จุลลกาล/๖๒)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. เขาดำรงอยู่ในภาวะแห่งภิกษุไม่นาน ยังไม่ได้สักพรรษาเลย สึกออกไป จึงไม่รู้สึกที่จะ
 ละอาย ฉะนั้น จึงไม่มีความรังเกียจเลยด้วยอากัปกริยานั้น ไปถวายบังคมพระศาสดา
 พาเอาภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขเสด็จมา (๑/๖.จุลลกาล/๖๖)

.....

.....

.....

.....

๕. นางเห็นสามเณร ได้เป็นผู้หนึ่ง (๑/๑/๑๔)

.....

.....

๖. สามเณรนั้น จักเป็นผู้ถึงศีลวิบัติแล้ว (๑/๑/๑๕)

.....

.....



บทที่ ๘

หลักการแต่งประโยคกัตตุกับกัมมะ

ประโยคกัตตุจากกับประโยคกัมมวาทก เมื่อแปลเป็นไทยจะมีความหมายเท่ากัน แต่นำหนักทางภาษาบาลีจะแตกต่างกัน อะไรขึ้นมาเป็นประธานในประโยค ตัวนั้น จะมีน้ำหนักมากกว่า ฉะนั้น นักศึกษาเมื่อเริ่มฝึกแต่งบาลีใหม่ๆ อาจแต่งสลับประโยคกันได้ เช่น ประโยคกัตตุจาก ฝึกแต่งเป็นประโยคกัมมวาทก หรือในทางตรงกันข้าม ประโยคกัมมวาทก อาจแต่งเป็นประโยคกัตตุจากก็ได้ ข้อควรระวังคือ บุรุษ โยคะ และวณะ อย่าให้คลาดเคลื่อน หรือบางประโยคอาจเปลี่ยนกิริยาคุณพากย์จากอาชยาดเป็นกิตก์ หรือจากกิตก์เป็นอาชยาด แต่ทั้งนี้ ต้องดูเรื่องของกาลและโยคะด้วย และแต่งแล้วให้ได้ความหมายเท่าเดิม

สำหรับประโยคกัมมวาทก และประโยคเหตุกัมมวาทกนั้น ถ้าใช้กิริยาอาชยาดคุณพากย์ กัตตา(อนภิตกัตตา) จะใช้ตติยวิภัตติ แต่ถ้าเป็นกิริยากิตก์ จะเป็นกิริยาในระหว่าง หรือกิริยาคุณพากย์ก็ตาม กัตตา นิยมใช้ทั้งตติยวิภัตติและฉฐวิภัตติ เช่น

ประโยคกัตตุจาก

- อหิ ภาริยิ กมฺมํ อกาสิ.
เราได้ทำกรรมหนักแล้ว

ประโยคกัมมวาทก

- มยา ภาริยิ กมฺมํ อกริยิตฺถ. (อาชยาด)
กรรมหนัก เราได้ทำแล้ว
- ภาริยิ กมฺมํ มยา อกริยิตฺถ. (อาชยาด)
กรรมหนัก เราได้ทำแล้ว
- ภาริยิ เม กมฺมํ อกริยิตฺถ. (อาชยาด)
กรรมหนัก เราได้ทำแล้ว
- มยา ภาริยิ กมฺมํ กตฺ. (กิตก์)
กรรมหนัก เราทำแล้ว
- ภาริยิ กมฺมํ มยา กตฺ. (กิตก์)
กรรมหนัก เราทำแล้ว
- ภาริยิ เม กมฺมํ กตฺ. (กิตก์)
กรรมหนัก เราทำแล้ว

- ภาริยํ วัต กมุํ มยา กตํ. (กิตกั)
- กรรมหนักแท้ เราทำแล้ว
- เราทำกรรมหนักแท้
- ภาริยํ วัต เม กมุํ กตํ. (กิตกั)
- กรรมหนักแท้ เราทำแล้ว
- เราทำกรรมหนักแท้

ส่วนในกลุ่มของธาตุที่มี ๒ กรรม มี ๒ กลุ่ม คือ

(๑) กลุ่มนียาธาตุ มี นี, วห และหราชอาณาจักรเป็นต้น เน้นที่กรรมหลัก(ประธานกรรม) ฉะนั้น เมื่อประสงค์จะแต่งเป็นประโยคกัมมวาจก ก็ให้เปลี่ยนที่กรรมหลัก ขึ้นมาเป็นประธาน ในประโยค เช่น

ประโยคกัตตวาจก

- โคปาโล คาโว โคจรั เหสิ.
- นายโคบาลนำฝูงโคไปสู่ที่หากิน

ประโยคกัมมวาจก

- โคปาเลน คาโว โคจรั นียิสฺสุ.
- ฝูงโค นายโคบาลนำไปสู่ที่หากิน
- โคปาเลน คาโว โคจรั นีตา.
- ฝูงโค นายโคบาลนำไปสู่ที่หากิน

(๒) กลุ่มทุหาธาตุ มี ทุห, ยาจ, รุจิ, ปุจจ, ภิกข, สาส และวชธาตุเป็นต้น กลุ่มนี้เน้น ที่กรรมรอง(อประธานกรรม) ฉะนั้น เมื่อประสงค์จะแต่งเป็นประโยคกัมมวาจก ก็ให้เปลี่ยน ที่กรรมรอง ขึ้นมาเป็นประธานในประโยค เช่น

ประโยคกัตตวาจก

- ยาจโก เสฎฺฐิจิ อหารํ ยาจิ.
- ยาจกขออาหารกับเศรษฐี

ประโยคกัมมวาจก

- ยาจเกน เสฎฺฐิจิ อหารํ ยาจิจิตถ.
- เศรษฐีถูกยาจกขออาหาร
- ยาจเกน เสฎฺฐิจิ อหารํ ยาจิต.
- เศรษฐีถูกยาจกขออาหาร

แบบฝึกหัดแต่งประโยคตัดต่อกับกัมมะ

- | | |
|--------------------------------------|--|
| ๑. เราได้ทำบุญแล้ว | บุญที่เราได้ทำแล้ว |
| | |
| | |
| ๒. ภิกษุทูลถามปัญหากับพระศาสดา | พระศาสดาถูกภิกษุทูลถามปัญหา |
| | |
| | |
| ๓. อุบาสิกาได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ | ทานที่อุบาสิกาได้ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ |
| | |
| | |
| ๔. สามเณรรักษาศีล | ศีลที่สามเณรรักษา |
| | |
| | |
| ๕. เด็ก ๆ พากันรุมตีสุนัขด้วยท่อนไม้ | สุนัขถูกพวกเด็ก ๆ ช่วยกันตีด้วยท่อนไม้ |
| | |
| | |
| ๖. พ่อครัวหุงข้าวสุก | ข้าวสุกที่พ่อครัวหุง |
| | |
| | |
| ๗. ท่านได้จีวรจากที่ไหน? | จีวร ท่านได้จากที่ไหน? |
| | |
| | |

แบบฝึกหัดแต่งประโยคกัมมะ

๑. น้ำมันที่กระผมหุงแล้วแก่ท่าน (๑/๑/๑๑)

.....
.....

๒. น้ำมัน อันหมอคคนโน้นหุงแล้วแก่เรา (๑/๑/๑๑)

.....
.....

๓. ท่านผู้เจริญ บัดนี้ กรรมอะไรที่พวกเราพึงกระทำ (๑/๑/๑๓)

.....
.....

๔. คำอุปมาอันเป็นเครื่องทำให้อุปไม่ถึงพร้อม บัณฑิตพึงทราบ อย่างนี้ (๑/๑/๒๑)

.....
.....

๕. สมบัติอันเป็นสิรินี้ เราได้เพราะกรรมอะไรหนอแล (๑/๒/๒๔)

.....
.....

๖. ความที่ตนทำใจให้เลื่อมใสในเราแล้วบังเกิดบนสวรรค์ มีภุมมเทวีผู้เป็นบุตรของท่าน บอกแล้วมิใช่หรือ? (๑/๒/๓๒)

.....
.....

๗. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมบัตินี้ อันข้าพระองค์ทำใจให้เลื่อมใสในพระองค์ได้แล้ว (๑/๒/๓๒)

.....
.....

๘. ทายกนั้น เป็นผู้ชื่อว่าติสสะหรือปัสสะ ย่อมถูกเรียกว่า เป็นหัวหน้าแห่งทายกเหล่านั้น (๑/๒/๓๔)

.....
.....

๙. พระศาสดา ตรัสถามว่า ภิกษุเหล่านั้นมาอยู่ เธอเห็นไหม? (๑/๓/๓๖)

.....
.....

๑๐. พระศาสดา ตรัสถามว่า เธอลุกขึ้นทำการต้อนรับไหม? (๑/๓/๓๖)

.....
.....

๑๑. พระศาสดา ตรัสถามว่า การรับบริหารของภิกษุเหล่านั้น เธอถามโดยเอื้อเพื่อไหม?
(๑/๓/๓๖)

.....
.....
.....

๑๒. พระติสสะ กราบทูลว่า ไม่ได้กระทำพระเจ้าข้า (๑/๓/๓๖)

.....
.....

๑๓. การนำอาสนะมาแล้วทำการนวดเท้า เธอกระทำไหม (๑/๓/๓๖)

.....
.....

๑๔. พระศาสดา ตรัสว่า ติสสะ วัตรนั้นทั้งหมด เธอควรกระทำแก่ภิกษุผู้แก่ทั้งหลาย
(๑/๓/๓๖)

.....
.....

๑๕. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความที่พระติสสะนั้นเป็นผู้ว่ายาก พวกข้าพองค์ทราบแล้ว
ในบัดนี้ ก่อน (๑/๓/๓๗)

.....
.....
.....

๑๖. สลากภัตรเหล่านั้น พวกชนยังให้กันอยู่ตราบจนถึงทุกวันนี้ (๑/๔/๔๙)

.....
.....

๑๗. พระวินัยธรเข้าไปที่ซุ้มน้ำนั้นทีหลัง เห็นน้ำนั้น ออกมา ถามพระธรรมกถึกนอกนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ น้ำ ท่านตั้งไว้หรือ? (๑/๕/๔๙)

.....
.....
.....

๑๘. พระวินัยธร กล่าวว่า ท่านผู้มีอายุ ก็ ถ้าวา กรรมนั้น ท่านไม่จงใจ กระทำไปเพราะไม่มีสติไซ้, ไม่มีอาบัติ (๑/๕/๕๐)

.....
.....
.....

๑๙. ภิกษุทั้งหลาย กิจทุกอย่างของเรา ช้างปารีเสยยกะ กระทำให้ (๑/๕/๕๖)

.....
.....

๒๐. กรรมอะไรอย่างอื่นที่เราต้องทำ (๑/๖๑๖๓)

.....
.....

๒๑. สามีของตน หญิงพวกนี้ จับไปแล้ว (๑/๖/๖๖)

.....
.....

๒๒. ภิกษุสงฆ์พอลถึงประตูหมู่บ้าน ก็กล่าวโทษขึ้นว่า กรรมชื่ออะไรนั้น ที่พระศาสดาทรงกระทำ (๑/๖/๖๖)

.....
.....
.....

๒๓. เขาถามพวกมนุษย์ว่า ผ้ากาสาอะอันหาคามีได้นี้ กุฎุมพีคนหนึ่งกล่าวคำชื่ออย่างนี้ให้ไว้แล้ว (๑/๗/๗๑)

.....
.....

๒๔. กรรมหนักที่ท่านผู้นั่งห่มผ้าอันไม่สมควรแก่ตน สมควรแก่ผู้มีราคะไปปราศแล้วทั้งหลาย
กระทำการอันชั่วเช่นนี้ กระทำแล้ว (๑/๗/๗๓)

.....
.....
.....
.....

๒๕. กรรมทุกอย่าง พวกท่าน รู้หมดแล้ว (๑/๘/๘๒)

.....
.....

๒๖. กระผมมีสหายอยู่คนหนึ่ง กติกา พวกกระผมกระทำไว้กะกันและกัน (๑/๘/๘๔)

.....
.....

๒๗. แน่สหาย ทราบว่า พระศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวัน คำอย่างนี้ พระอัสสชิเถระ
ผู้เป็นอาจารย์ของพวกเรา บอกไว้ (๑/๘/๘๕)

.....
.....
.....

๒๘. ดูก่อนพ่อทั้งหลาย ใครๆ ผู้แสดงทางแห่งอมตะ พวกท่านได้แล้วหรือ (๑/๘/๘๕)

.....
.....

๒๙. ตำแหน่งแห่งพระอัครสาวก ในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามโคดม ผู้จะอุบัติขึ้น
ในอนาคต สรทดาบสผู้เป็นสหายของท่าน บรรดาแล้ว ณ ที่ใกล้พระบาทของ
พระพุทธเจ้าพระนามว่าอโนมทัสสี (๑/๘/๑๐๑-๒)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓๐. ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ก็ ธรรมดาว่าพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้นำอัครรรยั พระนันทะ
ผู้มีอายุ ขึ้นชื่อว่าเปื้อหนายเพราะอาศัยนางชนบทกัลยาณี พระศาสดาทรงทำเหล่านาง
เทพอัปสรให้เป็นเหยื่อล่อ ทรงนำไปวิเศษแล้ว (๑/๙/๑๑๓)

.....
.....
.....
.....
.....

๓๑. แม้ในกาลก่อน พระนันทะนั้น เราหลอกล่อด้วยมาตุคาม นำไปวิเศษเช่นกัน (๑/๙/๑๑๔)

.....
.....

๓๒. อเวจีมหานรก บัณฑิตพึงพรรณนาตามเทวทูตสูตร (๑/๑๐/๑๑๘)

.....
.....

๓๓. เรื่องพระเทวทัต ตรัสให้พิสดารชาดกทั้งหลายทั้งปวงที่ทรงปรารภพระเทวทัต ตั้งแต่
กาลบวช จนถึงเข้าไปสู่แผ่นดิน ตรัสแล้ว (๑/๑๒/๑๒๔)

.....
.....
.....

๓๔. ดูก่อนเทวทัตผู้มีอายุ ท่านจงลุกขึ้น ภิกษุเหล่านั้น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ
นำไปหมดแล้ว (๑/๑๒/๑๓๓)

.....
.....
.....

๓๕. ท่านทั้งหลาย อย่าทำให้ผมให้ฉิบหาย ความอาฆาตในพระศาสดา กระผมกระทำไว้
(๑/๑๒/๑๓๖)

.....
.....

๓๖. ทั้งพวกอันเตवासิกและสัทธีวิหาริกของพระคันถิกะนั้น พึงสาธนาการนั้น ต่างพากันกล่าวโทษพระศาสดาว่า กรรมนั้น ชื่ออะไร ที่พระศาสดาทรงกระทำ (๑/๑๔/๑๔๖)

.....

.....

.....

.....



บทที่ ๙

หลักการแต่งประโยคเหตุกัตตुकกับเหตุกัมมวาทก

วิธีการแต่งประโยคเหตุกัตตुकกับเหตุกัมมวาทก ทั้ง ๒ ประโยคนี้ ในพจนานุกรมภาษาไทย มีความหมายเท่ากัน ในประโยคเหตุกัตตुकวาทก เอกัตตาคาที่เป็นเหตุให้บุคคลอื่นกระทำกิริยาเป็นประธาน ส่วนในประโยคเหตุกัมมวาทก เอกกรรมที่ถูกละทิ้งให้กระทำขึ้นมาเป็นประธานในประโยค โดยมีหลักว่า ธาตุที่ไม่มีกรรม ลงการิตปัจจย(การิตปัจจยมี ๔ ตัว คือ เณ, ฌย, ณาเป, ณาปย) กลายเป็นธาตุที่มีหนึ่งกรรม ธาตุที่มีหนึ่งกรรม ลงการิตปัจจย กลายเป็นธาตุที่มี ๒ กรรม ธาตุที่มี ๒ กรรม ลงการิตปัจจย กลายเป็นเป็นธาตุที่มี ๓ กรรม ดังนี้

๑. ธาตุที่ไม่มีกรรม(อกัมมกธาต) ลงการิตปัจจย กลายเป็นธาตุที่มีหนึ่งกรรม ในกรณีของอกัมมกธาตนี้ เมื่อประสงค์จะแต่งเป็นประโยคเหตุกัมมวาทก ก็ให้เปลี่ยนตัวการิตกัมมะ ขึ้นมาเป็นประธานในประโยค เช่น

ประโยคเหตุกัตตुकวาทก	ประโยคเหตุกัมมวาทก
- ภิกขุ สมาริ ภาเวสิ.	- ภิกขุณา สมาริ ภาเวสิตถ. (อาชยาด)
ภิกษุเจริญสมาริ	สมาริ ภิกษุให้เจริญ
ภิกษุอบรมสมาริ	- ภิกขุณา สมาริ ภาเวโต. (กิตก)
	สมาริ ภิกษุให้เจริญ

๒. ธาตุที่มีหนึ่งกรรม(สกัมมกธาตุ) ลงการิตปัจจัย กลายเป็นธาตุที่มี ๒ กรรมในกรณี ของเอกสกัมมกธาตุนี้ เมื่อประสงค์จะแต่งเป็นประโยคเหตุกัมมวาทก ก็เปลี่ยนตัวการิตกัมมะ ขึ้นมาเป็นประธานในประโยคได้เลยเช่นกัน แต่ในบางที่ ใช้กรรมของตัวธาตุ ขึ้นมาเป็นประธานในประโยคก็มี เช่น

ประโยคเหตุกัตตวาทก

- อหาถปิณฑทิโก การุ วิหาริ การเสสิ.
ท่านอหาถปิณฑทิกะจางข้างให้สร้างวิหาร

ประโยคเหตุกัมมวาทก

- อหาถปิณฑทิเกน การุ วิหาริ การापियิตถ.
ข้างที่ท่านอหาถปิณฑทิกะจางให้สร้างวิหาร
- อหาถปิณฑทิเกน การุ วิหาริ การิโต.
ข้างที่ท่านอหาถปิณฑทิกะจางให้สร้างวิหาร
- อหาถปิณฑทิเกน การุ วิหาริ การิโต.
วิหารที่ท่านอหาถปิณฑทิกะจางข้างให้สร้าง

๓. ธาตุที่มี ๒ กรรม(สกัมมกธาตุ) ลงการิตปัจจัย กลายเป็นธาตุที่มี ๓ กรรมในกรณี ของทวิสกัมมกธาตุนี้ เมื่อประสงค์จะแต่งเป็นประโยคเหตุกัมมวาทก ก็ให้เปลี่ยนตัวการิตกัมมะ ขึ้นมาเป็นประธานของประโยคได้เลย ในบางแห่ง มีการใช้กรรมของตัวธาตุขึ้นมาเป็นประธาน ก็มีบ้าง เช่น

ประโยคเหตุกัตตวาทก

- สามิโก โคปาลิ คาโว โคจริ นยาเปสิ.
เจ้านายใช้นายโคบาลให้นำฝูงโคไปเลี้ยง
- ภิกขุ อานนุโท สตถาริ ปญหิ ปุจจาเปติ.
ภิกษุขอให้พระอานนโทช่วยถามปัญหา กับพระศาสดา

ประโยคเหตุกัมมวาทก

- สามิเกน โคปาลิ คาโว โคจริ นยาปियิตถ.
เจ้านายใช้นายโคบาลให้นำฝูงโคไปสู่ที่หากิน
- สามิเกน โคปาลิ คาโว โคจริ นยาปิโต.
เจ้านายใช้นายโคบาลให้นำฝูงโคไปสู่ที่หากิน
- ภิกขุณา อานนุโท สตถาริ ปญหิ ปุจจาปิยติ.
พระอานนโทถูกภิกษุขอให้ช่วยถามปัญหา กับพระศาสดา
- ภิกขุณา อานนุโท สตถาริ ปญหิ ปุจจาปิโต.
พระอานนโทถูกภิกษุขอให้ช่วยถามปัญหา กับพระศาสดา

แบบฝึกหัดแต่งประโยคเหตุกั้ตตูกั้บเหตุกั้มมะ

๑. พวกมนุษย์นิมนต์ภิกษุเหล่านั้นให้นั่งบนอาสนะ

.....
ภิกษุเหล่านั้นถูกพวกมนุษย์นิมนต์ให้นั่งบนอาสนะ

๒. พราหมณ์ให้มัญญุกุณฑลีมาถพนั้นนอนที่ระเบียงในภายนอก

.....
มัญญุกุณฑลีมาถพนั้นถูกพราหมณ์ให้นอนที่ระเบียงในภายนอก

๓. พระราชายังราชบุรุษให้พระราชทานผ้าแก้जूเพกสาฎกนั้น

.....
ผ้าถูกพระราชารับสั่งราชบุรุษให้พระราชทานแก้जूเพกสาฎกนั้น

๔. ภิกษุไม่ฟังใช้ให้สามเณรผู้ลามกอุปัฏฐาก

.....
สามเณรผู้ลามก อันภิกษุไม่ฟังให้อุปัฏฐาก

๕. บุคคลไม่ฟังยังสัตว์มีปราณให้ตาย เพราะเหตุแห่งชีวิตของตน

.....
สัตว์มีปราณ อันบุคคลไม่ฟังให้ตาย เพราะเหตุแห่งชีวิตของตน

๖. ช้างถามว่า พวกญาติมีประมาณเท่านี้ของเรา ท่านให้จับหายแล้วหรือ? (๑/๗/๗๓)

.....
.....

๗. บุตรนั้น เราให้นอนที่ภายใต้กอไม้กอหนึ่ง (๒/๑/๙)

.....
.....

๘. เรื่องทั้งปวง บัณฑิต ฟังให้พิสดาร โดยนัยอันมีนัยก่อนนั้นแหละ (๒/๓/๗๕)

.....
.....

๙. เมฆียสูตรทั้งปวง บัณฑิต ฟังให้พิสดาร เพื่อทำเรื่องพระเมฆียเถระนั้นให้แจ่มแจ้ง (๒/๑/๑๑๖)

.....
.....
.....

๑๐. ในสมัยอื่นอีก พวกภิกษุสนทนากันที่ธรรมสภาว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย พระเทวทัต ทำพระกুমารกัสสะและพระเถรี ผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยอย่างนี้ ให้ฉิบหายแล้ว (๖/๔. กุมารกัสสะป/๑๔)

.....
.....
.....
.....



บทที่ ๑๐
หลักการแต่งประโยคภาวะ

ประโยคภาวะอาจ เป็นประโยคที่กล่าวถึงกิริยาอาการ ไม่เน้นที่กัตตาผู้กระทำว่าจะมีจำนวนเท่าใด แต่มุ่งเน้นที่กิริยาอาการ เช่น ไม่ว่าจะ เป็นกิริยาการนอนของคนคนเดียวหรือหลายคนนอน ก็เป็นการแสดงออกแบบเดียวกันคือการนอน ฉะนั้น กัตตาจะเป็นเอกพจน์ หรือพหูพจน์ก็ได้ และเป็นโยคะอะไรก็ได้ แต่กิริยาคุณพากย์ ถ้าเป็นอาชยาด จะเป็นอัตตโนบท ปฐมบุรุษ เอกพจน์เท่านั้น หากเป็นกิริยา กิตก์ โดยมากจะใช้ธาตุที่ประกอบด้วย ตพพ, อนิย และ ตปัจจย รูปสำเร็จจะเป็นนปุงสกลิงค์ ปฐมาวิภัตติ เอกพจน์เท่านั้น

เช่น พระคุณเจ้าไม่พึงประพฤติหลับ ในเวลากลางวัน
(อยุเยน) ทิวา น นิตุทายิตพพ. (๑/๖/๖๓)
(อยุเยน) ทิวา น นิตุทายิเยถ.

เช่น พระคุณเจ้า พึงเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน พึงปรารภความเพียร
(อยุเยน) อุกุสีเตน ภวิตพพ อารทฐวีริเยน. (๑/๖/๖๓)
(อยุเยน) อุกุสีเตน ภูเยถ อารทฐวีริเยน.

เช่น แนะนำทั้งหลาย บรรดาท่านทั้งหลาย นากตัวใด เทียวไปริมฝั่ง
ตาดา เยน โว อนุตีเร จริต. (๖/อุปนนุทสกุยปุตต/๗)

แบบฝึกหัดแต่งประโยคภาวะ

๑. พวกท่านพึงเป็นผู้ไม่ประมาทมิใช่หรือ? (๑/๑/๘)

.....
.....

๒. พึงมีการวิวาทกันระหว่างบรรพชิต (๑/๓/๓๘)

.....
.....

๓. พึงมีอันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียน (๑/๗/๗๓)

.....

๔. ฟิ่งมีอันตราายเป็นเครื่องเบียดเบียนจากสำนักของผู้นั่งหม่มผ้ากาสาไว้ในที่แห่งหนึ่ง (๑/๗/๗๓)

.....

๕. บุคคลฟิ่งปลงผมและหนวด นุ่งหม่มผ้ากาสา นอนบนเครื่องลาดที่ทำด้วยไม้ หรือบนเตียงที่ทำด้วยหวาย แล้วเที่ยวบิณฑบาต ฟิ่งอยู่ (๑/๑๒/๑๒๖)

.....

.....

๖. ในเรื่องนี้ น่าจะฟิ่งมีเหตุ (๒/๒/๖๘)

.....

๗. หุญงเหล่านี้ พระราชาฟิ่งให้ประกอบเป็นแน่ (๒/๒/๗๒)

.....

๘. บุคคลต้องละทุกสิ่งทุกอย่างไป (๒/๑/๑)

.....

๙. ธรรมดาหุญงผู้อยู่ในตระกูลพ่อค้า ฟิ่งนั่งให้เป็นสุข (๓/๘/๕๗)

.....

๑๐. เราควรหนีไปในวันนี้แหละ (๒/๑/๓๗)

.....

๑๑. ธรรมดาผู้ชักชวน ฟิ่งเป็นผู้ฉลาดหลักแหลม (๔/๕/๒๓)

.....



บทที่ ๑๑
วิธีการแต่งประโยคที่ใช้ สกกา คุมพากย์

๑. สกกา แปลว่า “อาจ, สามารถ” เป็นนิบาตบท ใช้เป็นกิริยาคุมพากย์ได้ มีได้ ๒ ประโยค คือ

(๑) **ประโยคภาววาจก** เรียกว่า นิบาตบทภาววาจก หรือ กิริยาบทภาววาจก มีข้อสังเกตว่า ประธานในประโยค จะประกอบด้วยตติยวิภัติ

เช่น สกกา เคหิ อชฺฐมาวสนฺเตเหว (อมฺเหหิ) ปุณฺณานิ กาทู. (๑/๑/๖)
พวกเราอยู่ครองเรือนนั้นแหละ ก็สามารถเพื่อจะทำบุญทั้งหลายได้

(๒) **ประโยคกัมมวาจก** เรียกว่า นิบาตบทกัมมวาจก หรือ กิริยาบทกัมมวาจก มีข้อสังเกตว่า ประธานในประโยค จะประกอบด้วยปฐมวิภัติ

แต่ทั้งสองประโยคดังกล่าว ตัวกัตตาต้องประกอบด้วยตติยวิภัติเหมือนกัน จะใช้เป็นเอกพจน์ หรือพหูพจน์ขึ้นอยู่กับข้อความ ถ้าไม่ปรากฏในประโยค เวลาแปล และสัมพันธ์ต้องใส่เข้ามา เช่น มยา, อมฺเหหิ, ตยา, ตุมฺเหหิ หรือ เกนจิ เป็นต้น

และกิริยา สกกา เรียกหาบทที่ประกอบด้วย ตูปัจจัยที่ลงในอรรถจตุตถวิภัติเสมอ วิธีการแต่งประโยค จะวาง สกกา ไว้ต้นประโยค หรือท้ายประโยคก็ได้ ถ้าต้องเน้นข้อความ จะวาง สกกา ไว้ต้นประโยค กรณีที่มี **หัตถ์ที่ปฏิเสธ** สกกา อยู่ด้วย นิยมวางไว้ต้นประโยค เพื่อเน้นความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ว่าไม่สามารถทำได้ เป็นต้น

เช่น น สกกา โส (ธมฺโม) อคารมฺชฺเฒ ปุเรตุ. (๑/๑/๖)
ธรรมนั้น ใครๆ ไม่อาจเพื่อให้เต็มในท่ามกลางเรือนได้

แบบฝึกหัดแต่งประโยคภาวะที่ใช้ สกกา คุมพากย์

๑. ไม่อาจส่งไปอย่างนี้ได้ ในทาง มีอันตรายอยู่ ให้บวชแล้วส่งไป จึงควร (๑/๑/๑๓)

.....
.....
.....

๒. เมื่อเป็นเช่นนั้น เรากล่าวว่า ใครๆ ก็ไม่อาจเพื่อกำหนดนับได้ว่า ร้อย พัน หรือแสน มีประมาณเท่านี้ จักกล่าวคาถาในธรรมบทแก่เขา (๑/๒/๒๕)

.....
.....
.....

๓. ใครๆ ไม่สามารถเพื่อจะกล่าวด้วยคำอ่อนหวานหรือหยาบคายว่า เจ้าจงกลับ หรือดี แล้วให้กลับ (๑/๒/๓๕)

.....
.....
.....

๔. ปาโรเลยยกะ ตั้งแต่นี้ไป เธอไม่สามารถไปได้ (๑/๕/๕๔)

.....
.....

๕. ก็ บรรดาเรา บุคคลหนึ่งไม่สามารถไม่บวชได้ (๑/๑๒/๑๒๖)

.....
.....

๖. เราไม่สามารถร่วมมือกับพระเจ้าพิมพิสารนั้นได้ (๑/๑๒/๑๒๙)

.....
.....

๗. เราไม่สามารถร่วมมือกับพระเจ้าโกศลแม้เห็นได้เช่นกัน (๑/๑๒/๑๒๙)

.....
.....

๘. ท่านผู้มีอายุ ไม่สามารถ (๒/๑/๑๒)

.....
.....

๙. เราไม่สามารถอยู่ในที่นี้ได้ (๒/๒/๖๘)

.....
.....

๑๐. ใครๆ ไม่สามารถที่จะนับบุญว่า บุญนี้ มีประมาณเท่านี้ ได้ (๖/๙.กสุสปทสพล/๑๑๖)

.....
.....

๑๑. พวกเราอาจจะพ้นจากหนี้ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่งได้ (๒/๒/๗๐)

.....
.....

๑๒. ภิกษุทั้งหลาย ใครๆ ไม่สามารถเพื่อจะทำความโกรธหรือโทสะให้เกิดแก่ชนทั้งหลาย ผู้เช่นกับพระสารีบุตรได้ (๔/๖/๖๗)

.....
.....

๑๓. ไม่สามารถทำได้ แม่ทั้งหลาย (๒/๑/๒๙)

.....
.....

๑๔. ข้าราชการบริพารกราบทูลว่า พระเจ้าอุเทนนั้น ใครๆ ไม่สามารถจับได้ พระราชาตรัสว่า พวกเรากระทำอะไรสักอย่างแล้วจะจับ ข้าราชการบริพาร ก็ยังกราบทูลว่า ไม่สามารถพระเจ้าข้า (๒/๑/๓๒)

.....
.....

๑๕. เราไม่สามารถเพื่อจะจับพระเจ้าอุเทนนั้นได้ (๒/๑/๓๒)

.....
.....

๑๖. พระราชาทรงดำริว่า เราไม่สามารถเพื่อจะให้คนอื่นรู้มนต์นี้ได้ เราให้ธิดาของเราเรียนในสำนักของพระเจ้าอุเทนนั้น แล้วจักเรียนในสำนักของนาง (๒/๑/๓๓-๓๔)

.....
.....

๑๗. แม่ ชายเปลี้ยโรคเรื้อนคนหนึ่งรู้มนต์ที่หาค่ามิได้ เราไม่สามารถเพื่อจะให้คนอื่นรู้มนต์นั้นได้ (๒/๑/๓๔)

.....
.....

๑๘. แม่เจ้า ธรรมดาราชตระกูลเป็นของหนัก ดิฉันไม่สามารถเพื่อจะพาพวกท่านออกไป
ข้างนอกได้ (๒/๑/๔๘)

.....
.....
.....
.....

๑๙. ขอเดชะมหาบพิตร วันนี้ หม่อมฉันฝันเห็นสิ่งที่ไม่น่าชอบใจ พระองค์ไม่อาจไปในที่นั้น
ได้ พระเจ้าข้า (๒/๑/๕๒)

.....
.....
.....
.....

๒๐. แนะแม่ หม่อมมนุษย์ในเรือนมีมาก พวกท่านไม่สามารถเพื่อจะอยู่ในที่นี่ได้ เรือนของ
นายกุมภโฆสกะนั้น ว่าง พวกท่านจงไปในที่นั้น (๒/๒/๖๘)

.....
.....
.....
.....

๒๑. นางกล่าวว่า แม่ เอาเหอะ เราสามารถทำอะไรได้ ถึงเธอได้สามีสักคน ก็ควร ฝ่าย
นายโฆสกะนี้ได้หญิงรับใช้ใกล้ทำสักคน ก็ควร ได้ทำนายโฆสกะนั้น ให้เป็นลูกเขย
(๒/๒/๗๐)

.....
.....
.....
.....

๒๒. นางกล่าวว่า พวกเราสามารถเพื่อที่จะพ้นจากนี้ได้ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ไปเกิด
ลูก เธอจงนำกหาปณะมาสักหนึ่งหรือสองกหาปณะ แต่ที่ได้สักแห่ง (๒/๒/๗๐)

.....
.....
.....

๒๓. พวกเราไม่สามารถเพื่อจะอยู่ในที่นี่ได้ (๒/๓/๗๔)

.....
.....

๒๔. คนเหล่านั้นมีความผิดใหญ่หลวงต่อพวกเรา คนเหล่านั้นไม่อาจดำรงอยู่ในสายตาของ
พวกเราได้ คนทั้งสองรับทรัพย์จำนวนเท่านี้ไปที่ผาสูกงดำรงชีวิต แต่ส่งเด็ก ๆ มาในที่
นี้ (๒/๓/๗๖)

.....
.....
.....

๒๕. ท่านยังเวลาให้ผ่านไปด้วยสุขที่เกิดแต่ฉาน สุขที่เกิดแต่ผล คิดว่า เราอาจไหมหนอ
เพื่อมอบความสุขนี้ให้แก่จูพีนถก (๒/๓/๗๗)

.....
.....
.....

๒๖. ถามว่า เป็นเช่นไร แก้วว่า เช่นที่ห้วงน้ำจะไม่ท่วมทับได้ อธิบายว่า ห้วงน้ำคือกิเลสทั้ง ๔
ประการ จะไม่อาจเพื่อท่วมทับ เพื่อกำจัดได้ จริงอยู่ พระอรหัต ห้วงน้ำไม่สามารถที่
จะท่วมทับได้ (๒/๓/๘๘)

.....
.....
.....

๓๐. ภิกษุหนึ่งกล่าวว่า ข้าพระองค์ประสงค์จะพ้นทุกข์ จึงบวช ขอรับ อาจารย์ของข้าพระองค์ นั้น กล่าวอภิธรรมกถา อุปัชฌาย์กล่าววินัยกถา ข้าพระองค์นั้น คิดว่า ไม่มีที่สำหรับเหยียดมือของเราในศาสนานี้ เราเป็นคฤหัสถ์ก็สามารถจะพ้นจากทุกข์ได้ จะเป็นคฤหัสถ์ ดังนี้ แล้วจึงได้ทำการตัดตัดสินใจ พระเจ้าข้า (๒/๓/๑๒๘)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓๑. ถ้ากระนั้น จงรักษาจิตของตนเท่านั้นพอ ก็อาจจะพ้นจากทุกข์ได้ (๒/๓/๑๒๘)

.....

.....

๓๒. พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย การที่พวกเธอไปในที่นั้นนั่นแหละ จึงจะควร พวกภิกษุกราบทูลว่า ไม่สามารถ พระเจ้าข้า (๒/๖/๑๔๒)

.....

.....

.....

๓๓. พวกเจ้าศากยะทราบการเสด็จมาของพระเจ้าวิฑูทกะ จึงพูดว่า พวกเราไม่สามารถที่จะไหว้ได้ (๓/๓/๑๓)

.....

.....

.....

๓๔. ก็ พวกเราไม่สามารถที่จะปลงผู้อื่นจากชีวิตได้ พวกเราแสดงกรรมของตนจะยังพระเจ้าวิฑูทกะให้เสด็จหนีไป (๓/๓/๒๑-๒๒)

.....

.....

.....

.....

๓๕. พระราชาตรัสว่า เอาเถอะท่าน เหตุนั้น จงตั้งอยู่ ทราบว่า พวกท่านเป็นผู้ฉลาด ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ในปัจจุบันและสัมปรายภพ เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก จงบอกกล่าวธรรม ในภายในวังของพวกเราเถิด ฉัดตปาณิอุบาทสกจึงกราบทูลว่า ไม่สามารถพระเจ้าข้าสมมุติเทพ (๓/๗/๔๓)

.....

.....

.....

๓๖. พระราชาประทับอยู่สองสามวัน จึงส่งข่าวสาส์นไปแก่นัฏชยเศรษฐีมีอันให้ทราบว่าย เศรษฐีไม่สามารถที่จะทำการเลี้ยงดูพวกเราได้ จงรู้เวลาไปของทาริกาเถิด ดังนี้เป็นเหตุ ฝ่ายเศรษฐี ก็ส่งข่าวสาส์นไปถวายพระราชา มีอันให้ทราบว่าย บัดนี้ ฤดูแล้งมาแล้ว พวกข้าพระองค์ไม่สามารถเที่ยวไปได้ตลอด ๔ เดือน การที่หมูกำลังพลของพระองค์ได้สิ่งใด ๆ จึงควร สิ่งต่าง ๆ นั้นทั้งหมด จงเป็นภาระของข้าพระองค์ สมมุติเทพจะเสด็จไปในเวลาที่ข้าพระองค์เสด็จไปแล้ว ดังนี้เป็นเหตุ (๓/๘/๕๓)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓๗. เวลานี้ พวกเราไม่สามารถไต้ฟืน พวกท่านเปิดโรงคลังผ้า ทำผ้าเนื้อหยาบๆ ให้เป็นเกลียว จุ่มให้เปียกในตุ่มน้ำมัน จงหุงต้มภัตรเถิด (๓/๘/๕๔)

.....

.....

.....

๓๘. เขาคิดว่า เราไม่สามารถให้คนจุดคร่ำด้วยเหตุเพียงคำของอเจลกะเหล่านี้ได้ นางเป็น
ธิดาของตระกูลใหญ่ (๓/๘/๖๐)

.....
.....
.....

๓๙. พวกเราสามารถที่จะไม่ให้ไฟแก่คนในเรือนผู้คุ้มเคยกันทั้ง ๒ แล้วอยู่ได้หรือ (๓/๘/๖๒)

.....
.....

๔๐. พวกเราสามารถที่จะไม่นำไฟมาจากข้างนอกในเมื่อไฟภายในดับหรือ? (๓/๘/๖๒)

.....
.....
.....

๔๑. ก็ เครื่องประดับของนางเป็นของหนัก ไม่สามารถที่จะประดับได้ตลอดเวลา เราจะให้
ช่าง ทำเครื่องประดับที่เบาที่ควรประดับในทุกอิริยาบถ ทั้งกลางวันและกลางคืน
(๓/๘/๖๖)

.....
.....
.....

๔๒. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระอานนทเถระผู้เป็นเจ้าของหม่อมฉันจำเป็นต้องเครื่องประดับ
ของหม่อมฉันด้วยมือ หม่อมฉันไม่สามารถที่จะประดับได้ ตั้งแต่เวลาที่พระอานนท-
เถระนั้นจับต้องแล้ว ก็หม่อมฉันให้ขายเครื่องประดับนั้นด้วยคิดว่า สละแล้ว จักนำ
สิ่งที่เป็นกัปปิยะมา (๓/๘/๗๐)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๓. หญิงสหายนั้น ทูลถามว่า บัดนี้ หม่อมฉันอาจเพื่อตั้งความปรารถนาแล้วได้หรือ พระเจ้าข้า? พระศาสดาตรัสตอบว่า เจริญพร สามารถทำได้ (๓/๘/๗๕)

.....
.....
.....

๔๔. ไม่สามารถเปิดได้ พระราชารับสั่งให้นำลัญจกรไปสู่ราชมณฑลเศียรต่อกาลทีเดียว (๓/๑/๑๐๓)

.....

๔๕. ที่นั่น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับท้าวสักกะนั้นว่า สักกะ ใครๆ ตั้งร้อย ตั้งพันผู้เช่นนั้น ไม่สามารถเพื่อที่จะให้คนอย่างสุปปพุทธกุฎฐิพุดว่า พระพุทธเจ้า ไม่ใช่พระพุทธเจ้า ว่า พระธรรม ไม่ใช่พระธรรม ว่า พระสงฆ์ ไม่ใช่พระสงฆ์ (๓/๗/๑๒๙)

.....
.....
.....

๔๖. ก็ ชมพูะนี้ดำพระมหาเถระผู้เป็นพระชฌิมสพด้วยอักษโกสวัตถุ ๔ ประการ ใหม่ในอเวจีมหานรก トラบเท่าที่แผ่นดินใหญ่หนาขึ้นหนึ่งโยชน์กับอีกสามคาจูด ถึงประการอันแปลกนี้อีก ๕๕ ปี ด้วยเศษกรรมในการดำเนิน เพราะเหตุนั้น กรรมนั้นของเขาสิ้นแล้ว กรรมนั้นไม่สามารถเพื่อจะทำผลแห่งสมณธรรมที่เขานี้กระทำ ๒๐,๐๐๐ ปี ให้ฉิบหายได้ เพราะฉะนั้น พระศาสดาจึงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวาออก ตรัสเรียกเขาว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด จงประพฤติพรหมจรรย์เถิด (๓/๑๑/๑๕๑-๒)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๗. บุรุษเปลี่ยกล่าวว่า พ่อ เราไม่สามารถให้ได้ (๓/๑๓/๑๖๑)

.....
.....

๔๘. สามเณรคิดว่า เราเมื่อพักอยู่ในที่นี้ เมื่อเด็กๆ ที่เป็นญาติมาพูดคุยด้วย ไม่สามารถที่จะไม่พูดคุย เราล่าช้าด้วยการพูดคุยกับพวกเด็ก ก็ไม่สามารถที่จะทำที่พึงแก่ตนได้
อย่างไรเสีย เราเรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระบรมศาสดาแล้วพึงเข้าไป

(๓/๑๕/๑๗๙)

.....

.....

.....

.....

.....

ฝึกแต่งประโยคกัมมวาทกที่ใช้ สกุกา คุมพากย์

๑. จริงอยู่ ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย บุคคลผู้โง่เขลาไม่สามารถที่จะให้โปรดปรานได้ (๑/๑/๘)

.....
.....

๒. ธรรมดาสมณธรรม เมื่อร่างกายยังเป็นไปได้อยู่ ก็สามารถที่จะทำได้ (๑/๑/๙)

.....
.....

๓. โมกขธรรมนั้น พวกเราไม่สามารถที่จะให้เกิดขึ้นในสำนักของอาจารย์สัตถุชยนี้ได้ (๑/๘/๘๒)

.....
.....

๔. ธรรมดาผลกรรม ใครๆ ไม่สามารถที่จะห้ามได้ (๑/๑๐/๑๑๘)

.....
.....

๕. เราอาจมีการจับพระเจ้าอุเทนนั้นที่เสด็จมาในที่นั้นได้ (๒/๑/๓๒)

.....
.....

๖. ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายทำช่องประมาณเท่าที่จะสามารถแลดูได้ ที่ฝาห้องที่เป็นที่อยู่ของพวกท่าน ให้นำของหอมและระเบียบเป็นต้นมา ยืนอยู่ในที่นั้นๆ จงแลดู เหยียดมือออก ไขว้ และบูชาพระบรมศาสดาผู้เสด็จมาสู่ประตูเรือนของเศรษฐีทั้ง ๓ เกิด (๒/๑/๔๘)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๗. เพราะว่า มหานรททั้ง ๘ ขุม มีประตูเปิดที่เดียวเพื่อพวกเรา เช่นกับเรือนของตน ก็ พวกเราเรียนเอาก็มีภูฐานในสำนักของพระพุทธรเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่แล พวกนั้น มาแล้ว ก็ ธรรมดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย บุคคลผู้โง่อวดแม้จะเที่ยวไปตามรอยพระบาท ก็ไม่สามารถที่จะให้ทรงโปรดปรานได้ ผู้มีอริยาตย์ตามปกติเท่านั้น สามารถที่จะให้ ทรงโปรดปรานได้ จงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด (๒/๒/๑๑๙)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๘. ธรรมดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ผู้โง่อวด ไม่สามารถที่จะให้ทรงโปรดปรานได้ (๒/๓/๙๓)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๙. ก็ ไม่นั้น ใครๆ ฟังสามารถที่จะทำให้เป็นเชิงรองเตียง เครื่องเซ็ดเท้า หรือตั้งแห่งแผ่น กระดานได้ ด้วยอุบายนั้นๆ (๒/๗/๑๔๗)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๑๐. ตระกูลใหญ่ๆ ทั้งหลาย พวกเราไม่สามารถที่จะให้เคลื่อนย้ายได้ (๓/๘/๔๗)

.....

.....



บทที่ ๑๒

วิธีการแต่งประโยคที่ใช้ วรรณคดี คมพากย์

๑. ต่อบัณฑิต ลงในอรรถปฐมาวิภัตติ เรียกว่า “ตุมตถกตดา”

สำหรับ ต่อบัณฑิตที่ลงในอรรถปฐมาวิภัตติ เรียกว่า “ตุมตถกตดา” แปลว่า “อ.อัน...” โดยมากถ้ามีกิริยา “วรรณคดี = ย่อมควร, ยุตต์ = ควรแล้ว, อยุตต์ = ไม่ควรแล้ว” คมพากย์ เวลาแต่งจะต้องใส่กตดา ที่เป็นตติยาก็ตดา(อนภิตกตดา)บ้าง ฌฐฐีอนภิตกตดาบ้าง หรือจะไม่เขียนใส่ตัวกตดาเข้ามาก็ได้ แต่ในเวลาแปลและสัมพันธ์ ถ้าไม่มีตัวกตดา ต้องใส่เข้ามา จะเป็นเอกพจน์ หรือพหูพจน์ขึ้นอยู่กับเนื้อความในประโยค ตามตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) ใช้ตติยวิภัตติ เป็นกตดา(อนภิตกตดา)

เช่น พุทธาน ปน อปริจิตฐจาเน อาสนปญญตฐี อาจิกขนุเตน เอเกน ภิกขุณา
ปจมตรํ คนตุํ วรรณคดี. (๑/๖/๖๕)

ก็ การที่ภิกษุรูปหนึ่งผู้บอกการปลาดอาสนะ ในที่ไม่คุ้นเคย แห่งพระพุทเจ้า
ทั้งหลาย ไปก่อนกว่า ย่อมควร

เช่น เอตํ อภิโรนุเตน วิหารมชฺฌเม นิสิติตุํ น วรรณคดี. (๑/๓/๓๖)

การที่เธอผู้ไม่กระทำกิจนั้น นั่งในท่ามกลางวิหาร ย่อมไม่ควร

เช่น ภนฺเต โสสานิเกหิ นาม สุसाने วสนภาโว สุसानโคปกานํ วิหาระ
มหาเถรสุส ความโภชกสุส จ กเถตุํ วรรณคดี. (๑/๖/๖๓)

ท่านเจ้าคะ การที่พวกภิกษุ ธรรมดาผู้มีการอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ บอก
ความที่อยู่ในป่าช้าแก่พวกชนที่เฝ้าซึ่งป่าช้า พระมหาเถระในวิหาร และผู้ใหญ่บ้าน จึงจะควร

(๒) ถ้าไม่ใช้ตติยวิภัตติ ก็ให้ใช้ฌฐฐีวิภัตติ ทำหน้าที่เป็นฌฐฐีอนภิตกตดาก็ได้

เช่น สาลํ อาคदानํ ปานีญญะเว นหาโนทกญจ ลหุฑฺฒํ วรรณคดี. (๒/๗/๑๐๒)

การที่พวกชนผู้มาศาลา ได้น้ำดื่มและน้ำอาบ ย่อมควร

(๓) หรือไม่เขียนใส่ทั้งตติยวิภัตติและฌฐฐีอนภิตกตดา ก็ได้ แต่ในเวลาแปล และ
สัมพันธ์ ต้องโยคเข้ามาประกอบการแปลในประโยคด้วย

เช่น วิปการปุตตเมต กาทุ วรรณคดี. (๑/๑/๒๖)

การที่เรากระทำบิดานั้น ให้ถึงแล้วซึ่งประการอันแปลก ย่อมควร

เช่น อรณฺโธ มจฺฉมฺสาคินี อหริตฺ สุริ กตฺวา ปาตฺ นานปฺกาเร จ
กมฺมฺนฺเต กาทฺ วรรณคดี. (๒/๗.สกุ/๙๙)

การที่พวกชนนำวัตถุมีปลาและเนื้อเป็นต้นมาจากป่า ทำสุราแล้วดื่ม และ
ทำการงานมีประการต่างๆ ย่อมควร

เช่น นนุ ปฏฺิราชานํ คเหตุวา วิสฺสชฺเชตฺ วา มาเรตฺ วา วรรณคดี. (๒/๑/๓๓)

การที่พระราชอาของพวกเธอจับพระราชอาผู้เป็นข้าศึกได้แล้วทำการปล่อย
หรือให้สวรรคต จึงจะควร มิใช่หรือ?

เช่น ภิกฺขุณา นาม เอวํ จิตฺตวสิเกน ภวิตฺ น วรรณคดี. (๒/๑.เมฆิย/๑๑๖)

การที่ธรรมดาภิกษุเป็นไปในอำนาจของจิตอย่างนี้ ย่อมไม่ควร

เช่น “อานนฺท น เอวํ กาทฺ วรรณคดี, ยตถ อธิกรณํ อุปฺปนฺนํ, ตตฺเถว ตสฺมี
วุปฺสนฺเต, อณฺยตถ คนฺตฺ วรรณคดี, เก ปนฺ เต อานนฺท อุกฺโกสนฺตีติ. (๒/๑.สามาวตี/๕๐)

พระบรมศาสดาตรัสว่า อานนท การทำอย่างนี้ย่อมไม่ควร เรื่องเกิดขึ้น
ที่ใด เมื่อเรื่องนั้นสงบในที่นั้นแล้ว จะไปในที่อื่น ก็ควร อานนท ก็ คนเหล่านั้น เหล่าไหนเล่า
ที่ต่ำ

เช่น อาวุโส อมฺเหหิ ปมาทจาริ จริตฺ น วรรณคดี, อมฺหากํ หิ สกฺเคหํ วิย อฏฺจ
มฺหานิรยา วิวฏฺทวารายเว. (๒/๒.อณฺยตรภิกฺขุ/๑๑๙)

ผู้มีอายุทั้งหลาย การที่พวกเราเที่ยวไป เที่ยวไปด้วยความประมาท ไม่ควร
เลย เพราะว่า มหานรกทั้ง ๘ ขุม มีประตูเปิดรอพวกเรา ประหนึ่งเรือนของตนที่เดียว

เช่น เอวํ เปเสตฺ น สกฺกา, มคฺเค ปรีปนฺโถ อตฺถิ, ปพฺพาเชตฺวา เปเสตฺ
วรรณคดี. (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๓)

พวกอาตมาไม่สามารถจะส่งไปอย่างนี้ได้ ในหนทางมีอันตราย ให้บวช
เสียก่อนแล้ว ค่อยส่งไป จึงจะควร

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

๑. ท่านผู้เจริญ ธรรมดาพวกอยู่ป่าช้า เรียนเอาวัตร จึงควร (๑/๖/๖๒)

.....

๒. ทำอย่างไร จึงจะเหมาะสม (๑/๖/๖๓)

.....

๓. ฉะนั้น จึงควรบอกแก่ชนเหล่านี้ (๑/๖/๖๓)

.....

๔. การที่ท่านปลุกดาสนะ ไม่สมควรหรือ? (๑/๖/๖๕)

.....

๕. การที่เรากระทำกรรมอันเป็นเครื่องยังสมบัติทั้งสองเหล่านี้ให้สำเร็จ ย่อมควร (๑/๗/๗๐)

.....

๖. ก็ การที่พวกเราแสวงหากรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้น จึงควร (๑/๘.สญชย/๘๑)

.....

๗. การแสวงหาโมกขธรรมเพื่อตน จึงควร (๑/๘.สญชย/๘๑)

.....

๘. ก็ การที่พวกเราแสวงหาโมกขธรรม ย่อมควร ธรรมดาพวกผู้แสวงหา ได้การบวชอย่างหนึ่ง จึงควร (๑/๘/๘๑)

.....

๙. การที่เราบวชๆ อย่างหนึ่ง แล้วจึงแสวงหาธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น จึงควร (๑/๘/๘๕-๖)

.....

๑๐. เราไปในที่นั้น ย่อมควร (๑/๘/๙๗)

.....
.....

๑๑. พวกท่านกระทำสักการะแก่พระพุทธรเจ้าให้โอฬารในวันนี้ จึงจะควร (๑/๘/๙๘)

.....
.....

๑๒. การกระทำอย่างนั้น จึงควร (๒/๑.สามาวดี/๖)

.....
.....

๑๓. บัดนี้เท่านั้น ที่เราฆ่าบุตรนั้นให้ตาย จึงควร (๒/๑.สามาวดี/๑๔)

.....
.....

๑๔. ฉะนั้น การที่เราไม่เที่ยวไปเหมือนในกาลก่อน เป็นผู้ค่อยๆ เที่ยวไปในบัดนี้ จึงควร (๒/๑.สามาวดี/๒๕)

.....
.....
.....

๑๕. ฉะนั้น การที่พวกหม่อมฉันได้ประตู่ฯ หนึ่ง และพาหะชนิดหนึ่ง ในกาลเป็นที่เสด็จออกไปในเวลาหรือมีไช้เวลาก็ตาม จึงสมควร (๒/๑.สามาวดี/๓๕)

.....
.....
.....

๑๖. การที่ท่านได้หญิงบำเรอใกล้เท้าและการที่รูดานันได้สามมี ย่อมควร (๒/๑.สามาวดี/๓๙)

.....
.....

๑๗. ก็ การที่พวกท่านเท่านั้นหรือ ไปสู่สำนักของพระบรมศาสดานั้น จึงสมควร (๒/๑/๔๕)

.....
.....

๑๘. พวกท่านมาช่วงที่พวกข้าพเจ้าส่งข่าวสาส์นไปให้แล้ว จึงควร (๒/๑.สามาวดี/๔๖)

.....
.....
.....

๑๙. อานนท์ การทำอย่างนี้ย่อมไม่ควร (๒/๑.สามาวดี/๕๐)

.....
.....

๒๐. จะไปในที่อื่น ก็ควร (๒/๑.สามาวดี/๕๐)

.....
.....

๒๑. การเสด็จไปสู่ปราสาทของพระนางสามาวดี เป็นการไม่สมควร (๒/๑.สามาวดี/๕๓)

.....
.....
.....

๒๒. การที่เรารู้เหตุนี้ จึงควร (๒/๒.กุ่มภโฆสก/๖๗)

.....
.....

๒๓. การรู้เหตุนั้นตามสภาพที่เป็นจริง ย่อมควร (๒/๒.กุ่มภโฆสก/๖๘)

.....
.....

๒๔. ถึงนายคนนี้ได้หญิงบำเรอใกล้ทำคนหนึ่ง ย่อมควร (๒/๒.กุ่มภโฆสก/๗๐)

.....
.....

๒๕. ก็ การกระทำอะไรแก่เขา จึงจะเป็นการสมควร (๒/๒.กุ่มภโฆสก/๗๒)

.....
.....

๒๖. ได้อะไร จึงจะควร (๒/๒.กุ่มภโฆสก/๗๒)

.....
.....

๒๗. อ้อ การที่พวกเด็ก ๆ เห็นตระกูลปูยานั้นแหละด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมควร (๒/๓.จูปปนุถก/๗๖)

๒๘. วันนี้ เราไป ย่อมควร (๒/๓.จูปปนุถก/๘๒-๘๓)

๒๙. การตัดก้านคอดด้วยการประหารครั้งเดียวนั้นแหละ จึงควร (๒/๓.จูปปนุถก/๘๖)

๓๐. การที่พวกเราเรียนเอากัมมัฏฐานในสำนักของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ลูกขึ้นทำสมณธรรม ตลอดคืนและวัน ย่อมไม่สมควรหรือ? (๒/๖.เทวสหายก/๙๓)

๓๑. ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป การที่เราเที่ยวกระทำความหนทางให้สม่าเสมอ ย่อมควร (๒/๗/๙๘)

๓๒. ธรรมดาพวกชนที่อยู่ครองเรือน กระทำอย่างนี้ ไม่ควร (๒/๗.สกุท/๙๙)

๓๓. การได้ข้อฟ้าที่บุคคลตัด ถาก แกะสลักเก็บไว้ในกาลก่อนนั้นแหละ จึงควร (๒/๗/๑๐๐)

๓๔. การที่พวกชนผู้มาสู่ศาลาตีมน้ำตีม อาบน้ำ ประดับพวงมาลัยในการเป็นที่ไป แล้วจึงไป ย่อมควร (๒/๗.สกุท/๑๐๒)

๓๕. การที่พวกชนผู้มาสู่ศาลาได้น้ำดื่มและน้ำอาบ ย่อมควร (๒/๗.สฎก/๑๐๒)

.....
.....

๓๖. แม้บัดนี้ การช่วยให้นางสุชาดาทำบุญแล้วนำมาในที่นี้ ย่อมควร (๒/๗.สฎก/๑๐๕)

.....
.....

๓๗. แม้เราทำอุบายเป็นเครื่องบังเกิดในเทวโลกนั้น ย่อมควร (๒/๗.สฎก/๑๐๖)

.....
.....

๓๘. บัดนี้ เราไปในที่นั้น ย่อมควร (๒/๗.สฎก/๑๐๗)

.....
.....

๓๙. การเผาเชื้อเหล่านั้นด้วยไฟคือญาณ ทำให้ไม่ควรเพื่อเกิดขึ้นอีก ย่อมควร (๒/๘./๑๑๑)

.....
.....

๔๐. ความพยายามเพื่อต้องการพ้นจากเครื่องผูกคือราคะ โทสะ และโมหะ ย่อมควร (๒/๔.ภาคิเนยฺย/๑๓๒)

.....
.....

๔๑. การทำอะไรสักอย่างที่ทำให้ภิกษุเหล่านี้หนีไป ย่อมควร (๒/๖.อารทฺฐ/๑๔๑)

.....
.....

๔๒. ธรรมดาภิกษุเป็นไปในอำนาจของจิตอย่างนี้ ไม่ควรเลย (๒/๑.เมฆีย/๑๑๖)

.....
.....

๔๓. การยังจิตนั้นให้เป็นไปในอำนาจของตัวเอง จึงควร (๒/๑.เมฆีย/๑๑๖)

.....
.....

๔๔. จริงที่ว่าบุคคลได้สหายผู้มีสภาพเช่นนี้อยู่ร่วมกัน สมควรแล้ว (๑/๕.โกสมพิก/๕๖)

.....
.....
.....

๔๕. การทำจิตของข้างนั้นให้กำเริบ ไม่ควรนะ (๑/๕.โกสมพิก/๕๗)

.....
.....

๔๖. พระเถระพาเอาภิกษุเหล่านั้นไปในที่นั้น คิดว่า การเข้าไปสู่สำนักของพระตถาคต ผู้ประทับอยู่เพียงลำพังตลอดไตรมาส พร้อมเหล่าภิกษุจำนวนเท่านี้ ไม่ควรเลย ดังนี้แล้ว จึงพักภิกษุเหล่านั้นไว้ที่ภายนอก ผู้เดียวเท่านั้นเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา (๑/๕.โกสมพิก/๕๕-๖)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๗. พระเถระกล่าวว่า ถ้ากระนั้น เธอจงอยู่ในที่อยู่ของเราที่แหละ การอยู่ในที่พักอาศัยนี้ดูจะลำบาก ดังนี้แล้ว จึงพาสามเณรนั้นเข้าไปสู่เสนาสนะ (๔/โกสมพิวาสิติสฺส/๖๙)

.....
.....
.....
.....
.....

๒. ตูปัจจัย ลงในอรรถจตุตถีวิภัตติ เรียกว่า “ตุมตถสมปทาน”

สำหรับ ตูปัจจัยที่ลงในอรรถจตุตถีวิภัตติ เรียกว่า “ตุมตถสมปทาน” แปลว่า “เพื่ออัน...” โดยจะมีกิริยาต่อไปนี้อยู่ด้วย

(๑) ชาติที่มีอรรถว่าปรารถนา เช่น อีสู อิจฺจายํ ในความปรารถนา, กมฺ กนฺตียํ ในความใคร่, กขิ กงฺขายํ ในความสงสัย และ ปตฺถ ปตฺถเน ในการศึกษาปรารถนา

(๒) ในที่มี อรห = ควร, สกฺกา = อาจ

(๓) อลํศัพท์ที่มีอรรถว่า ปตฺตวจน (ควร)

(๔) ชาติที่นอกจาก ๓ ประเด็นข้างต้นนี้ จะลงในอรรถของกิริยา

เช่น อหํ ภนฺเต มหฺลลฺกกาเล ปพฺพชฺชิตฺถ คณฺถรฺรํ ปฺปูเรตุํ น สกฺขิสฺสสามิ. (๑/๑/๗)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์บวชตอนแก่ จะไม่อาจเพื่อจะยังคັນถุระ ให้เต็มได้

เช่น โกสลรณฺญาปิ สหฺฐี น สกฺกา เอกโต ภวิตฺตุํ. (๑/๑๒/๑๒๙)

เราไม่อาจเพื่อจะร่วมมือแม้กับพระเจ้าโกศลได้

แบบฝึกหัดแต่งประโยค

๑. พวกเราผู้อยู่ครองเรือนนั้นแหละ ก็สามารถทำบุญทั้งหลายได้ (๑/๑/๖)

.....

๒. พวกอาตมาไม่สามารถจะส่งไปอย่างนี้ได้ ในหนทางมีอันตราย ให้บวชเสียก่อนแล้ว ส่งไป จึงควร (๑/๑/๑๓)

.....

.....

๓. เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจึงกล่าวว่า ใครๆ ก็ไม่สามารถเพื่อกำหนดด้วยการนับว่า ร้อย พัน หรือแสน มีประมาณเท่านั้น ดังนี้แล้ว จะกล่าวคาถาในธรรมบทแก่เขา (๑/๒/๒๕)

.....

.....

.....

.....

๔. ใครๆ ไม่สามารถจะกล่าวด้วยคำอ่อนหวานหรือหยาบคายว่า เจ้าจงกลับ หรือโบายแล้ว ให้เงากลับได้ (๑/๒/๓๕)

.....
.....
.....

๕. ปารีเลยยกะ ตั้งแต่ที่นี้ไป เธอไม่สามารถไปได้ (๑/๕/๕๔)

.....
.....

๖. เพราะว่า บรรดาพวกเรา ไม่สามารถที่จะไม่บวชเลยสักคน (๑/๑๒/๑๒๖)

.....
.....

๗. เราไม่สามารถที่จะร่วมมือกับพระเจ้าพิมพิสารนี้ได้ (๑/๑๒/๑๒๙)

.....
.....

๘.* พระธรรมนั้น ใครๆ ไม่สามารถที่จะทำให้บริบูรณ์ในท่ามกลางเรือนได้ (๑/๑/๖)

.....
.....

๙.* จริงอย่างนั้น ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อันบุคคลผู้โง่เขลาไม่สามารถทำให้ ทรงโปรดปรานได้ (๑/๑/๘)

.....
.....

๑๐.* ธรรมดาว่าสมณธรรม เมื่อร่างกาย ยังดำเนินไปอยู่ ก็สามารถที่จะทำได้ (๑/๑/๙)

.....
.....

๑๑.* โมกขธรรมนั้น พวกเราไม่สามารถที่จะให้เกิดขึ้นในสำนักของอาจารย์สัญญาชัยนี้ได้ (๑/๘/๘๒)

.....
.....

๑๒.* ธรรมดาผลของกรรม ใครๆ ก็ไม่สามารถห้ามได้ (๑/๑๐/๑๑๘)

.....
.....

๑๓. พวกท่านปรารถนาจะกระทำ(การเปรียบเทียบ)ภูเขาสิเนรุที่สูงถึง ๖,๘๐๐,๐๐๐ โยชน์ ให้เสมอกับเมล็ดผักกาด (๑/๘/๙๗)

.....
.....
.....

๑๔. ถ้าท่านสามารถทำตาของดิฉันให้กลับเป็นปกติได้ ดิฉันพร้อมบุตรธิดา จะเป็นคนใช้ของท่าน (๑/๑/๑๙)

.....
.....
.....

๑๕. ท่านเจ้าคะ ถ้าพระคุณเจ้าอยู่ในที่นี้แบบนี้ จะอาจเพื่อจะให้กิจของบรรพชิตถึงที่สุดได้ (๑/๖/๖๓)

.....
.....
.....

๑๖. ภิภษุทั้งหลาย อย่างนั้นนั่นแหละ ธรรมดากิเลสทั้งหลายเป็นของหยาบ ถ้ากิเลสเหล่านั้น มีรูปแล้วละก็ ใครๆ จะสามารถใส่เอาไว้ในที่ไหนๆ ได้เล่า (๒/จิตตหัตถะ/๑๓๗-๘)

.....
.....
.....
.....
.....

คำศัพท์ที่น่าสนใจ

อุคคณหิตุ์	อุ + คห อุปาทาน ในการถือเอา + ณาหา + ตุ์	อันเรียน
กาตุ์	กร กรณ ในการกระทำ + ตุ์	อันกระทำ
มาเรตุ์	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ณะ + ตุ์.	อัน(ยัง...)ให้ตาย
จริตุ์	จร จรณ ในการเที่ยวไป, ประพฤติ + (อิ) + ตุ์	อันเที่ยวไป, อันประพฤติ
วิสุซชเชตุ์	วิ + สซช จาเค ในการสละ + ณะ + ตุ์	อันปล่อย (จ.)
ลทุ์	ลภ ลาภ ในการได้ + ตุ์	อันได้
คนตุ์	คม คติมहि ในการไป + ตุ์	อันไป
อาคนตุ์	อา + คม คติมहि ในการไป + ตุ์	อันมา
ณาตุ์	ณา อวโพชน ในการรู้ + ตุ์	อันรู้
ทฏุ์	ทิส เพกชน ในการดู, การเห็น + ตุ์	อันเห็น, อันเฝ้า
ปญญาเปตุ์	ป + ฃป อตถรณ ในการปลูลาด + ณะ + ตุ์	อันปลูลาด (จ.)
ปริเยสิตุ์	ปริ + เอส ปริเยสเน ในการแสวงหา + (อิ) + ตุ์	อันแสวงหา
ควเสิตุ์	ควเส มคคเน ในการแสวงหา + (อิ) + ตุ์	อันแสวงหา
ฉินหิตุ์	ฉิทิ ทูวิชากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + (อิ) + ตุ์	อันตัด
วิจริตุ์	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป, ประพฤติ + (อิ) + ตุ์	อันเที่ยวไป, อันประพฤติ
อาหริตุ์	อา + หร หรณ ในการนำไป + (อิ) + ตุ์	อันนำมา
ปาตุ์	ปา ปาเน ในการตี + ตุ์	อันตี
อาเนตุ์	อา + เน เนย ในการนำไป + ตุ์	อันนำมา
วายมิตุ์	วายม อุตสาเห ในความพยายาม + (อิ) + ตุ์	อันพยายาม
ปลาเปตุ์	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ณาเป + ตุ์	อัน(ยัง...)ให้หนีไป
วตเตตุ์	วตต วตตเน ในการเป็นไป + ณะ + ตุ์	อัน(ยัง...)ให้เป็นไป
ภวิตุ์	ภู สตุต่าย ในความมี, ความเป็น + (อิ) + ตุ์	อันมี, อันเป็น
วสิตุ์	วส นิวาเส ในการอยู่ + (อิ) + ตุ์	อันอยู่
โกเปตุ์	กุป โกเป ในความกำเริบ + ณะ + ตุ์	อัน(ยัง...)ให้กำเริบ, ให้โกรธ
กเถตุ์	กถ กถเน ในการกล่าว + ณะ + ตุ์	อันกล่าว (จ.)
เปเสตุ์	เปส เปสเน ในการส่งไป + ณะ + ตุ์	อันส่งไป (จ.)
ปริจฉินหิตุ์	ปริ + ฉิทิ ทูวิชากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน+(อิ)+ตุ์	อันกำหนด
นิวตตทาเปตุ์	นิ + วตต วตตเน ในการเป็นไป + ณาเป + ตุ์	อัน(ยัง...)ให้กลับ
อปพพชิตุ์	น + ป + วช คติมहि ในการไป + (อิ) + ตุ์	อันไม่บวช
ปุเรตุ์	ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + ณะ + ตุ์	อันให้เต็ม, อัน(ยัง...)ให้เต็ม
อาราเธตุ์	อา + ราช สสิทุธิมहि ในความสำเร็จ + ณะ + ตุ์	อัน(ยัง...)ให้ยินดี

อุปปาเหตุ	อุ + ปท คติมุหิ ในการไป + เณ + ตฺ	อัน(ยัง...)ให้เกิดขึ้น
ปฎิพาหิตฺ	ปติ + พาห ปยตเน ในความพยายาม + (อิ) + ตฺ	อันห้าม, อันผลักดันออก
ปาเปตฺ	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + เณ + ตฺ	อัน(ยัง...)ให้ถึง, ให้บรรลุ
ปกุขิปิตฺ	ป + ขิป โนทเน ในการช้ตไป + (อิ) + ตฺ	อันใส่เข้าไป



บทที่ ๑๓

หลักการแต่งบทวิกิตัมมะ

วิกิตัมมะ แปลว่า สิ่งที่ถูกกระทำให้เปลี่ยนไปจากเดิม ข้อสังเกต ส่วนใหญ่จะอยู่ข้างหน้า กรธาตุ ส่วนธาตุอื่นๆ ก็มีบ้างเล็กน้อย

สำหรับการวางตำแหน่งของปกติกัมมะ(อวุตตกัมมะ) กับวิกิตัมมะนั้น โดยมากแล้วปกติกัมมะจะวางไว้ข้างหน้า ส่วนวิกิตัมมะจะวางติดกับตัวธาตุ บางครั้งอาจวางสลับตำแหน่งกันได้ และบางครั้งอาจจะมีเฉพาะวิกิตัมมะก็เป็นได้ในกรณีที่ปกติกัมมะ ถูกกล่าวมาก่อนหน้านี้แล้ว

เช่น โลกุตตรทายชชสฺส น สามิกํ กโรมิ. (๑/๙/๑๐๘)

เราจะกระทำราหุลกุมารนั้น ให้เป็นเจ้าของแห่งความเป็นทายาท แห่งโลกุตตระ ในตัวอย่างนี้ บทว่า “น” เป็นปกติกัมมะ(อวุตตกัมมะ) ส่วนบทว่า “สามิกํ” เป็นวิกิตัมมะ ซึ่งทั้งสองบทวางอยู่ข้างหน้า กรธาตุ วิธีการสังเกตว่าบทไหน เป็นปกติกัมมะหรือวิกิตัมมะ ส่วนใหญ่บทวิกิตัมมะ จะถูกวางไว้ติดกับกิริยา แต่ก็มีบางครั้งที่อาจจะสลับตำแหน่งกันได้ จึงควรดูที่ประเภทของคำศัพท์ด้วยว่าเป็นสุทธนามหรือคุณนาม ถ้าเป็นสุทธนาม จะเป็นปกติกัมมะ ส่วนคุณนามจะทำหน้าที่เป็นวิกิตัมมะ

เช่น วิปฺปการปฺปตฺตเมตํ กาคฺ์ วฏฺฏติ. (๑/๑/๒๖)

การที่เรากระทำบิดานั้น ให้เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งประการอันแปลก ย่อมควร

เช่น เสฏฺฐิ อตฺตนา ปาลิตํ วนปฺปตี นิสฺสาย ลทฺตตฺตา ตสฺส “ปาโลติ นามํ อกาสิ. (๑/๑/๓)

เศรษฐี ได้ตั้งชื่อบุตรว่า “ปาละ ดังนี้ เพราะว่าบุตรนั้น เป็นผู้ที่ดินอาศัยต้นไม้ เจ้าป่าที่ดินรักษาแล้วจึงได้

ในตัวอย่างนี้ เป็นประโยคตั้งชื่อ ข้างหลัง อิตศัพท ให้ใส่คำว่า “วจน” เข้ามา ในเวลาแปลและสัมพันธ์ทุกครั้ง ทำหน้าเป็นปกตีกัมมะ(อวุตตกัมมะ) ส่วนคำว่า “นาม” ทำหน้าที่เป็นวิกิตกัมมะ อยู่ข้างหน้าและติดกับ กรธาตุ

แบบฝึกหัดแต่งบทวิกิตกัมมะ

- ๑. เศรษฐีตั้งชื่อบุตรคนเล็กว่า จุลบาล ตั้งชื่อบุตรคนโตนอกนี้ว่า มหาบาล (๑/๑/๓-๔)
.....
.....
- ๒. แม่กุฎุมพีไปวิหารพบพระเถระแล้ว ทำเต็กรับใช้ ๒ คน ให้เป็นไท แล้วให้บวชในสำนักของพระเถระ (๑/๑/๑๗-๑๘)
.....
.....
.....
- ๓. ถ้าท่านสามารถทำตาของดิฉันให้กลับเป็นปกติได้ ดิฉันพร้อมบุตรธิดา จะเป็นคนใช้ของท่าน (๑/๑/๑๙)
.....
.....
.....
- ๔. บัดนี้ จะทำหญิงนั้นให้เป็นตาบอด (๑/๑/๑๙)
.....
.....
- ๕. เราจะทำบิดานั้นให้เป็นผู้ถึงประการอันวิปริต (๑/๒/๒๔)
.....
.....
- ๖. ท่านจงสมาทานสิกขาบท ๕ ให้ไม่ขาดไม่ต่างพร้อย เหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ (๑/๒/๓๐)
.....
.....
.....

๗. พระบรมศาสดาแม่ทรงประทานโอวาทแล้ว ก็ไม่สามารถจะทำให้ภิกษุเหล่านั้น สามัคคีกันได้ (๑/๕/๕๑-๒)

.....
.....
.....

๘. พระราชโอรสเหล่านั้น รับสนองพระราชดำรัสว่า ขอถวายพระพร สมมุติเทพ ทำพรที่พระราชบิดาทรงพระราชทานแล้วให้เป็นพรอันพวกตนรับเอาแล้ว (๑/๘/๙๒)

.....
.....
.....

๙. พวกท่านปรารถนาจะกระทำ(การเปรียบเทียบ)ภูเขาสีเนรุที่สูงถึง ๖,๘๐๐,๐๐๐ โยชน์ ให้เสมอกับเมล็ดฝักกาด (๑/๘/๙๗)

.....
.....
.....

๑๐. พระบรมศาสดาทรงกระทำฝนโบกขรพรรษให้เป็นแดนเกิดของเรื่องในสมาคมพระญาติตรีสมหาเวสสันดรชาดก (๑/๙/๑๐๖)

.....
.....
.....

๑๑. ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงนำอัครรรย ท่านนั้นทะ ชื่อผู้กระสันขึ้นเพราะอาศัยนางชนบทกัลยาณี พระบรมศาสดาทรงทำนางเทพอัปสร ให้เป็นอามิส ทรงแนะนำแล้ว (๑/๙/๑๑๓)

.....
.....
.....
.....

๑๒. ที่นั่น เหล่าเทพยดาได้กระทำถาดนั้นให้เต็มด้วยขนมทิพย์ทั้งหลาย (๑/๑๒/๑๒๕)

.....
.....

๑๓. บรรดาชนเหล่านั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ ทรงเปลื้องเครื่องอาภรณ์ของพระองค์ ทำให้เป็นห่อมีกัณฐะ ได้พระราชทานแก่นายภูษามาลานั้นด้วยพระดำรัสว่า แน่ะพนาย อุบาสี เชิญเถอะ เชิญท่านกลับไปเถอะ ทริพย์ประมาณเท่านี้ พอเพียงพอการเลี้ยงชีพ แก่ท่าน (๑/๑๒/๑๒๗-๘)

.....
.....
.....
.....

๑๔. พระบรมศาสดาทรงตรัสถามปัญหาในรูปสมบัติและอรูปลสมบัติแม่ทั้ง ๘ เริ่มตั้งแต่ ทุกติยฉานเป็นต้นไป (๑/๑๔/๑๔๕)

.....
.....
.....

๑๕. เหล่าเทพยดาทั้งปวง ตั้งแต่กุมเทวดาถึงพรหมโลก และพวกนาคและครุฑ ได้ยินเสียง สาธุการนั้น ได้ให้สาธุการ (๑/๑๔/๑๔๖)

.....
.....

๑๖. เราทำดิณร่วนให้เสมอ ย่อมลำบาก (๒/๑/๓)

.....
.....

๑๗. นางได้ตั้งชื่อบุตรว่า อุเทน เพราะเกิดช่วงฤดูแห่งเมฆ และช่วงอรุณขึ้น (๒/๑/๕)

.....
.....

๑๘. นางกาลิตั้งราคา เริ่มตั้งแต่ ๑ กหาปณะเป็นต้นไป ให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ นำเด็กนั้น มาแสดง แก่เศรษฐี (๒/๑/๑๔)

.....
.....
.....

๑๙. ถ้าลูกสาวของเราจักเกิด เราจะให้อยู่ร่วมกับเด็กนั้น แล้วทำให้เป็นเจ้าของตำแหน่ง เศรษฐี (๒/๑/๑๔)

.....
.....
.....

๒๐. เมื่อเป็นเช่นนั้น พึงยังเด็กนั้นให้เข้าห้อง แล้วตัดให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ด้วยมีด อันคม ใส่เข้าไปในเตาแล้วต้มในหลุม (๒/๑/๑๗)

.....
.....
.....

๒๑. บัดนี้ เราจะไม่ทำลูกช้วนนี้ให้เป็นเจ้าของสมบัติของเรา (๒/๑/๒๒)

.....
.....

๒๒. สัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ตั้งแต่แมลงวันเป็นต้นจนถึงโค ย่อมตาย (๒/๒/๖๖)

.....
.....

๒๓. นางอยู่ในที่นั้นนั่นแหละ ทำกหาปณะที่เขาให้สักว่าตนถือเอาแล้วที่เดียว (๒/๒/๖๘-๙)

.....
.....
.....

๒๔. พระราชารับสั่งให้ประกอบเกวียนหลายร้อยเล่มส่งไป ให้นำทรัพย์นั้นมาทำให้เป็นกอง
ที่ลานหลวง (๒/๒/๗๒)

.....
.....
.....

๒๕. ตั้งแต่นี้ไป การที่เราเที่ยวกระทำหนทางให้เสมอกัน ย่อมควร (๒/๗.สกุท/๙๘)

.....
.....
.....

๒๖. นายมาลาการผู้ฉลาดทำดอกไม้ต่างๆ ให้เป็นกองขนาดใหญ่ (๓/๘.วิสาขา/๗๖)

.....
.....
.....

๒๗. นายจุนทะผูกสุกรตัวนั้นๆ ไม่ให้ไหวได้ที่ตระแลงแกง แล้วทุบด้วยก้อนสีเหลี่ยมเพื่อให้
เนื้อที่ตัวพองหนาขึ้น พอรู้ว่า มีเนื้อหนาแล้ว จึงเปิดปาก ใส่ท่อนไม้ในระหว่างฟัน แล้ว
ราดน้ำร้อนที่เดือดพล่านลงในปากด้วยทะนานโลหะ (๑/๑๐/๑๑๗)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....



บทที่ ๑๔

หลักการแต่งบทกวีนิพนธ์

วิธีการแต่งบทกวีนิพนธ์

บทนามที่ลงทศวรรยัตติ ทำหน้าที่ขยายกิริยา แต่แปลไม่ออกสำเนียงอายตนิบาต เรียกว่า “กวีนิพนธ์” มีข้อสังเกตสำหรับการแต่งกวีนิพนธ์ คือ

(๑) บทนามที่ลง ทศวรรยัตติ เป็นธาตุตัวเดียวกันกับกิริยาซึ่งวางติดกับทศวรรยัตตินั้น

(๒) เป็นธาตุ กลุ่มอักษรมกธาตุ คือธาตุที่ไม่เรียกหากรรม

(๓) เป็นธาตุกลุ่มสกัสมกธาตุก็มีบ้าง แต่ทั้งนี้ ต้องมีกรรมของตัวธาตุอยู่ด้วย

(๔) นิบาตที่ไม่ได้สัมพันธ์ตามอรรถ ทำหน้าที่ขยายกิริยา

เช่น ตโต รตนโกฏจาการ์ วิวราเปตวา กปณทฐิกวณิพุกยาจากาน มหาทาน ทตวา ปพพตปาทำ ปวิสิตวา อิลิปพพชช ปพพช. (๑/๘/๘๖)

ลำดับนั้น มานพชื่อว่าสวระ ให้บุคคลช่วยเปิดเรือนคลังรัตนะ แล้วให้มหาทาน แก่คนกำพริ้า คนเดินทางไกล วณิพก และยากจ เข้าไปสู้เชิงภูเขา แล้วบวชเป็นฤาษี

เช่น ฌมมจารี สุขี เสติ.

ผู้ประพตติธรรมโดยปกติ ย่อมนอนเป็นสุข

เช่น (โส เทวทตโต) อนตตมโน อิมิ ปจมิ ตถาคเต อาฆาตัง พนธิตวา อปกกมิ. (๑/๑๒/๑๓๐)

พระเทวทัตไม่พอใจ ผูกอาฆาตในพระตถาคตนี้ ครั้งแรก แล้วได้หลีกไป

เช่น ตานิ ยาวชชกาลา ที่ยนติเยว. (๑/๑/๔๙)

สลากภัตตรเหล่านั้น อันพวกชนยังให้อยู่ที่นั่นเที่ยว ตราบเท่าทุกวันนี้

แบบฝึกหัดแต่งบทกิริยาวิเสสนะ

๑. จริงที่ว่า พระตถาคตทรงประทับอยู่จำพรรษา พรรษาเดียวเท่านั้นที่นิโครธมหาวิหาร
ที่เหล่าพระญาติ ๒ ฝ่ายรวมเป็น ๑๖๐,๐๐๐ ตระกูล คือ ข้างฝ่ายพระมารดา ๘๐,๐๐๐
ตระกูล ข้างฝ่ายพระบิดา ๘๐,๐๐๐ ตระกูล ร่วมกันให้สร้างถวาย ประทับอยู่จำพรรษา
๑๙ พรรษา ในพระเชตวันมหาวิหารที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีให้สร้างถวาย ประทับ
อยู่จำพรรษา ๖ พรรษา ในบุพพารามที่นางวิสาขาให้สร้างถวายด้วยการบริจาคทรัพย์
ประมาณ ๒๗ โกฏิ ทรงอาศัยเมืองสาวัตถีประทับอยู่จำพรรษาถึง ๒๕ พรรษา เพราะ
ทรงอาศัยความที่ตระกูลทั้ง ๒ มีคุณมาก ด้วยประการฉะนี้ (๑/๑/๔)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒. บรรดาข้าว น้ำปานะ และเภสัช ภิกษุใด ประารถนาสิ่งใด สิ่งนั้น ย่อมสำเร็จแก่ภิกษุรูป
นั้น สมดังความปรารถนาทีเดียว (๑/๑/๔)

.....
.....

๓. ในกาลก่อน นัยน์ตาของดิฉัน ลมเสียดแทงนิดหน่อย (๑/๑/๑๙)

.....
.....

๔. บัดนี้ นัยน์ตาของดิฉัน ลมเสียดแทงยิ่งกว่า (๑/๑/๑๙)

.....
.....

๕. สามีจับหญิงหมั้นแมนอกนี้โบาย โบายอย่างสาสมด้วยศอกและเข่าเป็นต้น พร้อมกับ
กล่าวว่า มึงทำการเข้าไปตัดตระกูลของกู (๑/๔/๔๔)

.....

๖. พระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นสู่มัจฉานุระ ทรงมีนายฉันทะเป็นสหาย มีเทวดาในหมื่นจักวาล
แวดล้อม เสด็จออกมหาภิเนษกรรมณี (๑/๘/๗๗)

.....

๗. พวกเราจักอยู่ร่วมกับพระบรมศาสดา (๑/๘/๙๒)

.....

๘. ได้มีชฎิลประมาณ ๗๔,๐๐๐ คนบวช บวชตามสรทตบสนั้นอย่างนี้ คือ หนึ่งคน สอง
คน สามคน (๑/๘/๙๖)

.....

๙. พวกชนเหล่านั้น ให้นายภูษามาลานั้นบวชก่อน แล้วตนเองบวชทีหลัง (๑/๑๒/๑๒๘)

.....

๑๐. พระราชาเหล่านั้นทรงมอบราชสมบัติให้แก่พระมเหสี และพระราชโอรส แล้วผนวช
ผนวชเป็นฤาษี (๒/๑/๑)

.....

๑๑. ช้างนั้นฟังเสียงนั้นแล้ว ร้องเสียงช้างว่า ช้างหลายพันเชือกจงมาชุมนุมกัน (๒/๑/๗)

.....

๑๒. ช้างร้องอีกว่า พวกช้างแก่ๆ จงกลับไป (๒/๑/๗)

.....

๑๓. โคอุสภะ ซึ่งเป็นโคจำฝูง ออกก่อนโคทั้งหมดในวันนั้น (๒/๑/๑๕)

.....

๑๔. เศรษฐีฟังคำนั้นแล้ว ร้อง ร้องเสียงดังลั่นว่า อย่าได้ฆ่าเลยๆ ฮือๆๆๆ (๒/๑/๑๘)

.....

๑๕. เราแล บัดนี้ เกลื่อนกล่น(สับสนุ่นวาย) ย่อมอยู่เป็นทุกข์ (๑/๕.โกสัมพี/๕๒)

.....

๑๖. แม้ในกาลก่อน พระเวทที่ตนนั้น ก็พยายามทำเลียนแบบที่เราทำ (๑/๑๒.เทวทตฺต/๑๓๔)

.....

คำศัพท์ที่น่าสนใจ

ปพฺพชฺช	ป + วช คติมติ ในการไป, การถึง + อี	บวชแล้ว, บรรพชาแล้ว
ปพฺพชฺชิสฺส	ป + วช คติมติ ในการไป, การถึง + อุมุ	บวชแล้ว, บรรพชาแล้ว
ปพฺพชฺชิตฺวา	ป + วช คติมติ ในการไป, การถึง + (อิ) + ตฺวา	บวชแล้ว, บรรพชาแล้ว
รฺุชฺชชฺชิสฺส	รฺุช โรคะ ในความเป็นโรค + ย + อุมุ	เสียดแทงแล้ว (ที.)
รฺุชฺชชฺชุตฺติ	รฺุช โรคะ ในความเป็นโรค + ย + อนฺติ	ยอมเสียดแทง (ที.)
โปถฺเถสิ	โปถ ปริยาปเณ ในการสามารถเบียดเบียน+เณ+(ส)+อี	โบยแล้ว, ตีแล้ว (ภ., จ.)
นิกฺขมิตฺวา	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + (อิ) + ตฺวา	ออกไปแล้ว
พฺนฺธิตฺวา	พฺนฺธ พฺนฺธเน ในการผูก + (อิ) + ตฺวา	ผูกแล้ว
วสิสฺสาม	วส นิวาเส ในการอยู่ + (อิ) + สฺสาม	จักอยู่
รวิ	รฺุ สทฺเท ในการกระทำเสียง + อี	ร้องแล้ว
วิริวิตฺวา	วิ + รฺุ สทฺเท ในการกระทำเสียง + ตฺวา	ร้องแล้ว
วิหฺรามิ	วิ + หร นิวาเส ในการอยู่ + อ + มิ	ยอมอยู่, อยู่อยู่, จะอยู่



บทที่ ๑๕

หลักการแต่งบทที่ประกอบด้วยภาวศัพท์และภาวศัพท์ิต

๑๕.๑ ภาวศัพท์ที่เป็นจัญฐิตป์ริสสมาส

ภาวศัพท์ที่เข้าสมาส มี ๒ สมาส คือ อวชารณกัมมชารยสมาส และจัญฐิตป์ริสสมาส เฉพาะที่จะต้องแปลรวม คือจัญฐิตป์ริสสมาสที่นำคุณศัพท์มาทำเป็นสมาส

เช่น ตถาคตสฺส ตตฺถ หตฺถินาเคน อูปฺภวจิยมานสฺส วสนภาโว สกฺลชมฺพุทีเป ปากโฏ อโหสิ. (๑/๕/๕๕)

ภาพคือการประทับอยู่ของพระตถาคต ที่ข้างตัวประเสริฐอุปฺภูจากอยู่ในป่านั้น ได้เป็นสภาพที่ปรากฏในชมพูทวีปทั้งสิ้น

เช่น อถสฺส มม จกฺขุณฺโณ ปรีหีนภาวํ อารโเจยยาถ. (๑/๑/๑๒)

เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกท่านพึงบอกว่าดวงตาของเราเสื่อมแล้วแก่เขาเถิด

ข้อสังเกต คำว่า “ว่า” ถ้าพิมพ์ติดกัน มาจาก ภาวศัพท์ พิมพ์แยกกับบทหลัง มาจาก อิตติศัพท์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เช่น พุราหฺมโณ ตสฺส พุพฺพลภาวํ ฌตฺวา เอกํ เวชฺชํ ปกฺโกสิ. (๑/๒/๒๓)

พราหมณ์รู้ว่าลูกชายนั้นไม่มีกำลัง จึงเรียกหมอคคนหนึ่งมา

เช่น สตฺถา อตฺตโน อปฺสฺสนภาวํ ฌตฺวา เอกํ รสฺมี วิสฺสชฺเชสิ. (๑/๒/๒๕)

พระศาสดาทรงทราบไม่เห็นพระองค์ จึงทรงเปล่งพระรัศมีวาบหนึ่ง

เช่น (อิเม ชนา) อคฺคสาวกภาวาย ปตฺถนํ กรีสุ. (๑/๘/๙๕)

ชนเหล่านี้ทำความปรารถนาเพื่อความเป็นพระอัครสาวก

แบบฝึกหัดแต่งบทสมาสที่มีภാവศัพท์

๑. ท่านทราบหรือยังว่าพระเถระมาแล้ว ? (๑/๑/๑๗)

.....
.....

๒. เมื่อพราหมณ์กระทำการนั้นอยู่ โรคได้มีกำลังเพิ่มขึ้น เข้าถึงสภาพที่ไม่พึงเยียวยา (๑/๒/๒๓)

.....
.....

๓. พราหมณ์ทราบว่าลูกชายนั้นไม่มีกำลัง จึงเรียกหมอคคนหนึ่งมา (๑/๒/๒๓)

.....
.....

๔. พระบรมศาสดาทอดพระเนตรเห็นมานพนั้น ทรงทราบว่ามานพนั้นพื่อนำออกจากบ้าน ให้นอนที่ระเบียงนั้น จึงทรงดำริว่า มีประโยชน์ไหมหนอ เพราะการไปในที่นั้นของเรา เป็นปัจจัย (๑/๒/๒๔)

.....
.....
.....
.....
.....

๕. เทพบุตรทราบว่าได้เพราะจิตเลื่อมใสในเรา (๑/๒/๒๔)

.....
.....

๖. เทพบุตรจักบอกความที่ตนเกิดเพราะจิตเลื่อมใสในเรา (๑/๒/๒๕)

.....
.....

๗. พระบรมศาสดาทรงทราบว่าไม่เห็นพระองค์ (๑/๒/๒๕)

.....
.....

๘. บุตรของท่านบอกความที่ตนเกิดบนสวรรค์แล้ว มีใช้หรือ? (๑/๒/๓๒)

.....
.....

๙. ที่นั่น พระบรมศาสดาทรงทราบว่ามหาชนนั้นยังมีความเคลือบแคลงสงสัยอยู่ (๑/๒/๓๒)

.....
.....

๑๐. พระองค์ผู้เจริญ ความที่พระติสสะนั้นเป็นผู้ว่ายาก พวกข้าพระองค์ทราบแล้วเพียงบัดนี้ (๑/๓/๓๗)

.....
.....
.....

๑๑. อาจารย์ กระผมไม่ทราบว่าท่านนอนอยู่ตรงนี้ (๑/๓/๓๘)

.....
.....

๑๒. กระผมไม่ทราบว่าท่านนอนอยู่อย่างนี้ (๑/๓/๓๘)

.....
.....

๑๓. เพราะอะไร เธอจึงไม่บอกว่าตั้งครรรภ์แล้วแก่เรา (๑/๔/๔๔)

.....
.....

๑๔. ก็ถ้าพวกเขาจะไม่มาสู่ความพร้อมหน้าต่อพระพุทธรูปเจ้าผู้เซ่นกับเรา (๑/๔/๔๖)

.....
.....

๑๕. เธอทราบว่าฝนดีฝนแล้ง แล้วทำการงานหรือ? (๑/๔/๔๘)

.....
.....

๑๖. นางยักษิณีผู้เป็นเพื่อนของเราบอกว่าปีนี้ฝนดีหรือฝนแล้ง (๑/๔/๔๘)

.....
.....

๑๗. ก็ท่านไม่ทราบว่าเป็นอาบัติในเพราะเรื่องนี้หรือ? (๑/๕/๔๙)

.....
.....

๑๘. ลูกศิษย์ของพระวินัยธรเหล่านั้น พบเหล่าลูกศิษย์ของพระธรรมกถึกนั้น กล่าวว่
พระอุปัชฌาย์ของพวกท่านม้ต้องอาบัติแล้ว ก็ไม่ทราบว่ต้องอาบัติ (๑/๕/๕๐)

.....
.....
.....

๑๙. ลำดับนั้น ช้างซึ่งวงจุ่มลงน้ำ รู้ว่น้ำร้อนแล้ว ไปจบพระบรมศาสดา (๑/๕/๕๔)

.....
.....

๒๐. พระบรมศาสดาตรัสถามว่ อานนท์ เธอมารูปเดียวเท่านั้นหรือ? สดับว่มาพร้อมกั
ภิกษุอีก ๕๐๐ รูป (๑/๕/๕๖)

.....
.....
.....

๒๑. ท่านเจ้าคะ ธรรมดาว่าพวกผู้อยู่ป่าช้าเป็นปกติ บอกว่อยู่ในป่าช้าแก่ผู้เฝ้าป่าช้า
พระมหาเถระในวิหาร และผู้ใหญ่บ้าน จึงจะควร (๑/๖/๖๓)

.....
.....
.....

๒๒. จริงอยู่ พระบรมศาสดาของเราทั้งหลายสดับข่าวการประสูติของพระราหุลกุมาร ทราบ
ว่ความรักในบุตรเป็นสภาพมีกำลัง (๑/๘/๗๗)

.....
.....
.....

๒๓. พระบรมศาสดาทรงรับคำอาราธนาของพรหม ทรงตรวดดูว่า เราเพิ่งแสดงธรรมครั้งแรก แก่ใครดีหนอ? ทรงทราบว่าจะอาพาธดาบสและอุทกดาบสเสียชีวิตแล้ว (๑/๘/๗๘)

.....
.....
.....

๒๔. ชนเหล่านี้แม้ทั้งหมด ยังไม่ถึง ๑๐๐ ปี ก็จักถึงสภาพไม่มีบัญญัติ (๑/๘/๘๑)

.....
.....

๒๕. พระเถระคิดว่า ธรรมดาปริพาชกเหล่านี้ เป็นปฏิปักษ์ต่อพระศาสนา เราจะแสดง ความที่พระธรรมในพระศาสนาเป็นสภาพลึกลับซึ่งแก่ปริพาชกนี้ ดังนี้ เมื่อจะแสดงว่า ตนเองเป็นผู้ใหม่ จึงกล่าวว่า อาวุโส เราแลเป็นผู้ใหม่ เพิ่งบวชได้ไม่นาน ยังมาสู่ศาสนา นี้ได้ไม่นาน ไม่สามารถที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารได้หรอก (๑/๘/๘๓)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๖. ขอสรทดาบสจงรู้ว่าเราเป็นพระพุทธเจ้า (๑/๘/๘๗)

.....
.....

๒๗. แม้พระอัครสาวกทั้งสอง และภิกษุที่เหลือ รู้ว่าพระบรมศาสดาทรงเข้าสมาบัติ ก็เข้า สมาบัติบ้าง(๑/๘/๙๙)

.....
.....

๒๘. พระบรมศาสดาทรงส่งอนาคตังสญาณไปตรวดดู ได้ทอดพระเนตรว่าสว่างไป หนึ่งอสงไขย กับอีกแสนกัปป์จึงจะสำเร็จได้ (๑/๘/๑๐๑)

.....
.....

๒๙. พวกข้าพระองค์บอกว่าลัทธิของอาจารย์สัทนุชยันน์ไม่มีแก่นสาร แล้วบอกอานิสงส์ ในการมาในที่นี้ (๑/๘/๑๐๓-๔)

.....
.....
.....

๓๐. นายจุนทะประสงค์จะฆ่าสุกรตัวใดๆ ก็ผูกสุกรตัวนั้นๆ ไม่ให้ไหวได้ที่ตะแลงแกง แล้วทุบด้วยก้อนสีเหลี่ยมเพื่อให้ เนื้อที่ตัวพองหนาขึ้น พอรู้ว่า มีเนื้อหนาแล้ว เปิดปากใส่ท่อนไม้ในระหว่างฟัน แล้วราดน้ำร้อนที่เดือดพล่านลงในปากด้วยทะนานโลหะ (๑/๑๐/๑๑๗)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓๑. พระบรมศาสดาทรงสดับว่าพระเทวทัตนั้นไปในที่นั้น จึงส่งพระอัครสาวกทั้งสองไป เพื่อนำภิกษุเหล่านั้นกลับมา (๑/๑๒/๑๓๓)

.....
.....
.....

๓๒. พระบรมศาสดา ตรัสจุลลธรรมपालชาดก เพื่อทรงแสดงว่าพระเทวทัตนั้น ตอนเป็น พระเจ้ามหาราชาปะประพฤติมิตพระองค์ สมัยเป็นจุลลธรรมपालดาบส แล้วเข้าไปสู่แผ่นดิน (๑/๑๒/๑๓๘-๙)

.....
.....
.....
.....

๓๓. พระบรมศาสดา ตรัสปึงคลชาตกนี้เพื่อแสดงว่ามหาชน เมื่อพระเจ้าปึงคละ ในเมือง พาราณสี ผู้ไม่เป็นที่รักของชนทั้งปวง ผู้ดูร้าย หยาบคาย สวรรคตแล้ว ต่างพากันยินดี ปรีดา (๑/๑๒/๑๓๙)

.....
.....
.....
.....

๓๔. นายกุมภโฆสกะนั้นไปสู่อำนาจแห่งของทรัพย์ ด้วยสัญญาที่มารดาบิดาได้ให้ไว้ รู้ว่า ทรัพย์ปลอดภัย (๒/๒/๖๗)

.....
.....
.....

๓๕. ก็แล ครั้นทราบแล้ว ให้เรียกมารับว่ามีทรัพย์ ให้นำทรัพย์นั้นมา แล้วแต่งตั้งไว้ ในตำแหน่งเศรษฐี (๒/๒/๗๒)

.....
.....

๓๖. เมื่อพระเทวีบอกความที่พระราชาพระองค์นั้นเป็นพระสวามีของตน (๒/๑/๖)

.....
.....

๓๗. พวกเราไม่ทราบว่พระเทวีพระองค์นั้นมีอยู่หรือไม่มีแล้ว (๒/๑/๘)

.....
.....

๓๘. นายโกตุหลิกะนั้นรู้ว่าลูกน้อยหลับแล้ว ทำมารดาข้างหน้า ให้ลูกน้อยนั้นนอน บนเครื่อง ปลูกัดที่ทำด้วยใบไม้ภายใต้กอไม้กอหนึ่ง แล้วได้ดำเนินต่อไป (๒/๑/๙)

.....
.....
.....
.....

๓๙. สุนัขนั้นวิ่งไปด้วยคำพูดเพียงคำเดียว เहांสามครั้งในที่ที่เจ้าของตีกอไม้และภาคพื้น
รู้ว่าสัตว์ร้ายหนีไปด้วยเสียงนั้น ไปยังที่พักของพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้กระทำการดูแล
สรีระร่างกายแต่เช้าตรู่ แล้วเข้าไปสู่บรรณศาลานั่งคอย เहांสามครั้งที่ประตูบรรณศาลา
ให้พระปัจเจกพุทธเจ้าทราบว่าคุณมาถึงแล้ว หมอบ ณ ที่แห่งหนึ่ง (๒/๑/๑๑)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๐. สุนัขรู้ว่าพระปัจเจกพุทธเจ้าไม่กลับ จึงกลับมาคาบชายผ้าหนึ่งจุดมา ยกพระปัจเจก-
พุทธเจ้าขึ้นสู่หนทางนอกนั้นนั้นแหละ (๒/๑/๑๑)

.....
.....
.....

๔๑. แม่วัวทั้งหลายพากันเหยียบเด็กนั้น จักให้ตาย ก็เธอรู้ว่าเหยียบหรือไม่เหยียบแล้ว
จึงค่อยกลับมา (๒/๑/๑๔)

.....
.....

๔๒. แม่มดสาวเศรษฐีพอได้ยินว่าเขามายืนอยู่ที่ประตู ไซ้ให้คนไปเรียกชายคนนั้น แล้วถาม
ว่า แน่ะพ่อ มีธุระอะไรหรือ? (๒/๑/๒๒)

.....
.....
.....

๔๓. เธอรู้ว่าเขาตายหรือไม่ตายแล้วจึงค่อยกลับมา (๒/๑/๑๖)

.....
.....

๔๔. พระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงภาพว่ามารเป็นควันไฟและความมืดแก่พวกภิกษุ (๓/๑๑/๘๘)

.....
.....

๔๕. ที่นั่น มารดาบิดาของนางทราบว่ นางตั้งครรภ์ จึงได้ให้เครื่องบริหารครรภ์ (๔/๕/๓๑)

.....
.....

๔๖. ทราบว่า คราวนั้น ช้างตัวเที่ยวไปเชือกเดียวตัวรูปแกะตบที่นายช่างไม่ทำให้ โดยทำให้เท้าไม่มีโรค แล้วให้ลูกช้างตัวขาวปอด ได้เป็นพระสารีบุตรเถระ ในบัดนี้ (๔/๑/๓)

.....
.....
.....
.....
.....

๔๗. พระเจ้ามหาภักปิณะนี้สดับว่าพระรัตนตรัยอุบัติขึ้นแล้วจากสำนักของพวกพ่อค้า บุษาคำของพ่อค้าเหล่านั้นด้วยทรัพย์ ๓๐๐,๐๐๐ ทรงสละราชสมบัติ มีอำมาตย์ ๑,๐๐๐ คน แวดล้อม ประสงค์จะผนวชอุทิศเรา จะเสด็จออกในวันพรุ่งนี้ (๔/๔/๑๔)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๘. พระอนุรุทธเถระเห็นจะประสงค์ให้ทราบว่าตัวเองมีญาติและโยมอุปัฏฐากมากกระมัง (๔/๔/๖๒)

.....
.....
.....

คำศัพท์ที่น่าสนใจ

ปรีหีน	ปรี + หา จาเค ในการสละ + ต	เสียมรอปแล้ว
อาคต	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	มาแล้ว
นิชฺชชาปิต	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + (ย) + ณาเป + (อิ) + ต	(อัน...) ให้นอนแล้ว
ลทฺธ	ลภ ลาภ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
นิพฺพตฺต	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ต	บังเกิดแล้ว
นิปฺนหน	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	นอนแล้ว
ปติฏฺจิต	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, ตั้งไว้เฉพาะแล้ว
มาริต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ฌ + (อิ) + ต	(อัน...) ให้ตายแล้ว
ตตฺต	ตป ทาเห ในความร้อน + ต	ร้อนแล้ว
สมาปฺนหน	สํ + อา + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	เข้าถึงแล้ว, เข้าแล้ว, ต้องแล้ว
คต	คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	ไปแล้ว
ปวิฏฺฐ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ตฺฏฐ	ตฺส ปิติมฺหิ ในความยินดี + ต	ยินดีแล้ว
อปสฺสฺสน	น + ทิส เปกฺขฌเน ในการดู, การเห็น + ยฺ	การไม่เห็น, อันไม่เห็น
วสน	วส นิวาเส ในการอยู่ + ยฺ	การอยู่, อันอยู่
สมิขฺฌน	สํ + อธิ สํสิทฺธิมฺหิ ในความสำเร็จ + (ย) + ยฺ	ความสำเร็จ, อันสำเร็จ
นิทฺทายน	นิทฺทา + อาย + ยฺ	ความประพฤติหัลป์
ปฺลายน	ปฺลายน ปฺลายนเน ในการหนีไป + ยฺ	การหนีไป
อาคต	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	มาแล้ว
อนิวตฺตฺน	น + นิ + วตฺต วตฺตเน ในความเป็นไป + ยฺ	การไม่กลับ
มทฺท	มทฺท มทฺทเน ในการย่ำยี + ยฺ	การเหยียบ, อันเหยียบ
จิต	จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ยืนแล้ว, ตั้งไว้แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว
มต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ต	ตายแล้ว
อุปฺปฺนหน	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	เกิดขึ้นแล้ว, อุบัติแล้ว

วิเคราะห์ฉันทวิภังค์

- วิ. (จกฺขุณฺ) ปริหีนานํ ภาโว ปริหีนภาโว. (ปริหีน + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งดวงตา ท.) อันเสื่อมรอบแล้ว ชื่อว่าปริหีนภาว. (ความเป็นแห่งอันเสื่อมรอบแล้ว)
- วิ. (เถรฺสฺส) อาคตฺสฺส ภาโว อาคตภาโว. (อาคต + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งพระเถระ) ผู้มาแล้ว ชื่อว่าอาคตภาว. (ความเป็นแห่งผู้มาแล้ว)
- วิ. (มฺกฺขุณฺ) นิปฺชชาปิตฺสฺส ภาโว นิปฺชชาปิตภาโว. (นิปฺชชาปิต + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งมานพชื่อว่ามฺกฺขุณฺ) ผู้อันบิดาให้นอนแล้ว ชื่อว่านิปฺชชาปิตภาว. (ความเป็นแห่งผู้อันบิดาให้นอนแล้ว)
- วิ. (สฺมฺปฺตฺติยา) ลทฺชาย ภาโว ลทฺชภาโว. (ลทฺช + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งสมบัติ) อันตนได้แล้ว ชื่อว่าลทฺชภาว. (ความเป็นแห่งอันตนได้แล้ว)
- วิ. (อฺตฺตโน) นิพฺพตฺตฺสฺส ภาโว นิพฺพตฺตภาโว. (นิพฺพตฺต + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งตน) ผู้เกิดแล้ว ชื่อว่านิพฺพตฺตภาว. (ความเป็นแห่งผู้เกิดแล้ว)
- วิ. (ตฺมุหํ) นิปฺนฺนํ ภาโว นิปฺนฺนภาโว. (นิปฺนฺน + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งท่าน ท.) ผู้นอนแล้ว ชื่อว่านิปฺนฺนภาว. (ความเป็นแห่งผู้นอนแล้ว)
- วิ. (คฺพฺภฺสฺส) ปติภฺจิตฺสฺส ภาโว ปติภฺจิตภาโว. (ปติภฺจิต + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์) ผู้ตั้งอยู่แล้ว ชื่อว่าปติภฺจิตภาว. (ความเป็นแห่งผู้ตั้งอยู่แล้ว)
- วิ. (ทีขีติสฺส) มาริตฺสฺส ภาโว มาริตภาโว. (มาริต + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งพระเจ้าทีขีติ) ผู้อันที่ขายกุมารให้ปลงพระชนม์แล้ว ชื่อว่ามาริตภาว. (ความเป็นแห่งผู้อันที่ขายกุมารให้ปลงพระชนม์แล้ว)
- วิ. (อุทฺทฺสฺส) ตตฺตฺสฺส ภาโว ตตฺตภาโว. (ตตฺต + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งน้ำ) อันร้อนแล้ว ชื่อว่าตตฺตภาว. (ความเป็นแห่งอันร้อนแล้ว)
- วิ. (สฺตฺถุ) สฺมาปฺนฺนฺสฺส ภาโว สฺมาปฺนฺนภาโว. (สฺมาปฺนฺน + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งพระศาสดา) ผู้เข้าแล้ว ชื่อว่าสฺมาปฺนฺนภาว. (ความเป็นแห่งผู้เข้าแล้ว)
- วิ. (เทวทฺตฺสฺส) คตฺสฺส ภาโว คตภาโว. (คต + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งพระเทวทัต) ผู้ไปแล้ว ชื่อว่าคตภาว. (ความเป็นแห่งผู้ไปแล้ว)
- วิ. (เทวทฺตฺสฺส) ปวิภฺจฺสฺส ภาโว ปวิภฺจภาโว. (ปวิภฺจ + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งพระเทวทัต) ผู้เข้าไปแล้ว ชื่อว่าปวิภฺจภาว. (ความเป็นแห่งผู้เข้าไปแล้ว)
- วิ. (มฺหฺชาชนฺสฺส) ตฺมุจฺสฺส ภาโว ตฺมุจภาโว. (ตฺมุจ + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งมหาชน) ผู้ยินดีแล้ว ชื่อว่าตฺมุจภาว. (ความเป็นแห่งผู้ยินดีแล้ว)
- วิ. (อฺตฺตโน) นวกฺสฺส ภาโว นวกภาโว. (นวก + ภาว) ฉันทวิภังค์
 อ.ความเป็น (แห่งตน) ผู้ใหม่ ชื่อว่านวกภาว. (ความเป็นแห่งผู้ใหม่)

- วิ. (มัสสุส) พหลสุส ภาโว พหลภาโว. (พหล + ภาว) ฦฐฐิตัปปุริสสมาส
 อ.ความเป็น (แห่งเนื้อ) อันหนา ชื่อว่าพหลภาว. (ความเป็นแห่งเนื้ออันหนา)
- วิ. ทุฏฐิ พล อสุสชาติ ทุพพโล, ปุตุโต. (ทุ + พล) ฦฐฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีหิสมาส
 อ.กำลัง อันโทษประทุษร้ายแล้ว ของบุตรใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุตรนั้น ชื่อว่าทุพพล, ได้แก่
 บุตร, (ผู้มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว)
- วิ. ทุพพลสุส ภาโว ทุพพลภาโว. (ทุพพล + ภาว) ฦฐฐิตัปปุริสสมาส
 อ.ความเป็น แห่งผู้มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ชื่อว่าทุพพลภาว. (ความเป็นแห่งผู้มีกำลังอัน
 โทษประทุษร้ายแล้ว)
- วิ. พล อสุส อตถิติ พลวา, ปุตุตติเนโห. (พล + วนตุ) อัสสตถิตัททิต
 อ.กำลัง แห่งความรักในบุตรนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าพลวนตุ, ได้แก่ความรักในบุตร. (อันมี
 กำลัง)
- วิ. พลวนตุสุส ภาโว พลวภาโว. (พลวนตุ + ภาว) ฦฐฐิตัปปุริสสมาส (ลบ นตุ = เตสุ วุฑฺธิฯ)
 อ.ความเป็น แห่ง(ความรักในบุตร)อันมีกำลัง ชื่อว่าพลวภาว. (ความเป็นแห่งอันมีกำลัง)
- วิ. กาลโ กโต เยหิติ กาลกตา, ตาปสา. (กาล + กต) ตติยาทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีหิสมาส
 อ.กาละ อันดาบส ท.เหล่าใด กระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น อ.ดาบส ท.เหล่านั้น ชื่อว่ากาลกต, ได้แก่
 ดาบสทั้งหลาย. (ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว)
- วิ. กาลกตาน ภาโว กาลกตภาโว. (กาลกต + ภาว) ฦฐฐิตัปปุริสสมาส
 อ.ความเป็น แห่งผู้มีกาละอันกระทำแล้ว ท. ชื่อว่ากาลกตภาว. (ความเป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว)
- วิ. นิคฺโคโต สारो ऐतस्मादि निससारो, สมโย. (นิ + สาร) ปญฺจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีหิสมาส
 อ.สาระ ไปปราศแล้ว จากลัทธินั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.ลัทธินั้น ชื่อว่านिसสารา, ได้แก่ลัทธิ. (อันมี
 สาระออกไปแล้ว)
- วิ. นिसสารสุส ภาโว นिसสารภาโว. (นिसสาร + ภาว) ฦฐฐิตัปปุริสสมาส
 อ.ความเป็น แห่ง(ลัทธิ)อันไม่มีสาระ ชื่อว่านिसสารภาว. (ความเป็นแห่งลัทธิอันไม่มีสาระ)
- วิ. ติกิจฺฉิตพุโพติ เตกิจฺฉ. (กิต โรคาปนยเน ในการนำออกซึ่งโรค + ฉ + ญ) กัมมรูป, กัมมสาธนะ
 (อันบุคคล) พึงเยียวยา เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าเตกิจฉ. (อันบุคคลพึงเยียวยา)
- วิ. น เตกิจฺฉ. อเตกิจฺฉ. (น + เตกิจฉ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
 อ.อันบุคคลพึงเยียวยา หามิได้ ชื่อว่าอเตกิจฉภาว. (อันบุคคลไม่พึงเยียวยา)
- วิ. อเตกิจฉสุส ภาโว อเตกิจฉภาโว. (อเตกิจฉ + ภาว) ฦฐฐิตัปปุริสสมาส
 อ.ความเป็น(แห่งโรค)อันบุคคลไม่พึงเยียวยา ชื่อว่าอเตกิจฉภาว. (ความเป็นแห่งโรคอันบุคคล
 ไม่พึงเยียวยา)
- วิ. วิมตฺยา นิยุตโต เวมตฺโก. (วิมติ + ณิก) สงฺสฎฺฐาฑิอเนกตถตัททิต
 อ.ผู้ประกอบแล้ว ด้วยความสงสัย ชื่อว่าเวมติก. (ผู้ประกอบแล้วด้วยความสงสัย)

- วิ. นิคฺคโต เวมตฺติโก นิพฺพेमตฺติโก. (นิ + เวมตฺติก) ปาทิบุพฺพทกัมมชารยสฺมาส
 อ.ผู้ประกอบแล้วด้วยความสงสัย อันออกแล้ว ชื่อวานิพฺพेमตฺติก. (ผู้ประกอบแล้วด้วยความสงสัย อันออกแล้ว)
- วิ. น นิพฺพेमตฺติโก อนิพฺพेमตฺติโก. (น + นิพฺพेमตฺติก) นนินฺบาตบุพฺพทกัมมชารยสฺมาส
 อ.ผู้ประกอบแล้วด้วยความสงสัยอันออกแล้ว หามิได้ ชื่อว่าอนิพฺพेमตฺติก. (ผู้ประกอบแล้วด้วยความสงสัยอันออกแล้วหามิได้, มิใช่ผู้ประกอบแล้วด้วยความสงสัยอันออกแล้ว)
- วิ. อนิพฺพेमตฺติกสฺส ภาโว อนิพฺพेमตฺติกภาโว. (อนิพฺพेमตฺติก + ภาว) ฅณฺฐิตฺตฺปฺริสสฺมาส
 อ.ความเป็น แห่งผู้ประกอบแล้ว ด้วยความสงสัยอันออกแล้วหามิได้ ชื่อว่าอนิพฺพेमตฺติกภาว. (ความเป็นแห่งผู้ประกอบแล้วด้วยความสงสัยอันออกแล้วหามิได้)
- วิ. สมฺมุขํ เตสํ สนฺตฺติติ สมฺมุขินฺ, ปุคฺคฺลา. (สมฺมุข + อี) อัสสํตฺติตฺทริตฺติ
 อ.หน้าพร้อม ของบุคคล ท.เหล่านี้ มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าสมฺมุขี, ได้แก่บุคคลทั้งหลาย. (ผู้มีหน้าพร้อม)
- วิ. สมฺมุขินฺ ภาโว สมฺมุขีภาโว. (สมฺมุขี + ภาว) ฅณฺฐิตฺตฺปฺริสสฺมาส
 อ.ความเป็น แห่งบุคคลผู้มีหน้าพร้อม ท. ชื่อว่าสมฺมุขีภาว. (ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีหน้าพร้อม)
- วิ. สุนฺทรํ วุฏฺฐิ สฺพฺพฺภูจฺ. (สุ + วุฏฺฐิ) ปาทิบุพฺพทกัมมชารยสฺมาส
 อ.ฝน อันดี ชื่อว่าสฺพฺพฺภูจฺ. (ฝนดี)
- วิ. ทฺวฺจฺ วุฏฺฐิ ทฺพฺพฺภูจฺ. (ทฺ + วุฏฺฐิ) ปาทิบุพฺพทกัมมชารยสฺมาส
 อ.ฝน อันไม่ดี ชื่อว่าทฺพฺพฺภูจฺ. (ฝนไม่ดี, ฝนแล้ง)
- วิ. สฺพฺพฺภูจฺ จ ทฺพฺพฺภูจฺ จ สฺพฺพฺพฺภูจฺทฺพฺพฺภูจฺโย. (สฺพฺพฺภูจฺ + ทฺพฺพฺภูจฺ) อิตฺริตฺรโยคทวันทสฺมาส
 อ.ฝนดีด้วย อ.ฝนไม่ดีด้วย ชื่อว่าสฺพฺพฺพฺภูจฺทฺพฺพฺภูจฺ. (ฝนดีและฝนแล้ง)
- วิ. สฺพฺพฺพฺภูจฺทฺพฺพฺภูจฺนฺ ภาโว สฺพฺพฺพฺภูจฺทฺพฺพฺภูจฺภาโว. (สฺพฺพฺพฺภูจฺทฺพฺพฺภูจฺ + ภาว) ฅณฺฐิตฺตฺปฺริสสฺมาส
 อ.ความเป็น แห่งฝนดีและฝนแล้ง ท. ชื่อว่าสฺพฺพฺพฺภูจฺทฺพฺพฺภูจฺ. (ความเป็นแห่งฝนดีและฝนแล้ง)
- วิ. นตฺติ ปณฺณตฺติ เอเตสนฺติ อปณฺณตฺติกา, ปุคฺคฺลา. (น + ปณฺณตฺติ) นนินฺบาตบุพฺพทกัมมชารยสฺมาส
 อ.บัญญัติ ของบุคคล ท.เหล่านี้ ย่อมไม่มี เพราะเหตุนั้น อ.บุคคล ท.เหล่านี้ ชื่อว่าอปณฺณตฺติก, ได้แก่ บุคคลทั้งหลาย. (ผู้ไม่มีบัญญัติ)
- วิ. อปณฺณตฺติกาณฺ ภาโว อปณฺณตฺติกาภาโว. (อปณฺณตฺติก + ภาว) ฅณฺฐิตฺตฺปฺริสสฺมาส
 อ.ความเป็น แห่งผู้ไม่มีบัญญัติ ท. ชื่อว่าอปณฺณตฺติกาภาว. (ความเป็นแห่งผู้ไม่มีบัญญัติ)
- วิ. พุทฺทสฺส ภาโว พุทฺทภาโว. (พุทฺท + ภาว) ฅณฺฐิตฺตฺปฺริสสฺมาส
 อ.ความเป็น แห่งพระพุทธเจ้า ชื่อว่าพุทฺทภาว. (ความเป็นแห่งพระพุทธเจ้า)
- วิ. อคฺโค จ โส สวโก จาติ อคฺคสวโก. (อคฺค + สวาก) วิเสสนบุพฺพทกัมมชารยสฺมาส
 อ.ผู้เลิศด้วย อ.ผู้เลิศนั้น เป็นสวากด้วย เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอคฺคสวาก. (สวากผู้เลิศ)
- วิ. อคฺคสวากสฺส ภาโว อคฺคสวากภาโว. (อคฺคสวาก + ภาว) ฅณฺฐิตฺตฺปฺริสสฺมาส
 อ.ความเป็น แห่งสวากผู้เลิศ ชื่อว่าอคฺคสวากภาว. (ความเป็นแห่งสวากผู้เลิศ)

- วิ. อาปตติยา ภาโว อาปตติภาโว. (อาปตติ + ภาว) ฉัญฐิตัพฺปฺริสสมาส
 อ.ความเป็น แห่งอาบัติ ชื่อว่าอาปตติภาว. (ความเป็นแห่งอาบัติ)
- วิ. น ปสฺสนํ อปสฺสนํ. (น + ปสฺสน) นินบาตบุพพบทกัมมชารยสมาส
 อ.การเห็น หามิได้ ชื่อว่าอปสฺสน. (การไม่เห็น)
- วิ. อปสฺสนเมว ภาโว อปสฺสนภาโว. (อปสฺสน + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
 อ.การไม่เห็นนั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่าอปสฺสนภาว. (ความเป็นคืออันไม่เห็น)
- วิ. วสนเมว ภาโว วสนภาโว. (วสน + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
 อ.การอยู่นั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่าวสนภาว. (ความเป็นคืออันอยู่)
- วิ. สมิชฺฉณเมว ภาโว สมิชฺฉณภาโว. (สมิชฺฉน + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
 อ.อันสำเร็จนั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่าสมิชฺฉณภาว. (ความเป็นคืออันสำเร็จ)
- วิ. นตฺถิ โรคฺ อสฺสาติ อโรคํ, ธนํ. (น + โรค) นินบาตบุพพบทพหุพหิหสมาส
 อ.โรค แห่งทรัพย์นั้น ย่อมไม่มี เพราะเหตุนั้น อ.ทรัพย์นั้น ชื่อว่าอโรค, ใต้แก่ทรัพย์. (อันไม่มีโรค)
- วิ. อโรคสฺส ภาโว อโรคภาโว. (อโรค + ภาว) ฉัญฐิตัพฺปฺริสสมาส
 อ.ความเป็น แห่ง(ทรัพย์)อันไม่มีโรค ชื่อว่าอโรคภาว. (ความเป็นแห่งทรัพย์อันไม่มีโรค)
- วิ. สห ธเนหิ โย วตตตฺติ สฺชนํ, ปุคฺคโล. (สห + ธน) สหบุพพบทพหุพหิหสมาส
 อ.บุคคลใด ย่อมเป็นไป กับ ด้วยทรัพย์ ท. เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าสชน, ใต้แก่บุคคล.
 (ผู้เป็นไปกับด้วยทรัพย์)
- วิ. สฺชนสฺส ภาโว สฺชนภาโว. (สฺชน + ภาว) ฉัญฐิตัพฺปฺริสสมาส
 อ.ความเป็น แห่ง(บุคคล)ผู้เป็นไปกับด้วยทรัพย์ ชื่อว่าสชนภาว. (ความเป็นแห่งผู้เป็นไปกับด้วย
 ทรัพย์)
- วิ. สามิกสฺส ภาโว สามิกภาโว. (สามิก + ภาว) ฉัญฐิตัพฺปฺริสสมาส
 อ.ความเป็น แห่ง(พระราชา)ผู้เป็นพระสวามี ชื่อว่าสามิกภาว. (ความเป็นแห่งผู้เป็นสามี)
- วิ. อตฺถิเยว ภาโว อตฺถิภาโว. (อตฺถิ + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
 มีอยู่นั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่าอตฺถิภาว. (ความเป็นคือมีอยู่)
- วิ. นตฺถิเยว ภาโว นตฺถิภาโว. (นตฺถิ + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
 ไม่มีอยู่นั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่านตฺถิภาว. (ความเป็นคือไม่มีอยู่)
- วิ. นิทฺทายนเมว ภาโว นิทฺทายนภาโว. (นิทฺทายน + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
 อ.ความประพฤติหลับนั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่านิทฺทายนภาว. (ความเป็นคืออันประพฤติหลับ)
- วิ. ปลายนเมว ภาโว ปลายนภาโว. (ปลายน + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
 อ.การหนีไปนั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่าปลายนภาว. (ความเป็นคืออันหนีไป)
- วิ. อาคตสฺส ภาโว อาคตภาโว. (อาคต + ภาว) ฉัญฐิตัพฺปฺริสสมาส
 อ.ความเป็น แห่ง(บุคคล)ผู้มาแล้ว ชื่อว่าอาคตภาว. (ความเป็นแห่งผู้มาแล้ว)

- วิ. น นิวตตณฺ์ อนิวตตณฺ์. (น + นิวตตณ) นนินาตบฺพพทกัมมชารยสมาส
อ.การกลับ หามิได้ ชื่อว่าอนิวตตณ. (การไม่กลับ)
- วิ. อนิวตตณเมว ภาโว อนิวตตณภาโว. (อนิวตตณ + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
อ.การไม่กลับนั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่าอนิวตตณภาว. (ความเป็นคืออันไม่กลับ)
- วิ. มทฺทหนฺ วา อมทฺทหนฺ วา มทฺทนามทฺทหนฺ. (มทฺทหน + อมทฺทหน) วิกัปปนทวันทสมาส
อ.การเหยียบหรือ หรือว่า อ.การไม่เหยียบ ชื่อว่ามทฺทนามทฺทหน. (การเหยียบหรือการไม่เหยียบ)
- วิ. มทฺทนามทฺทหนเมว ภาโว มทฺทนามทฺทหนภาโว. (มทฺทนามทฺทหน + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
อ.การเหยียบหรือการไม่เหยียบนั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่ามทฺทนามทฺทหนภาว. (ความเป็นคืออันเหยียบ หรืออันไม่เหยียบ)
- วิ. จิตฺตสฺส ภาโว จิตฺตภาโว. (จิต + ภาว) ฌัฏฐิตัปปุริสสมาส
อ.ความเป็น แห่ง(บุคคล)ผู้ยืนแล้ว ชื่อว่าจิตภาว. (ความเป็นแห่งผู้ยืนแล้ว)
- วิ. มโต วา อมโต วา มตามโต. (มต + อมต) วิกัปปนทวันทสมาส
อ.ผู้ตายแล้ว หรือ หรือว่า อ.ผู้ไม่ตายแล้ว ชื่อว่ามตามต. (ผู้ตายแล้วหรือไม่ตายแล้ว)
- วิ. มตามตสฺส ภาโว มตามตภาโว. (มตามต + ภาว) ฌัฏฐิตัปปุริสสมาส
อ.ความเป็น แห่ง(บุคคล)ผู้ตายแล้วหรือไม่ตายแล้ว ชื่อว่ามตามตภาว. (ความเป็นแห่งผู้ตายแล้วหรือไม่ตายแล้ว)
- วิ. ฐโม จ ติมิโร จ ฐมติมิรา. (ฐม + ติมิร) อิตริตรโยคทวันทสมาส
อ.ควันด้วย อ.หมอกด้วย ชื่อว่าฐมติมิร. (ควันและหมอก)
- วิ. ฐมติมิรานํ ภาโว ฐมติมิรภาโว. (ฐมติมิร + ภาว) ฌัฏฐิตัปปุริสสมาส
อ.ความเป็น แห่งควันและหมอก ท. ชื่อว่าฐมติมิรภาว. (ความเป็นแห่งควันและหมอก)
- วิ. นตฺถิ โรโค อสฺสาติ อโรโค, ปาโท. (น + โรค) นนินาตบฺพพทพหุพพิหิสมาส
อ.โรค ของเท่านั้น ย่อมไม่มี เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอโรค, ได้แก่เท้า. (อันไม่มีโรค)
- วิ. อโรคสฺส กรณํ อโรคกรณํ. (อโรค + กรณ) ฌัฏฐิตัปปุริสสมาส
อ.การกระทำ (ซึ่งเท้า) ให้เป็นอวัยวะอันไม่มีโรค ชื่อว่าอโรคกรณ. (อันกระทำให้เป็นอวัยวะอันไม่มีโรค)
- วิ. อโรคกรณเมว ภาโว อโรคกรณภาโว. (อโรคกรณ + ภาว) อวชารณกัมมชารยสมาส
อ.อันกระทำให้เป็นอวัยวะอันไม่มีโรคนั้นเทียว เป็นภาวะ ชื่อว่าอโรคกรณภาว. (ความเป็นคืออันกระทำให้เป็นอวัยวะอันไม่มีโรค)
- วิ. อุปปนฺหานํ ภาโว อุปปนฺหาภาโว. (อุปปนฺหน + ภาว) ฌัฏฐิตัปปุริสสมาส
อ.ความเป็น (แห่งรัตะ ท.) อันเกิดขึ้นแล้ว ชื่อว่าอุปปนฺหาภาว. (ความเป็นแห่งอันเกิดขึ้นแล้ว)



๑๕.๒ ภาวัตถิต

ภาวัตถิตมีปัจจัย ๗ ตัว คือ ญย, ตุต, ตา, ตุตน, เณยย, ฌ และ กณปัจจัย รูปสำเร็จเป็นสุทรนามทั้งหมด แต่เวลาแปลต้องสังเกตด้วยว่าศัพท์ที่นำมาทำเป็นภาวัตถิตนั้น เป็นสุทรนามหรือเป็นคุณนาม ถ้าเป็นสุทรนาม ให้แปลออกได้เลย ส่วนที่เป็นคุณนาม ให้แปลไปที่สุทรนามที่เป็นฉัญฉวีวิภัตติก่อน ถ้าไม่มีต้องใส่เข้ามาในเวลาแปล

ข้อสังเกต : ปัจจัยที่ใช้ในการแปลรวมด้วยอำนาจของภาวัตถิต เท่าที่ปรากฏมีเพียง ๒ ตัว คือ ตุต และ ตาปัจจัย

เช่น คาถาปริโยसानะ ทีสสทสสา ภิกขุ สห ปฏิสมภิทาหิ อรหตุตฺติ ปาปฺถิสฺสุ.

ในกาลจบพระคาถา พวกภิกษุประมาณ ๓๐,๐๐๐ รูป บรรลุพระอรหัตต์ พร้อมกับปฏิสัมภิตา (๑/๑/๒๒)

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “อรหตุตฺติ” เป็นภาวัตถิต มาจาก “อรหนุต + ตุตปัจจัย” มีวิเคราะห์ว่า “อรหโต ภาโว อรหตุตฺติ” ความเป็นแห่งพระอรหันต์ ชื่อว่าอรหตุต. เมื่อลง ตุต ปัจจัยในภาวัตถิตมาแล้วให้ลบ หนุต ของ อรหนุตศัพท์ทิ้ง ซึ่งในที่นี้ “อรหนุต”ศัพท์เป็นสุทรนาม ฉะนั้น จึงแปลออกได้เลย

เช่น สตุถา ปญจวคฺคิยานํ ภิกขุณํ พหุปรการตํ อนุสฺสริตฺวา... (๑/๘/๗๘)

พระศาสดาทรงระลึกถึงว่าพวกภิกษุปัจญจวคคีย์เป็นผู้มีอุปการะมาก

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “พหุปรการตํ” เป็นภาวัตถิต มาจาก “พหุปรการ + ตาปัจจัย” ซึ่งสำเร็จมาจากพหุพพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า “พหุ อุปการา เยสนฺติ พหุปรการา, ภิกขุ” แปลว่า ผู้มีอุปการะมาก รูปสำเร็จของพหุพพีหิสมาสเป็นคุณศัพท์ ฉะนั้น เมื่อนำมาทำเป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า “พหุปรการานํ ภาโว พหุปรการตา” ความเป็นแห่ง ผู้มีอุปการะมาก เวลาแปล เมื่อออกวิภัตติและออกภาวะแล้ว ให้แปลไปที่สุทรนาม ที่เป็นฉัญฉวีวิภัตติก่อน แล้วสุดท้ายจึงมาแปลคุณนามที่อยู่กับภาวัตถิต โดยให้ออกสำเนียงเหมือนวิภัตติกัตตาว่า “เป็นผู้...,เป็นที่..., เป็นสิ่ง..., เป็นสภาพ...” เป็นต้น

เช่น เสฏฺฐิ อุตตนา ปาลิตํ วนปฺปตี นิสฺสาย ลหฺตฺตฺตา ตสฺส “ปาโลติ นามํ อกาสิ. (๑/๑/๓)

เศรษฐีได้ตั้งชื่อลูกชายนั่นว่า “ปาละ” เพราะว่าลูกชายนั่น ตนอาศัยต้นไม้เจ้าป่าที่ตนดูแลรักษาจึงได้มา

แบบฝึกหัดแต่งบทกาวตัทธิต

๑. สมัยนั้น พระบรมศาสดา ผู้มีธรรมจักรอันบวรที่ทรงให้เป็นไปแล้ว เสด็จไปโดยลำดับ
 ประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหารที่ท่านอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐีสละทรัพย์นับได้ ๕๔
 โกฏิเป็นประมาณให้สร้างถวายเป็น ๓ จริ่งที่ว่า พระตถาคตทรงประทับอยู่จำพรรษา พรรษา
 เดียวเท่านั้นที่นิโครธมหาวิหาร ที่เหล่าพระญาติ ๒ ฝ่ายรวมเป็น ๑๖๐,๐๐๐ ตระกูล คือ
 ข้างฝ่ายพระมารดา ๘๐,๐๐๐ ตระกูล ข้างฝ่ายพระบิดา ๘๐,๐๐๐ ตระกูล ร่วมกันให้สร้าง
 ถวาย ประทับอยู่จำพรรษา ๑๙ พรรษา ในพระเชตวันมหาวิหาร ที่ท่านอนาถบิณฑิก-
 เศรษฐีให้สร้างถวาย ประทับอยู่จำพรรษา ๖ พรรษาในบุพพาราม ที่นางวิสาขาให้สร้าง
 ถวายด้วยการบริจาคทรัพย์ประมาณ ๒๗ โกฏิ ทรงอาศัยเมืองสาวัตถี ประทับอยู่
 จำพรรษา รวม ๒๕ พรรษา เพราะทรงอาศัยความที่ตระกูลทั้ง ๒ มีคุณมาก ด้วยประการ
 ฉะนี้ (๑/๑/๔)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ครรภไม่สามารถตกได้เพราะแก่เต็มที จึงนอนขวาง (๑/๔/๔๔)

.....

.....

- ๓. ช้างนั้น เบื่อหน่ายเพราะมีการอยู่เคลื่อนกล่นนั้น เข้าไปถึงป่าปารีเลยยกะ (๑/๕/๕๒)
.....
.....
- ๔. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กล่าวกระผมไม่สามารถบำเพ็ญคันถุระได้ เพราะบวชตอนแก่ (๑/๖/๖๒)
.....
.....
- ๕. ภิกษุเหล่านั้นชูปนมเพราะมีอาหารน้อย ผ่านไปสามสี่วัน ก็เป็นคนตรง แสดงโทษ กะกันและกัน แล้วขอขมากัน กล่าวว่า อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย พวกอาตมา เป็นผู้พร้อมเพรียงกันแล้ว ถึงพวกท่าน ก็จึงเป็นเช่นในกาลก่อนแก่พวกอาตมาเถิด (๑/๕/๕๓)
.....
.....
.....
- ๖. เมื่อวาน อันตรายแห่งการบวช เกิดมีแล้ว เพราะท่านจุลกกาลไปก่อน วันนี้ไม่มีอันตราย เพราะภิกษุรูปอื่นไปก่อน (๑/๖/๖๖)
.....
.....
- ๗. ในวันตั้งชื่อ พวกญาติๆ ได้ตั้งชื่อว่า อุปติสสะ เพราะลูกชายของนางพราหมณีชื่อว่าสารี เป็นลูกของตระกูลผู้เจริญที่สุดในหมู่บ้านอุปติสสะ (๑/๘/๘๐)
.....
.....
.....
- ๘. พวกญาติๆ ได้ตั้งชื่อว่า โกลิตะ ให้แก่เด็กนอกนี้ เพราะเป็นลูกของตระกูลผู้เจริญที่สุดในหมู่บ้านโกลิตะ (๑/๘/๘๐)
.....
.....
.....

๙. เมื่อชนเหล่านั้นกำลังดูมหรสพในวันหนึ่งโดยทำนองนี้ การหัวเราะในที่ควรหัวเราะ การ
สลดในที่ควรสลด หรือรางวัลในที่ควรให้รางวัล ไม่ได้มีเหมือนวันที่ผ่านๆ มา เพราะ
ญาณถึงความแสรบ(๑/๘/๘๑)

.....
.....
.....
.....
.....

๑๐. ที่นั่น อุปติสสะรู้ว่าโกลิตะนั้นมีอชยาศัยเดียวกันกับตน จึงกล่าวว่า แน่สหาย เรา
ทั้งสองคิดดีแล้ว ก็การที่พวกเราแสวงหาโมกขธรรม ย่อมควร ธรรมดาพวกผู้แสวงหา
โมกขธรรมได้การบวชอย่างหนึ่ง จึงควร พวกเราจะบวชในสำนัก ของใครดีละ (๑/๘/๘๑)

.....
.....
.....
.....
.....

๑๑. อุปติสสปริพาชกนั้น พบพระเถระผู้ได้บิณฑบาตแล้ว กำลังเดินไปสู่โอกาสแห่งใด
แห่งหนึ่ง และทราบว่าจะประสงค์จะนั่ง จึงได้ปลูกตั่งปรีพาชกของตัวเองถวายท่าน
(๑/๘/๘๓)

.....
.....
.....

๑๒. เราจะแสดงความที่พระธรรมในพระศาสนานี้เป็นสภาพลึกซึ้ง (๑/๘/๘๓)

.....
.....

๑๓. กิจแห่งมรรคเบื้องต้น ไม่สำเร็จแก่พระอัครสาวกทั้งหลาย เพราะสาวกบารมีญาณเป็น
สภาพใหญ่ (๑/๘/๘๖)

.....
.....

๑๔. พระสารีบุตรเถระบรรลุสาวกบารมีญาณช้ากว่าพระมหาโมคคัลลานะ เพราะมีบริกรรม
มาก (๑/๘/๘๗)

.....
.....

๑๕. สรทดาบส ไม่บรรลุพระอรหัต เพราะมีจิตฟุ้งซ่าน (๑/๘/๑๐๐)

.....
.....

๑๖. พระบรมศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว รับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย สัญชัยถือเอาสิ่งที่ไม่เป็น
สาระ ว่าเป็นสาระ สิ่งที่เป็นสาระ ว่าไม่มีสาระ เพราะตนเองเป็นมิจฉาทิฎฐิ ส่วนพวก
เธอรู้สิ่งที่เป็นสาระโดยความเป็นสิ่งที่มีสาระ สิ่งที่ไม่มีสาระ โดยความเป็นสิ่งที่ไม่มีสาระ
ละสิ่งที่ไม่มีสาระ ถือเอาเฉพาะสิ่งมีสาระ เพราะตนเองเป็นบัณฑิต (๑/๘/๑๐๔)

.....
.....
.....
.....
.....

๑๗. ก็ พระนาเคนธเถระกล่าวอุปมานี้ไว้ว่า ดูก่อนมหาบพิตร แม้อ่อนหินประมาณเท่าเรือน
ยอดที่บุคคลใส่เข้าไปในไฟในนรก ย่อมถึงความย่อยยับโดยชั่วขณะ ฉนใด ส่วนสัตว์
ที่เกิดที่นรกนี้ ย่อมไม่ย่อยยับไป เหมือนพวกสัตว์ที่อยู่ในห้องของมารดา เพราะกำลัง
แห่งกรรม ฉนนั้น ดังนี้ เพราะไฟในนรกนั้นมีประมาณยิ่งกว่าความร้อนของไฟที่ตั้งอยู่
ตามปกติ (๑/๑๐/๑๑๘)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๘. เมื่อเจ้ามหานามบอกว่าการงานทั้งหลายไม่มีที่สิ้นสุด เจ้าอนุรุทระจึงกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น ท่านนั้นแหละจงอยู่ครองเรือน ประโยชน์ด้วยการอยู่ครองเรือนไม่มีแก่ข้าพเจ้า (๑/๑๒/๑๒๗)

.....

.....

๑๙. กรรมของพระเทวทัต ตอนที่ให้ปลงพระชนมายุพระราชา ตอนที่ประกอบนายขมังธนู ตอนที่กลิ้งศิลา ไม่ปรากฏเท่าตอนที่ให้ปล่อยช้างนาพาคีรี (๑/๑๒/๑๓๑)

.....

.....

.....

๒๐. นางกล่าวอย่างนี้กะท่าน เพราะนางแก่กว่าโดยมรรคและผล (๑/๑๓/๑๔๒)

.....

.....

๒๑. พระเทวีไม่สามารถไปเร็วได้ เพราะมีกรรมหนักและมีชาติขี้ขลาด (๒/๑/๔)

.....

.....

๒๒. นางรับคำเพราะนางฉลาด (๒/๑/๔)

.....

.....

๒๓. นางได้ตั้งชื่อบุตรว่า อุเทน เพราะเกิดช่วงฤดูแห่งเมฆ และช่วงอรุณขึ้น (๒/๑/๕)

.....

.....

๒๔. สุนัขนั้นทำกาละไปเกิดบนภพดาวดึงส์ มีนางอัปสร ๑,๐๐๐ แวดล้อม เสวยสมบัติใหญ่ เพราะมีความเห็นตรง เพราะไม่มีความคดโกงนั้น (๒/๑/๑๒)

.....

.....

.....

๒๘. ท้าวสักกะถึงความเป็นท้าวสักกะ เพราะวัตตบทเหล่าใดที่ตนสมทานแล้ว (๒/สักกะ/
๙๖)

๒๙. ก็ พระบรมศาสดา ตรัสเรียกพระเมฆียเถระผู้ไม่สามารถตามประกอบความเพียรใน
สวนอัมพวันนั้นได้ เพราะเหตุวิตก ๓ ครอบงำแล้ว จึงหนีมา (๒/เมฆียะ/๑๑๖)

๓๐. ข้าพเจ้าไม่ได้วัตตอะไรๆ เพราะไม่ได้ทำอะไรๆ ไว้ในชาติก่อน (๔/๕.บัณฑิต/๒๓)



คำศัพท์ที่น่าสนใจ

ลทฺธ	ลกฺ ลากฺ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
นิปฺพนฺน	นิ + ปทฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	สำเร็จแล้ว
ปฏฺิพฺทฺธ	ปตฺติ + พนฺธฺ พนฺธเน ในการผูก + ต	(อัน...) ผูกแล้ว, เนืองแล้ว
ปริณฺต	ปริ + นมฺ นเต ในการน้อมไป + ต	แก้ออบแล้ว, น้อมไปรอบแล้ว
อาภิณฺณ	อา + กิรฺ วิกิรฺณ ในการเรียวยาว + ต	เกลื่อนกล่นแล้ว
ปพฺพชิต	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + (อิ) + ต	บวชแล้ว, บรรพชาแล้ว
คต	คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	ไปแล้ว
มาราปิต	มรฺ ปาณจาเค ในการสละ + ณาเป + (อิ) + ต	(อัน...) ให้ตายแล้ว
ปโยชิต	ป + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + ณะ + (อ) + ต	(อัน...) ประกอบแล้ว
ปวิทฺธ	ป + วิธฺ ตาพเน ในการแทง + ต	(อัน...) แทงแล้ว, กิ่งแล้ว
วิสฺสชฺชิต	วิ + สชฺชฺ จาเค ในการสละ + (อิ) + ต	(อัน...) ปล่อยแล้ว
วิกฺขิตฺต	วิ + ขิปฺ โนทเน ในการช้ดไป + ต	ช้ดช้ยแล้ว, ฟุ้งช้านแล้ว
วิหิต	วิ + ธา กรณฺ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
อาคต	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	มาแล้ว
ชาต	ชนฺ ชนเน ในการเกิด + ต	เกิดแล้ว
ปริสฺสาวิต	ปริ + สฺ ปคฺฆรณฺ ในการไหล + ณะ + (อิ) + ต	(อัน...) กรองแล้ว
สมาทฺินฺน	สํ + อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ต	(อัน...) สมทานแล้ว, ถือเอาแล้ว

อหฺวาสตุต อหฺ + อา + สหฺชฺ สงฺเค ในความเกี่ยวข้อ + ต (อัน...) ครอบงำแล้ว
 อกต น + กร กรณฺ ในกรกระทำ + ต (อัน...) ไม่กระทำแล้ว



วิเคราะห์ศัพท์ภาวะทัทิต

- วิ. อรหฺโต ภาโว อรหฺตตฺ. (อรหฺนต + ตต) ภาวะทัทิต
 อ.ความเป็น แห่งพระอรหันต์ ชื่อว่าอรหฺตต. (ความเป็นแห่งพระอรหันต์) (ลบ นฺต = เตสฺ วุฑฺธิชฺ)
- วิ. พหุ อุปการา เยสนฺติ พหุปรการา, ภิกฺขุ. (พหุ + อุปการ) ฌฎฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิหิสมาส
 อ.อุปการะ ท. มาก ของภิกษุ ท.เหล่าใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.ภิกษุ ท.เหล่านั้น ชื่อว่าพหุปรการ, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีอุปการะมาก)
- วิ. พหุปรการานํ ภาโว พหุปรการตา. (พหุปรการ + ตา) ภาวะทัทิต
 อ.ความเป็น (แห่งภิกษุ ท.) ผู้มีอุปการะมาก ชื่อว่าพหุปรการตา. (ความเป็นแห่งผู้มีอุปการะมาก)
- วิ. (ปฺตฺตฺสฺส) ลทฺชฺสฺส ภาโว ลทฺชฺตตฺ. (ลทฺชฺ + ตต) ภาวะทัทิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุตร) อันตนได้แล้ว ชื่อว่าลทฺชฺตต. (ความเป็นแห่งบุตรผู้อันตนได้แล้ว)
- วิ. คุณา มหฺนฺตา เยสนฺติ คุณมฺหฺนฺตานิ, กุลาณิ. (คุณ + มหฺนฺต) ฌฎฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิหิ
 อ.คุณ ท. อันมาก ของตระกูล ท.เหล่าใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.ตระกูล ท.เหล่านั้น ชื่อว่าคุณมฺหฺนฺต, ได้แก่ตระกูลทั้งหลาย. (ผู้มีคุณมาก)
- วิ. คุณมฺหฺนฺตานํ ภาโว คุณมฺหฺนฺตตตฺ. (คุณมฺหฺนฺต + ตต) ภาวะทัทิต
 อ.ความเป็น (แห่งตระกูล ท.) ผู้มีคุณมาก ชื่อว่าคุณมฺหฺนฺตตต. (ความเป็นแห่งตระกูลผู้มีคุณมาก)
- วิ. นิปฺนฺนฺสฺส ภาโว นิปฺนฺนฺตตฺ. (นิปฺนฺนฺ + ตต) ภาวะทัทิต
 อ.ความเป็น (แห่งกรรม) อันสำเร็จแล้ว ชื่อว่านิปฺนฺนฺตต. (ความเป็นแห่งกรรมอันสำเร็จแล้ว)
- วิ. ปทฺฎฐํ มาณสํ ยสฺสาติ ปทฺฎฐฺมาณโส, ปุคฺคโล. (ปทฺฎฐ + มาณส) ฌฎฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิหิ
 อ.ใจ อันถูกประทุษร้ายแล้ว ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปทฺฎฐฺมาณส, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีใจอันถูกประทุษร้ายแล้ว)
- วิ. ปทฺฎฐฺมาณสฺส ภาโว ปทฺฎฐฺมาณสตา. (ปทฺฎฐฺมาณส + ตา) ภาวะทัทิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้มีใจอันถูกประทุษร้ายแล้ว ชื่อว่าปทฺฎฐฺมาณสตา. (ความเป็นแห่งผู้มีใจอันถูกประทุษร้ายแล้ว)
- วิ. ปสฺนํ มาณสํ ยสฺสาติ ปสฺนฺนฺมาณโส, ปุคฺคโล. (ปสฺนฺน + มาณส) ฌฎฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิหิ
 อ.ใจ อันเลื่อมใสแล้ว ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปสฺนฺนฺมาณส, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีใจอันเลื่อมใสแล้ว)

- วิ. ปสนฺนมานสฺสฺส ภาโว ปสนฺนมานสตา. (ปสนฺนมานส + ตา) ภาวตฺทิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้มีใจอันเลื่อมใสแล้ว ชื่อว่าปสนฺนมานสตา. (ความเป็นแห่งผู้มีใจอันเลื่อมใสแล้ว)
- วิ. สรีเรน ปฏิพฺพชา สรีรปฺปฏิพฺพชา. (สรีร + ปฏิพฺพชา) ตติยาตฺปฺปริสฺสมาส
 (อ.เงา) อันเนื่องแล้ว ด้วยสรีระ ชื่อว่าสรีรปฺปฏิพฺพช. (อันเนื่องแล้วด้วยสรีระ)
- วิ. สรีรปฺปฏิพฺพชาย ภาโว สรีรปฺปฏิพฺพชตฺต. (สรีรปฺปฏิพฺพชา + ตต) ภาวตฺทิต
 อ.ความเป็น (แห่งเงา) อันเนื่องแล้วด้วยสรีระ ชื่อว่าสรีรปฺปฏิพฺพชตต. (ความเป็นแห่งเงาอันเนื่องแล้ว ด้วยสรีระ)
- วิ. ปริณตสฺส ภาโว ปริณตตตฺต. (ปริณต + ตต) ภาวตฺทิต
 อ.ความเป็น (แห่งกรรม) อันแกบแล้ว ชื่อว่าปริณตตต. (ความเป็นแห่งกรรมอันแกบแล้ว)
- วิ. อากิณฺโณ วิหาโร อสฺสาติ อากิณฺณวิหาโร, ปุคฺคโล. (อากิณฺณ + วิหาร) พุพฺพพีหิสฺมาส
 อ.การอยู่ อันเคลื่อนกล่น ของบุคคลนั้น มีอยู่ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าอากิณฺณวิหาร, ใต้แก่บุคคล. (ผู้มีการอยู่อันเคลื่อนกล่นแล้ว)
- วิ. อากิณฺณวิหารสฺส ภาโว อากิณฺณวิหารตา. (อากิณฺณวิหาร + ตา) ภาวตฺทิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้มีการอยู่อันเคลื่อนกล่นแล้ว ชื่อว่าอากิณฺณวิหารตา. (ความเป็นแห่งผู้มีการอยู่อันเคลื่อนกล่นแล้ว)
- วิ. ปพฺพชิตสฺส ภาโว ปพฺพชิตตต. (ปพฺพชิต + ตต) ภาวตฺทิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้บวชแล้ว ชื่อว่าปพฺพชิตตต. (ความเป็นแห่งผู้บวชแล้ว)
- วิ. อปโป อาหาโร เยสนฺนติ อปฺปาหารา, ภิกฺขุ. (อปฺป + อาหาร) ญฺฐิตฺวิปฺทฺตฺลยาธิกรณพฺพฺพพีหิ
 อ.อาหาร อันน้อย ของภิกษุ ท.เหล่าใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.ภิกษุ ท.เหล่านั้น ชื่อว่าอปฺปาหาร, ใต้แก่ ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีอาหารน้อย)
- วิ. อปฺปาหารานํ ภาโว อปฺปาหารตา. (อปฺปาหาร + ตา) ภาวตฺทิต
 อ.ความเป็น (แห่งภิกษุ ท.) ผู้มีอาหารน้อย ชื่อว่าอปฺปาหารตา. (ความเป็นแห่งผู้มีอาหารน้อย)
- วิ. คตสฺส ภาโว คตตต. (คต + ตต) ภาวตฺทิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้ไปแล้ว ชื่อว่าคตตต. (ความเป็นแห่งผู้ไปแล้ว)
- วิ. ปุตฺตสฺส ภาโว ปุตฺตตต. (ปุตฺต + ตต) ภาวตฺทิต
 อ.ความเป็น แห่งบุตร ชื่อว่าปุตฺตตต. (ความเป็นแห่งบุตร)
- วิ. ปริปากํ คโต ปริปากคโต, คพฺโภ. (ปริปาก + คต) ทฺติยาตฺปฺปริสฺสมาส
 (อ.กรรม) อันถึงแล้ว ซึ่งความแกบ ชื่อว่าปริปากคต, ใต้แก่กรรม. (อันถึงแล้วซึ่งความแกบ)
- วิ. ปริปากคตสฺส ภาโว ปริปากคตตต. (ปริปากคต + ตต) ภาวตฺทิต
 อ.ความเป็น (แห่งกรรม) อันถึงแล้วซึ่งความแกบ ชื่อว่าปริปากคตตต. (ความเป็นแห่งกรรมอันถึงซึ่งความแกบ)

- วิ. เอกโก อชฺฌาสโย ยสฺสาติ เอกชฺฌาสโย, ปุคฺคโล. (เอก + อชฺฌาสย) ฉฺฉฐฐีทวิปทฺตุลยาธิกรณะ
 อ.อธฺยาศัย อันเตยวกัน ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าเอกชฺฌาสย, ได้แก่
 บุคคล. (ผู้มีอธฺยาศัยอันเตยวกัน)
- วิ. เอกชฺฌาสยสฺส ภาโว เอกชฺฌาสยตา. (เอกชฺฌาสย + ตา) ภาวะททธิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้มีอธฺยาศัยอันเตยวกัน ชื่อว่าเอกชฺฌาสยตา. (ความเป็นแห่งผู้มีอธฺยาศัย
 อันเตยวกัน)
- วิ. นิสฺสิทฺตุ กามาตฺติ นิสฺสิทฺตุกาโม, ปุคฺคโล. (นิสฺสิทฺตุ + กมฺ กนฺติมฺหิ ในความใคร่ + ณ) กตฺตฺสาธนะ
 อ.บุคคลใด ย่อมใคร่ เพื่ออันหนึ่ง เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่านิสฺสิทฺตุกาม, ได้แก่บุคคล. (ผู้ใคร่
 เพื่ออันหนึ่ง, ผู้ประสงค์จะหนึ่ง)
- วิ. นิสฺสิทฺตุกามสฺส ภาโว นิสฺสิทฺตุกามตา. (นิสฺสิทฺตุกาม + ตา) ภาวะททธิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้ใคร่เพื่ออันหนึ่ง ชื่อว่านิสฺสิทฺตุกามตา. (ความเป็นแห่งผู้ใคร่เพื่ออันหนึ่ง)
- วิ. คมฺภีรฺสฺส ภาโว คมฺภีรฺตา. (คมฺภีร + ตา) ภาวะททธิต
 อ.ความเป็น (แห่งธรรม) อันลุ่มลึก ชื่อว่าคมฺภีรตา. (ความเป็นแห่งอันธรรมลุ่มลึก)
- วิ. มหฺนฺตสฺส ภาโว มหฺนฺตตา. (มหฺนฺต + ตา) ภาวะททธิต
 อ.ความเป็น (แห่งสาวกบารมีญาณ) อันใหญ่ ชื่อว่ามหฺนฺตตา. (ความเป็นแห่งอันใหญ่)
- วิ. ปริกฺมมฺ มหฺนฺตํ ยสฺสาติ ปริกฺมมฺมหฺนฺโต, ปุคฺคโล. (ปริกฺมม + มหฺนฺต) พหุพพีหิสมาส
 อ.บริกรรม อันใหญ่ ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าปริกฺมมฺมหฺนฺต, ได้แก่
 บุคคล. (ผู้มีบริกรรมอันใหญ่)
- วิ. ปริกฺมมฺมหฺนฺตสฺส ภาโว ปริกฺมมฺมหฺนฺตตา. (ปริกฺมมฺมหฺนฺต + ตา) ภาวะททธิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้มีบริกรรมอันใหญ่ ชื่อว่าปริกฺมมฺมหฺนฺตตา. (ความเป็นแห่งผู้มีบริกรรม
 อันใหญ่)
- วิ. วิกฺขิตฺตํ จิตฺตํ ยสฺสาติ วิกฺขิตฺตจิตฺโต, ปุคฺคโล. (วิกฺขิตฺต + จิตฺต) ฉฺฉฐฐีทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพีหิ
 อ.จิต อันฟุ้งซ่านแล้ว ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าวิกฺขิตฺตจิตฺต, ได้แก่
 บุคคล. (ผู้มีจิตอันฟุ้งซ่านแล้ว)
- วิ. วิกฺขิตฺตจิตฺตสฺส ภาโว วิกฺขิตฺตจิตฺตตฺตํ. (วิกฺขิตฺตจิตฺต + ตต) ภาวะททธิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้มีจิตอันฟุ้งซ่านแล้ว ชื่อว่าวิกฺขิตฺตจิตฺตตต. (ความเป็นแห่งผู้มีจิต
 อันฟุ้งซ่านแล้ว)
- วิ. มิจฺฉา ทิฏฺฐิ ยสฺสาติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ, ปุคฺคโล. (มิจฺฉา + ทิฏฺฐิ) ฉฺฉฐฐีทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพีหิสมาส
 อ.ความเห็น อันผิด ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่ามิจฺฉาทิฏฺฐิ, ได้แก่บุคคล.
 (ผู้มีความเห็นผิด)
- วิ. มิจฺฉาทิฏฺฐิโน ภาโว มิจฺฉาทิฏฺฐิตา. (มิจฺฉาทิฏฺฐิ + ตา) ภาวะททธิต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้มีความเห็นผิด ชื่อว่ามิจฺฉาทิฏฺฐิตา. (ความเป็นแห่งผู้มีความเห็นผิด)

- วิ. ปณฺชิตฺตสฺส ภาโว ปณฺชิตฺตตา. (ปณฺชิต + ตา) ภาวตฺถิตฺต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้ฉลาด ชื่อว่าปณฺชิตฺตตา. (ความเป็นแห่งผู้ฉลาด, ความเป็นแห่งบัณฑิต)
- วิ. ภาวนาย รหิตฺ ภาวนารหิตฺ, ปุคฺคโล. (ภาวนา + รหิต) ปญฺจมีตฺตปฺปฺริสฺสมาส
 (อ.บุคคล) ผู้เว้นแล้ว จากภาวนา ชื่อว่าภาวนารหิต, ได้แก่บุคคล. (ผู้เว้นแล้วจากภาวนา)
- วิ. ภาวนารหิตฺตสฺส ภาโว ภาวนารหิตฺตตฺ. (ภาวนารหิต + ตต) ภาวตฺถิตฺต
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้เว้นแล้วจากภาวนา ชื่อว่าภาวนารหิตฺตต. (ความเป็นแห่งผู้เว้นแล้ว
 จากภาวนา)
- วิ. อธิกา มตฺตตา ยสฺสาติ อธิมตฺโต, สนฺตาโป. (อธิ + มตฺต) ฉนฺนํวิทฺติยทฺตฺยธาธิกรณพฺพหฺพีหิสมาส
 อ.ประมาณ อันยิ่ง ของความร้อนใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.ความร้อนนั้น ชื่อว่าอธิมตฺต, ได้แก่ความ
 ร้อน. (อันมีประมาณยิ่ง)
- วิ. อธิมตฺตสฺส ภาโว อธิมตฺตตา. (อธิมตฺต + ตา) ภาวตฺถิตฺต
 อ.ความเป็น (แห่งความร้อน) อันมีประมาณยิ่ง ชื่อว่าอธิมตฺตตา. (ความเป็นแห่งอันมีประมาณยิ่ง)
- วิ. นตฺถิ ปฺริยฺนโต ยสฺสาติ อปฺริยฺนโต, กมฺมฺนโต. (น + ปฺริยฺน) ฉนฺนํวิทฺติยทฺตฺยธาธิกรณพฺพหฺพีหิ
 อ.ที่สุตรอบ แห่งการงานใด ย่อมไม่มี เพราะเหตุนั้น อ.การงานนั้น ชื่อว่าอปฺริยฺนต, ได้แก่การงาน.
 (อันไม่มีที่สุตรอบ)
- วิ. อปฺริยฺนตฺสส ภาโว อปฺริยฺนตฺตา. (อปฺริยฺนต + ตา) ภาวตฺถิตฺต
 อ.ความเป็น (แห่งการงาน) อันไม่มีที่สุตรอบ ชื่อว่าอปฺริยฺนตฺตา. (ความเป็นแห่งอันไม่มีที่สุตรอบ)
- วิ. มารราปิตฺตสฺส ภาโว มารราปิตฺตตฺ. (มารราปิต + ตต) ภาวตฺถิตฺต
 อ.ความเป็น (แห่งพระเจ้าพิมพิสาร) ผู้อันตน(ยังพระเจ้าอชาตศัตรู)ให้ปลงพระชนม์แล้ว ชื่อว่า
 มารราปิตฺตต. (ความเป็นแห่งผู้อันตนให้ตายแล้ว)
- วิ. ปโยชิตฺตสฺส ภาโว ปโยชิตฺตตฺ. (ปโยชิต + ตต) ภาวตฺถิตฺต
 อ.ความเป็น (แห่งนายขมังธนู) ผู้อันตนประกอบแล้ว ชื่อว่าปโยชิตฺตต. (ความเป็นแห่งผู้อันตน
 ประกอบแล้ว)
- วิ. ปวิทฺตสฺส ภาโว ปวิทฺตตฺ. (ปวิทฺต + ตต) ภาวตฺถิตฺต
 อ.ความเป็น (แห่งศิลา) อันตนกลิ้งแล้ว ชื่อว่าปวิทฺตต. (ความเป็นแห่งศิลาอันตนกลิ้งแล้ว)
- วิ. วิสฺสชฺชิตฺตสฺส ภาโว วิสฺสชฺชิตฺตตฺ. (วิสฺสชฺชิต + ตต) ภาวตฺถิตฺต
 อ.ความเป็น (แห่งช้างนาพาคีรี) ผู้อันตนปล่อยแล้ว ชื่อว่าวิสฺสชฺชิตภาว. (ความเป็นแห่งผู้อันตน
 ปล่อยแล้ว)
- วิ. มหฺลลิกาย ภาโว มหฺลลิกตฺต. (มหฺลลิกา + ตต) ภาวตฺถิตฺต
 อ.ความเป็น (แห่งหญิง) ผู้แก่ ชื่อว่ามหฺลลิกตฺต. (ความเป็นแห่งผู้แก่)
- วิ. ครุ คพฺโภ ยสฺสาติ ครุคพฺภา, อิตฺถิ. (ครุ + คพฺ) ฉนฺนํวิทฺติยทฺตฺยธาธิกรณพฺพหฺพีหิสมาส
 อ.ครรรค์ อันหนัก ของหญิงใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.หญิงนั้น ชื่อว่าครุคพฺภา, ได้แก่หญิง. (ผู้มีครรรค์
 อันหนัก)

- วิ. ครุคพภาย ภาโว ครุคพภตา. (ครุคพภ + ตา) ภาวะทฤษฎี
 อ.ความเป็น (แห่งหญิง) ผู้มีครรภ์อันหนัก ชื่อว่าครุคพภตา. (ความเป็นแห่งผู้มีครรภ์อันหนัก)
- วิ. ภีรุกษส ชาติโก ยสุชาติ ภีรุกษชาติกา, อิตถิ. (ภีรุก + ชาติ) ญัตติวิปทภินนาธิกรณพหุพีหิสมาส
 อ.ชาติ แห่งบุคคลผู้ฉลาด ของหญิงใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.หญิงนั้น ชื่อว่าภีรุกษชาติกา, ได้แก่หญิง. (ผู้มีชาติแห่งบุคคลผู้ฉลาด)
- วิ. ภีรุกษชาติกาย ภาโว ภีรุกษชาติกตา. (ภีรุกษชาติกา + ตา) ภาวะทฤษฎี
 อ.ความเป็น (แห่งหญิง) ผู้มีชาติแห่งบุคคลผู้ฉลาด ชื่อว่าภีรุกษชาติกตา. (ความเป็นแห่งผู้มีชาติแห่งบุคคลผู้ฉลาด)
- วิ. ชาตสส ภาโว ชาตตต. (ชาต + ตต) ภาวะทฤษฎี
 อ.ความเป็น (แห่งบุตร) ผู้เกิดแล้ว ชื่อว่าชาตตต. (ความเป็นแห่งผู้เกิดแล้ว)
- วิ. อชฺช ทิฏฺฐิ ยสุชาติ อชฺชทิฏฺฐิ, ปุคฺคโล. (อชฺช + ทิฏฺฐิ) ญัตติวิปทตฺถยาธิกรณพหุพีหิสมาส
 อ.ความเห็น อันตรง ของบุคคลใด มีอยู่ เพราะเหตุนั้น อ.บุคคลนั้น ชื่อว่าอชฺชทิฏฺฐิ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความเห็นอันตรง)
- วิ. อชฺชทิฏฺฐิสส ภาโว อชฺชทิฏฺฐิตา. (อชฺชทิฏฺฐิ + ตา) ภาวะทฤษฎี
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้มีความเห็นอันตรง ชื่อว่า อชฺชทิฏฺฐิตา. (ผู้มีความเห็นอันตรง)
- วิ. น กุฏฺฐิโณ อกุฏฺฐิโณ, ปุคฺคโล. (น + กุฏฺฐิ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
 (อ.บุคคล) ผู้คดโกง หามิได้ ชื่อว่าอกุฏฺฐิ. (ผู้ไม่คดโกง)
- วิ. อกุฏฺฐิสส ภาโว อกุฏฺฐิตา. (อกุฏฺฐิ + ตา) ภาวะทฤษฎี
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้ไม่คดโกง ชื่อว่าอกุฏฺฐิตา. (ความเป็นแห่งผู้ไม่คดโกง)
- วิ. อญฺเญสฺส วิหิตา อญฺเญวิหิตา. (อญฺเญ + วิหิต) สัตตมัตตปฺปฺริสสมาส
 (อ.มารดาและบิดา ท.) ถูกกระทำแล้ว ในที่ ท.เหล่านี้ ชื่อว่าอญฺเญวิหิต, ได้แก่มารดาและบิดาทั้งหลาย. (ผู้ถูกกระทำแล้วในที่อื่น)
- วิ. อญฺเญวิหิตานํ ภาโว อญฺเญวิหิตตา. (อญฺเญวิหิต + ตา) ภาวะทฤษฎี
 อ.ความเป็น (แห่งมารดาและบิดา ท.) ผู้ถูกกระทำแล้วในที่อื่น ชื่อว่าอญฺเญวิหิตตา. (ความเป็นแห่งผู้ถูกกระทำแล้วในที่อื่น)
- วิ. กุสลาย ภาโว กุสลตา. (กุสลา + ตา) ภาวะทฤษฎี
 อ.ความเป็น (แห่งหญิง) ผู้ฉลาด ชื่อว่ากุสลตา. (ความเป็นแห่งผู้ฉลาด)
- วิ. อากตสส ภาโว อากตตต. (อากต + ตต) ภาวะทฤษฎี
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้มาแล้ว ชื่อว่าอากตตต. (ความเป็นแห่งผู้มาแล้ว)
- วิ. ปฺริสฺสาวิตสส ภาโว ปฺริสฺสาวิตตต. (ปฺริสฺสาวิต + ตต) ภาวะทฤษฎี
 อ.ความเป็น (แห่งน้ำ) อันบุคคลกรองแล้ว ชื่อว่าปฺริสฺสาวิตตต. (ความเป็นแห่งอันบุคคลกรองแล้ว)

- วิ. สสมาทินฺนํ ภาโว สสมาทินฺนตฺตํ. (สสมาทินฺน + ตฺต) ภาวตฺตํ
 อ.ความเป็น (แห่งวัตตบท ท.) อันท้าวสักกะสมาทานแล้ว ชื่อว่าสมาทินฺนตฺต. (ความเป็นแห่งอันถูกสมาทานแล้ว)
- วิ. สกุกฺกุส ภาโว สกุกฺกตฺตํ. (สกุก + ตฺต) ภาวตฺตํ
 อ.ความเป็น แห่งท้าวสักกะ ชื่อว่าสกุกฺกตฺต. (ความเป็นแห่งท้าวสักกะ)
- วิ. อนฺวาสตฺตสฺส ภาโว อนฺวาสตฺตตา. (อนฺวาสตฺต + ตา) ภาวตฺตํ
 อ.ความเป็น (แห่งบุคคล) ผู้อันวิตก ท. สาม ครอบงำแล้ว ชื่อว่าอนฺวาสตฺตตา. (ความเป็นแห่งผู้ถูกครอบงำแล้ว)
- วิ. น กตฺ อกตฺ, ปุณฺณํ. (น + กต) นนิบาตบุพพทกัมมชารยสฺมาส
 (อ.บุญ) อันตนกระทำแล้ว หามิได้ ชื่อว่าอกต, ได้แก่บุญ. (อันไม่ถูกกระทำแล้ว)
- วิ. อกตฺสฺส ภาโว อกตฺตตฺตํ. (อกต + ตฺต) ภาวตฺตํ
 อ.ความเป็น (แห่งบุญ) อันไม่ถูกกระทำแล้ว ชื่อว่าอกตตต. (ความเป็นแห่งอันไม่ถูกกระทำแล้ว)

หมายเหตุ : ญฺย-ตฺต-ตฺตนนฺตํ นิจฺจํ นปุสฺกตฺตํ, ตาปัจจยฺนตฺตสฺส สภาวโต นิจฺจมิตฺติลิจฺจตา.
 (รูป.๓๘๗. ญฺยตฺตตา ภาเว ตฺ)

ศัพท์ที่ประกอบด้วย ญฺย, ตฺต และ ตฺตนํปัจจัยเป็นที่สุด รูปสำเร็จเป็นนปุงสกลิงค์แน่นอน, ส่วนศัพท์ที่ประกอบด้วยตปัจจัยเป็นที่สุด เป็นอิตถิลิงค์แน่นอนโดยสภาพ

ส่วนมากบทที่ประกอบด้วย ตปัจจัยในกิตก์ ประสงค์จะให้เป็นภาวตฺตํ ให้ลง ตฺตปัจจัย เช่น ลทฺตตฺตํ, คตตตฺตํ, กตตตฺตํ, ปริณตตตฺตํ, ปริปากคตตตฺตํ, วิกฺขิตตตตตฺตํ, วิกฺขิตตฺตจิตตตตตฺตํ ที่เหลือลง ตาปัจจัย เช่น อปฺปาหารตา, อากิณฺณวิหารตา, พหุปรการตา, ปทฺฐจฺมานสตา, มหฺนตตา, คมภีรตา เป็นต้น



บทที่ ๑๖

หลักการแต่งประโยคนิทธารณะ

วิธีการแต่งประโยคนิทธารณะ

คำว่า “**นิทธารณ**” หมายถึงการพูดถึงสิ่งหลายสิ่งรวมๆ กันอยู่ บุคคล หรือสิ่งของที่อยู่รวมกันนั้น ต้องมีตั้งแต่ ๒ คน หรือ ๒ สิ่งขึ้นไป ฉะนั้น จึงเป็นพหูพจน์เท่านั้น และวิภัตติที่ใช้มี ๒ วิภัตติ คือ **ฉกฺฐี** หรือ **สัตตมวิภัตติ**

คำว่า “**นิทธารณีย์**” หมายถึงการพูดถึงแยกออกมาจากสิ่งที่อยู่รวมกันอยู่นั้น เพียงบางสิ่งบางอย่าง หรือหลายสิ่ง ฉะนั้น วจนะ จึงมี ๒ คือ เอกวจนะ หรือพหูพจน์ ก็แล้วแต่สิ่งที่ถอนออกมาแสดงว่า มีสิ่งเดียว หรือมากกว่าสองสิ่งเป็นต้น สำหรับวิภัตตินั้น มีได้ทุกวิภัตติ เว้นอาลปะนะ ไม่ปรากฏมีใช้

ส่วนองค์ประกอบของประโยคนิทธารณะนั้นมี ๓ ประการ คือ

(๑) **นิทธารณสมุทนาย** เป็นการกล่าวถึงบุคคลหรือสิ่งของที่อยู่รวมกันอยู่ตั้งแต่ ๒ ขึ้นไป เช่น **มนุสฺเสสุ** ขตฺติโย สุรตโม. บรรดาพวกมนุษย์ กษัตริย์เป็นผู้อัฒยาญที่สุต

(๒) **นิทธารณเหตุ** ต้องมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะทำให้มีการแยกออกมาจากกลุ่มได้ เช่น ความกล้าหาญ ความดี ความชั่ว เป็นต้น เช่น **มนุสฺเสสุ** ขตฺติโย สุรตโม. บรรดาพวกมนุษย์ กษัตริย์เป็นผู้อัฒยาญที่สุต

(๓) **นิทธารณีย์** สิ่งที่ถูกแยกออกมา จะน้อยหรือมากก็ได้ เช่น **มนุสฺเสสุ** ขตฺติโย สุรตโม. บรรดาพวกมนุษย์ กษัตริย์เป็นผู้อัฒยาญที่สุต

เช่น โภ นิธ กนฺทํ พาลยตโร. (๑/๒/๒๘)

บรรดาเราทั้งสองคนที่คร่ำครวญอยู่ในที่นี้ ใครเป็นคนพาล กว่ากัน

เช่น **อนฺนปानเภสชฺเชสุ** โย ยํ อิจฺฉติ, ตสฺส (ภิกฺขุโน) ตํ (วตฺถุ) ยถิจฺฉิตเมว สมฺปชฺชติ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๔)

บรรดาข้าว น้ำปานะ และเภสัช ภิกษุรูปใดปรารถนาสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมสำเร็จแก่เธอตามที่ปรารถนาทั้งนั้น

เช่น เตสุ อนาคตปิณฑิกเณ เอกเมว ทิวส์ สตุถาริ ปญโห น ปุจฺฉิตปุพฺโพ. (๑/๑. จกฺขุपाल/๔)

บรรดาชนทั้งสองท่านเหล่านั้น ท่านอนาคตปิณฑิกเศรษฐี ไม่เคยทูลถามปัญหา กับพระศาสดา ในวันหนึ่งนั้นเทียว

เช่น เตสุ สตุถุ ฌมฺมกถิ สุตฺวา ปญฺจโกฏฺฐิมตฺตา มนุสฺสา อริยสวกา ซาตา, เทวโกฏฺฐิมตฺตา ปุถุชฺชนา. (๑/๑/๕)

บรรดาพวกมนุษย์เหล่านั้น พวกมนุษย์ประมาณ ๕ โกฏิ ฟังธรรมกถา ของพระศาสดา เกิดเป็นอริยสาวก พวกมนุษย์อีกประมาณ ๒ โกฏิ เกิดเป็นปุถุชน

เช่น ตตฺถ “มโนติ: กามาวจรกุสลาภิเภทํ สพฺพมปิ จตุฏฺฐมิกจิตฺตฺนฺติ อตฺถโธ. (๑/๑. จกฺขุपाल/๒๐)

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มโน ความว่า จิตที่เป็นไปในภุมิ ๔ แม้ทั้งปวง มีกามาวจรกุศลจิตเป็นต้นเป็นประเภท

แบบฝึกหัดแต่งประโยคนิทธารณะ

- ๑. บรรดามนุษย์เหล่านั้น พระอริยสาวกทั้งหลาย ได้มีกิจ ๒ อย่างเท่านั้น (๑/๑/๕)
.....
.....
- ๒. บรรดาพระพุทธเจ้าเหล่านั้น พระพุทธเจ้าแม่พระองค์เดียว ก็กำหนดไม่ได้ บัดนี้ ท่านผู้ใจไว้ว่า จักไม่นอนตลอดไตรมาส ภายในพรรษานี้ (๑/๑/๑๐)
.....
.....
.....
- ๓. แม้ข้าพเจ้าเมื่อไปกับพระคุณเจ้าจักได้บุญกิริยาวัตถุอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ (๑/๑/๑๗)
.....
.....

๔. ธรรมมี ๔ ประการ คือ คุณธรรม เทสณาธรรม ปรียติธรรม และนิสสัตตนิชชีวธรรม
บรรดาธรรมเหล่านั้น ธรรมนี้ คือ กิ ธรรม และอธรรม ทั้ง ๒ ประการ มีผลเสมอกัน
หาмиได้ อธรรมนำสัตว์ไปสู่นรก ส่วนธรรมนำสัตว์ให้ถึงสุคติ ชื่อว่าคุณธรรม (๑/๑/๒๐)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕. บรรดาธรรมเหล่านั้น นิสสัตตนิชชีวธรรม พระผู้พระภาคเจ้าทรงประสงค์เอาในที่นี้
(๑/๑/๒๑)

.....
.....

๖. บุคคลโน้นได้ลักขโมยวัตถุสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นแหละในบรรดาผ้าเป็นต้น
ที่เป็นสมบัติของเรา (๑/๓/๔๑)

.....
.....
.....

๗. บรรดาภิกษุ ๒ รูปเหล่านั้น วันหนึ่ง พระธรรมกถึกทำสรีรวลัญชะ วางน้ำที่เหลือ จากน้ำ
ชำระไว้ในภาชนะในชุ่มน้ำ แล้วออกไป (๑/๕/๔๙)

.....
.....
.....

๘. บรรดาพี่น้องชายเหล่านั้น พี่ชายคนโตและน้องชายคนเล็ก เทียวไปในทิศทั้งหลาย
นำสิ่งของมาด้วยเกวียน ๕๐๐ เล่ม (๑/๖/๖๑)

.....
.....
.....

๙. พรานช้าง ขโมยจิวรในบรรดาผ้ากาสาვეที่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งลงสู่สละ
ธรรมชาติกำลังสร้งน้ำอยู่ วางไว้ที่ริมฝั่งน้ำ (๑/๗/๗๒)

.....
.....
.....

๑๐. บรรดาชนเหล่านั้น ชนผู้มีในภายหลังชนทั้งหมด เป็นพระโสดาบัน (๑/๘/๗๙)

.....
.....

๑๑. แม่นางพราหมณีชื่อว่าโมคคัลลี ก็ตั้งครรรค์ในโกสิตคาม ในวันเดียวกับที่นางพราหมณี
ชื่อว่าสารีตั้งครรรค์ ในบรรดาหมู่บ้านเหล่านั้น หมู่บ้านชื่อว่าอุปติสสะ (๑/๘/๘๐)

.....
.....
.....
.....

๑๒. แนะโกลิตะผู้สหาย ในเราทั้งสอง บุคคลใดบรรลุอมตะก่อน ผู้นั้นของจงบอกแก่กัน
(๑/๘/๘๒)

.....

๑๓. บุคคลเหล่าใด เป็นพระอรหันต์หรือผู้ถึงอรรถมรรคในโลก ภิกษุนี้ เป็นแห่งบุคคล
เหล่านั้นหนา บุคคลใดบุคคลหนึ่ง (๑/๘/๘๓)

.....
.....
.....

๑๔. บรรดาชนเหล่านั้น เว้นไว้ ๕ คนในป่าช้าด้วยกล่าวว่า พวกท่าน จงเผาศพ ที่เหลือเข้า
บ้านหมด (๑/๘/๘๐)

.....
.....
.....

๑๕. บรรดาพระราชโอรสเหล่านั้น พระราชโอรสองค์โต มีทหาร ๕๐๐ เป็นบริวาร องค์กลาง มี ๓๐๐ องค์เล็กมี ๒๐๐ (๑/๘/๙๑)

.....
.....

๑๖. ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ขอจงยกไว้ก่อน ขอพระองค์จงพระราชทาน ๓ เดือน ให้แก่ บรรดาข้าพระองค์ ข้าพระองค์ คนหนึ่ง ๆ คนละ ๑ เดือน (๑/๘/๙๒)

.....
.....
.....

๑๗. จริงอยู่ พระบรมศาสดาผู้มีธรรมจักรอันบวรที่ทรงให้เป็นไปแล้ว เสด็จไปสู่เมือง ราชคฤห์ ประทับอยู่ที่เวฬุวัน มีพระชีนาสพ ๒๐,๐๐๐ รูปแวดล้อม บรรดาทูตทั้ง ๑๐ คณะ มีบริวารคณะละ ๑,๐๐๐ ที่พระเจ้ามหาสุทโธทนมหาราชทรงส่งไปด้วยพระดำรัส ว่า จงนำบุตรมาแสดงแก่เรา ดั่งนี้หนา พระกาฬุทายีเถระผู้ไปทีหลังกว่าชนทั้งหมด บรรลุพระอรหันต์แล้ว ทราบกาลเป็นที่เสด็จมา จึงพรรณนาหนทางด้วยคาถาประมาณ ๖๐ คาถา นำเสด็จไปสู่เมืองกบิลพัสดุ์ (๑/๘/๑๐๕-๖)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๘. ก็ ท่านนั้นทะ เป็นแห่งพระอรหันต์ทั้งหลายหนา พระอรหันต์รูปใดรูปหนึ่ง (๑/๘/๑๑๑)

.....
.....

๑๙. บรรดาอุบาสกเหล่านั้น อุบาสกคนหนึ่งๆ มีอุบาสกคนละ ๕๐๐ ๆ เป็นบริวาร (๑/๑๑/๑๒๐)

๒๐. บรรดาอุบาสกเหล่านั้น อุบาสกคนใด เป็นหัวหน้า อุบาสกคนนั้น มีลูกชาย ๗ คน ลูกสาว ๗ คน (๑/๑๑/๑๒๐)

๒๑. บรรดาลูกๆ เหล่านั้น ลูกคนหนึ่งๆ มีสลาภยาจุกุ สลากภัตร ปักขิกภัตร สังฆภัตร อุโปสถิกภัตร อาคันตุกภัตร และวัสสาวาสิกภัตร อย่างละ ๑ ชนิด (๑/๑๑/๑๒๐)

๒๒. ก็ บรรดาเราทั้งสอง บุคคลหนึ่งไม่อาจเพื่อจะไม่บวชได้ (๑/๑๒/๑๒๖)

๒๓. ทราบมาว่า วันหนึ่ง บรรดาชนเหล่านั้น เจ้ากิมพิละเห็นข่าวเปลือกที่เขากำลังยกลง จากฉาง จึงได้มีความสำคัญว่า ข่าวเปลือกเกิดในฉางนั้นแหละ (๑/๑๒/๑๒๖)

๒๔. บรรดาภิกษุเหล่านั้น ท่านภททิยะได้มีวิชา ๓ ในระหว่างพรรษานั้นนั่นเอง (๑/๑๒/๑๒๘)

๒๕. ภิกษุนั้น กล่าวว่า ก็ พวกท่านเรียนอะไรในสำนักของพระรูปนั้นหรือ? บรรดาที่ขนิกาย เป็นต้น นิกายใดนิกายหนึ่ง หรือ? บรรดาปฏิภกทั้ง ๓ ปฏิภกหนึ่ง หรือ? (๑/๑๔/๑๔๕)

๒๖. บุคคลใดยอมประทุษร้ายในผู้ไม่ประทุษร้าย ผู้ไม่มี
 อาชญาด้วยอาชญา บุคคลนั้น ย่อมถึงฐานะใดฐานะ
 หนึ่งในบรรดาฐานะทั้ง ๑๐ ประการ ฉับพลันทีเดียว
 (๒/๑.สามาวตี/๑๙)

.....

.....

.....

๒๗. บรรดามนุษย์เหล่านั้น มนุษย์เหล่าใดทำลายฝาเรือนแล้วหนีไป มนุษย์เหล่านั้นยอมได้
 ชีวิต (๒/๑/๒๗)

.....

.....

.....

๒๘. บรรดาดาบสเหล่านั้น ดาบสผู้เป็นหัวหน้า คิดว่า ที่ต้นไม้ที่นี่ น่าจะมีเทวดาผู้มีศักดิ์ไม่ต่ำ
 สิงสถิตอยู่ ดีแล้วหนอ ถ้าเทวดานี้จะพึงถวายน้ำดื่มแก่หมู่ฤาษี (๒/๑/๔๒)

.....

.....

.....

๒๙. บรรดาพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้ง ๘ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้า ๗ พระองค์ ไปสู่ป่า
 หิมพานต์ (๒/๑/๖๐)

.....

.....

.....

๓๐. บรรดาภิกษุทั้ง ๒ รูปเหล่านั้น ภิกษุรูปหนึ่งนำพินมาต่อกาลทีเดียว ตระเตรียมกระเบื้อง
 รองถ่าน นั่งผิงสนทนากับภิกษุหนุ่มและสามเณรตลอดปฐมยาม (๒/๖/๙๓)

.....

.....

.....

๓๑. บรรดาภรรยาเหล่านั้น นางสุธรรมมา ร่วมกันกับนายช่างไม้ ได้ให้ค่าจ้าง (๒/๗/๑๐๐)

.....
.....

๓๒. บรรดาเงาเหล่านั้น เงาอันหนึ่งๆ ยาว ๑๕ โยชน์ (๒/๑/๑๐๔)

.....
.....

๓๓. บรรดาบุตรเหล่านั้น บุตรเหล่าไหน ที่ท่านมีความรักมากกว่า (๒/๗/๑๕๖)

.....
.....

๓๔. ก็ บรรดาอุบาสกเหล่านั้น อุบาสกคนหนึ่งย่อมรักษาศีลห้าบวชอันเป็นเหตุงดเว้นจาก
ปาณาติบาตเท่านั้น (๗/๗/๒๐)

.....
.....

๓๕. ก็ บรรดาอุบาสกเหล่านั้นผู้หนึ่งในสำนักของพระตถาคตผู้ทรงแสดงธรรมอยู่อย่างนี้
อุบาสกคนหนึ่ง หนึ่งหลับแล้ว (๗/๗/๒๕)

.....
.....
.....

๓๖. ก็ บรรดาอุบาสกเหล่านี้ อุบาสกนี้ใด หนึ่งประพฤดิหลับอยู่ (๗/๗/๒๕)

.....
.....

๓๗. ชั้นที่ ๕ ชื่อว่าสงฆารวา, บรรดาชั้นเหล่านั้น ชั้นหนึ่ง ชื่อว่าเป็นสภาพเที่ยงไม่มี
(๗/๗/๔๐)

.....
.....

๓๘. บรรดาภิกษุ ๒ รูปเหล่านั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เป็นพระเถระทรงพระไตรปิฎก กล่าวแล้ว
ซึ่งธรรม (๗/๓/๔๔)

.....
.....

๓๙. ทราบว่า บรรดาภิกษุเหล่านั้น บางพวกได้มีความคิดอย่างนี้ว่า พวกเรามีศีลสมบูรณ์ พวกเราทรงธุดงค์ พวกเรามีสุตะมาก พวกเราจักบรรลุพระอรหัตในวันที่เราต้องการ ที่เดียว (๗/๗/๕๕)

.....

.....

.....

๔๐. บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุรูปหนึ่งล้าหลังในที่นั้นนั้นแหละ ที่เหลือทำสมณธรรมในป่า (๗/๓/๖๓)

.....

.....

๔๑. บรรดาพระเถระเหล่านั้น รูปหนึ่ง มีพรรษา ๖๐ อีกรูปหนึ่งมีพรรษา ๕๙ (๗/๔/๖๖)

.....

.....

๔๒. บรรดาพระเถระเหล่านั้น พระเถระแม้รูปหนึ่ง ชื่อว่าเคยเข้าไปบิณฑบาตต่างหาก ตลอดกาลมีประมาณนี้ ย่อมไม่มี แม้ก็จริง (๗/๔/๖๗)

.....

.....

.....

๔๓. บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุรูปหนึ่ง มีภรรยาเก๋าชื่อว่ามธุราภิกษา (๗/๖/๗๔)

.....

.....

๔๔. บรรดาบพเหล่านั้น บพว่า อุกุโภจฉิ ความว่า ต่ำแล้ว (๑/๓/๔๑)

.....

.....

๔๕. บรรดาบพเหล่านั้น บพว่า สุภานุปสุสิ ความว่า ผู้ตามเห็นอารมณ์ว่างาม (๑/๖/๖๗)

.....

.....

๔๖. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อนิภุกสาโว** ความว่า มีกิเลสจุน้ำฝาด ด้วยกิเลสจุน้ำฝาด มีกามราคะเป็นต้น (๑/๗/๗๔)

.....
.....

๔๗. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อकारี** ความว่า เรือนอย่างใดอย่างหนึ่ง (๑/๗/๑๑๓)

.....
.....

๔๘. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อิธ** ความว่า ย่อมบังเกิด ด้วยความบังเกิดเพราะกรรม ในโลกนี้ (๑/๑๓/๑๔๓)

.....
.....

๔๙. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ราคสโม** ความว่า ธรรมดาไฟที่เสมอดด้วยราคะ ด้วยสามารถ ไม่แสดงอะไรๆ ในบรรดาควันเป็นต้น ตั้งขึ้นแล้วเผาไหม้ในภายในเท่านั้น ย่อมไม่มี (๗/๗/๒๗)

.....
.....

๕๐. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อุฏฺฐานวโต** ความว่า ผู้มีความเพียรเป็นเหตุลุกขึ้น (๒/๒/๗๓)

.....
.....

๕๑. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **พหุทนต์** ความว่า ดันรนในอารมณ์มีรูปเป็นต้น (๒/๑/๑๑๖)

.....
.....

๕๒. แสงสว่างนี้ เป็นแสงสว่างของอมมนุษย์ตนใดตนหนึ่งบรรดาอมมนุษย์ทั้งหลายมีเทวดา มาร พรหม นาค และครุฑเป็นต้น หามิได้ (๔/๔.มหากปิณ/๑๖)

.....
.....
.....

๕๓. ได้ยินว่า บรรดาภิกษุเหล่านั้น ท่านพระมหากัปปิณะเที่ยวเปล่งอุทานอยู่ในที่พัก
กลางคืน และที่พักกลางวันเป็นต้นว่า โอ สุข โอ สุขจริงๆ (๔/๔.มหากัปปิน/๒๐)

.....
.....
.....



บทที่ ๑๗

หลักการแต่งประโยคข้อความ

๑. แต่งรวบด้วยอำนาจของบทนามที่ประกอบด้วย ยุ บัจจย ข้อสังเกตมีอยู่ว่า บทที่ประกอบด้วย ตวาบัจจย วางติดกับบทที่ประกอบด้วยยุบัจจย ถือว่าเป็นการลือค ข้อความอีกแบบหนึ่ง ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องวางไว้ติดกับบทที่ลงยุบัจจยดังกล่าว

เช่น พระศาสดาทรงส่งอนาคตตั้งสญฺาณไป ด้วยทรงดำริว่า “ความปรารถนาของ บุรุษนี้ จักสำเร็จหรือหนอแล?” ดังนี้ ทรงตรววจดู ได้ทรงเห็นความเป็นคือการก้าวล่วง หนึ่งอสงไขยกัปด้วยแสนกัปป์จึงจะสำเร็จ

สตถา “สมิขุณิสฺสตี นุ โข อิมสฺส ปุริสสฺส ปตฺถนาตี อนาคตฺสญฺาณํ เปเสตฺวา โอลเณนฺโต กปฺปสฺตสฺสสฺสชาติกํ เอกํ อสงฺเขยฺยํ อติกุกฺกิมิตฺวา สมิขุณฺณภาวํ อทุกฺทส. (๑/๘/๑๐๑)

แบบฝึกแต่งประโยคข้อความ

๑. ที่นั่น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าเฝ้าพระตถาคตเจ้ากราบทูลลัทธิของภิกษุกลุ่มยกวัตถว่า พระธรรม- กถิกนี้ ถูกสงฆ์กวัตถด้วยกรรมที่ประกอบด้วยธรรมที่เดียว ลัทธิของภิกษุ กลุ่มผู้ประพฤติ ตามพระธรรมกถิกที่ถูกสงฆ์กวัตถว่า สงฆ์กวัตถด้วยกรรมที่ไม่ประกอบด้วยธรรม และ สภาพการเที่ยวตามแวดล้อมพระธรรมกถิกนั้น ของภิกษุเหล่านั้น ที่เหล่าภิกษุกลุ่มยกวัตถ แม้จะห้ามปรามอยู่ (๑/๕/๕๐)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ราคสโม** ความว่า ธรรมดาไฟที่เสมอด้วยราคาะ ด้วยสามารถ ไม่แสดงอะไรๆ ในบรรดาวันเป็นต้น ตั้งขึ้นแล้วเผาไหม้ในภายในเท่านั้น ย่อมไม่มี (๗/๙/๒๗)

.....

.....

.....

.....



๒. การแต่งรวบด้วยอำนาจของ ตปัจจัย, มานปัจจัยที่เป็นกัมมรูป/เหตุกัมมรูป และ ต, มาน และอนตปัจจัยที่ไม่ใช่วิภัตติเดียวกับประธาน

ข้อสังเกต บทที่ประกอบด้วย ตปัจจัย ที่เป็นกัตตุรูป โดยวางไว้หน้าประธาน บทที่ประกอบด้วย ตปัจจัยและมานปัจจัย ที่เป็นกัมมรูปและเหตุกัมมรูป โดยมีบทที่ประกอบด้วย ตวาทปัจจัยวางไว้ข้างหน้า เป็นการลือคข้อความ ส่วนบทที่ประกอบด้วย ต, มาน และอนตปัจจัย ที่ไม่ใช่วิภัตติเดียวกับประธานในประโยค โดยมีบทที่ประกอบด้วย ตวาทปัจจัย วางไว้ข้างหน้า เป็นการแต่งลือคข้อความอีกแบบหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เช่น ความพิสดารว่า พระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ที่พระบรมศาสดา(พระนามว่า ที่ปังกร) พอตอดพระเนตรเห็นแล้ว ทรงพยากรณ์ว่า “บุคคลนี้เป็นพุทฺธางกูร จะเป็นพระพุทฺธเจ้าพระนามว่าโคดม ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งสี่สงฆ์กับอีกแสนกัปป์ ในอนาคต” ดังนี้

อมุหากัม ฺหิ สตุถา... สตุถารา ทิสฺวาว “พุทฺธงฺกุโร เอส อนาคเต กปฺปสฺต- สหสฺสชาติกาณํ จตฺตุนํ อสงฺเขยยานํ ปรีโยसानเ โคตโม นาม พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ พุยาโกโต... (๑/๘/๗๖)

เช่น สามเณรนั้น ฟังเสียงเพลงขับของหญิงนางหนึ่ง ผู้ออกจากหมู่บ้านนั้นแล้วขับเพลงขับ เก็บพินอยู่ในป่า ถือเอานิมิตในเสียง

โส ตโต นิภฺขมิตฺวา อรณฺเณ คีตํ คายิตฺวา ทารุณี อุทฺธรนฺติยา เอภิสฺสา อิตฺติยา คีตสทฺทํ สุตฺวา สเร นิมิตฺตํ คณฺหิ. (๑/๑/๑๔)

แบบฝึกหัดแต่ง

๑. ที่นั่น พราหมณ์เข้าเฝ้าพระตถาคตที่ทรงกระทำภักติกิจเสร็จแล้ว นั่งบนอาสนะต่ำกว่า
ทูลถามปัญหาว่า ท่านพระโคตมผู้เจริญ ชรามดาเหล่าสัตว์ที่ไม่ถวายนาน ไม่ทำการ
บูชาแก่พระองค์ ไม่ฟังธรรม ไม่อยู่จำอุโบสถศีล บังเกิดบนสวรรค์ ด้วยเหตุเพียง ทำจิต
ให้เลื่อมใสเท่านั้น มีอยู่หรือครับ (๑/๒/๓๑)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒. พระบรมศาสดา ช่วยให้ประชาชนหนึ่งแสนคนตั้งอยู่ในสภาวะ มีพระคุณที่ท้าวสักกะ
เทวราชผู้ถือเพศมาณพกล่าวสรรเสริญ เสด็จเข้าไปสู่เมืองราชคฤห์ (๑/๘/๗๙-๘๐)

.....
.....
.....
.....
.....

๓. พระบรมศาสดา ในวันนั้นเอง ทรงเห็นความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของยสกุลบุตร ตรัส
เรียกเขาผู้เปื้อนหน้าแล้วออกจากบ้านหนีไปในช่วงกลางคืนว่า ยสะ เธอจงมา ช่วยให้
เขาบรรลุโสดาปัตติผลในช่วงเวลากลางคืนนั่นเอง. (๑/๘/๗๙)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔. อุปติสสปริพพาชกนั้น พบพระเถระผู้ได้บิณฑบาตแล้ว กำลังเดินไปสู่โอกาสแห่งใดแห่งหนึ่ง และทราบว่าจะประสงค์จะนั่ง จึงได้ปูลาดตั้งปริพพาชกของตัวเองถวายท่าน (๑/๘/๘๓)

.....

.....

.....

๕. จริงอยู่ พระบรมศาสดาผู้มีธรรมจักรอันบวรที่ทรงให้เป็นไปแล้ว เสด็จไปสู่เมืองราชคฤห์ประทับอยู่ที่เวฬุวัน มีพระชีณาสพ ๒๐,๐๐๐ รูปแวดล้อม บรรดาทูตทั้ง ๑๐ มีบริวารคนละ ๑,๐๐๐ ที่พระเจ้ามหาสุทโธทนมหาราชทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า จงนำบุตรมาแสดงแก่เรา ดังนี้หนา พระกาฬุทายีเถระผู้ไปทีหลังกว่าชนทั้งหมด บรรลุพระอรหัตแล้ว ทราบกาลเป็นที่เสด็จมา จึงพรรณนาหนทางด้วยคาถาประมาณ ๖๐ คาถา นำเสด็จไปสู่เมืองกบิลพัสดุ์ (๑/๘/๑๐๕-๖)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๖. นายโกตุหลิกะนั่งมองดูสุนัขนั้น เห็นก้อนข้าวปายาสที่นายโคบาลป้อนให้แก่แม่สุนัขตัวที่นอนใต้ตั่ง (๒/๑/๑๐)

.....

.....

.....

๗. ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าดำเนินไปสู่ทางอื่น ถึงแม่สุนัขนั้นจะยืนขวาง ข้างหน้าห้ามอยู่ ก็ไม่กลับ ดุนสุนัขด้วยเท้า แล้วดำเนินต่อไป (๒/๑/๑๑)

.....

.....

.....

๘. หัวใจของสุนัขตัวเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ไปอยู่ทางอากาศยื่นเท้าหอนแล้ว เมื่อท่านละคลองจักษุ ก็แตกสลาย (๒/๑/๑๒)

.....

.....

.....

๙. เขาคิดว่า จะตีแม่แพะด้วยไม้ทำแล้วนำออกไป ดึงนี้แล้ว จึงเข้าไปสู่ออไม้ เห็นแม่แพะกำลังยืนด้วยเขาแล้วให้เด็กตีมันนม กลับได้ความรักเหมือนลูกในเด็ก คิดว่า เราได้ลูกแล้วพาเด็กนั้นหนีไป (๒/๑/๑๖)

.....

.....

.....

๑๐. ต้นไม้ที่น่าจะมีเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่สิงสถิตอยู่ (๑/๑/๓)

.....

.....

๑๑. พวกชนถามว่า อนาคตบัณฑิตกเศรษฐีหรือนางวิสาขา มารوغانของพวกท่านหรือเปล่า เมื่อพวกเขาตอบว่า ไม่มา ย่อมตำหนิทานที่พวกทายกสละทรัพย์ตั้งเป็นแสนกระทำว่าโง่ นั้น ท่านอะไร (๑/๑๓/๑๔๑)

.....

.....

.....

.....

๑๒. ที่นั่น ช้างรวบนายพรานช้างนั้นเข้ากับต้นไม้ด้วยวง คิดว่า จับแล้ว จะฟาดที่พื้น พอเห็นผ้ากาสาვეที่เขานำออกมาแสดง (๑/๗/๗๓)

.....
.....
.....

๑๓. สุนัขนั้นวิ่งไปด้วยคำพูดเพียงคำเดียว เหาสามครั้งในที่ที่เจ้าของตีกอไม้และภาคพื้น รู้ว่าสัตว์ร้ายหนีไปด้วยเสียงนั้น ไปยังที่พักของพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้กระทำการดูแล สรีระร่างกายแต่เช้าตรู่ แล้วเข้าไปสู่บรรณศาลาหนึ่งคอย เหาสามครั้งที่ประตูบรรณศาลา ให้พระปัจเจกพุทธเจ้าทราบว่ามันมาถึงแล้ว หมอบ ณ ที่แห่งหนึ่ง (๒/๑/๑๑)

.....
.....
.....
.....
.....

๑๔. ก็ พระบรมศาสดา ตรัสเรียกพระเมฆิยะเถระ ผู้ไม่สามารถตามประกอบความเพียรใน สวันอัมพวันนั้นได้ เพราะถูกวิตก ๓ ครอบงำ แล้วจึงหนีมา ตรัสว่า เมฆิยะ เธอกระทำการ หนักหนากี่ที่ทั้งเราให้อยู่ผู้เดียวผู้ขอร้องว่า เมฆิยะ คอยก่อน เราอยู่ผู้เดียว คอยจนกว่า จะมีภิกษุรูปอื่นรูปใดรูปหนึ่งปรากฏ แล้วหนีไปเสีย ธรรมดาภิกษุเป็นไปในอำนาจของ จิตอย่างนี้ ไม่ควรเลย ธรรมดาว่าจิตนั้นเป็นธรรมชาติเบา การที่ทำจิตนั้นให้เป็นไป ในอำนาจของตน จึงควร (๒/๑.เมฆิยะ/๑๑๖)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๕. เหตุนี้ น่าจะเป็นเหตุอันพระอุปติสสะผู้เป็นพี่ชายของเราเห็นแล้ว การที่เราหนีไปบวชในวันนี้นั้นแหละ จึงจะควร (๔/๙.ขทิวณียเรวต/๗๕)

.....



๓. การแต่งสื่อข้อความ ข้อสังเกต การแต่งประโยคสื่อข้อความนี้ ความจริงแล้ว ก็อาศัยหลักการทางไวยากรณ์ในการแต่งที่ผ่านมา เช่น (๑) การแต่งสื่อ ด้วยอำนาจภาวะศัพท์ ภาวะทหิต โดยที่นำบทความศัพท์มาทำเป็นฉันทวิธีตีปริสสมาส (๒) บทที่ประกอบด้วย ตวาปัจจยวางโกล์ กับบทที่ประกอบด้วย ยุปัจจย (๓) บทที่ประกอบด้วย ตวาปัจจยที่วางโกล์กับบทที่ประกอบด้วย ต, อนุต และมานปัจจยที่ไม่ใช้วิภตติเดียวกันกับประธาน ถ้าเป็นวิภตติเดียวกันกับประธาน ต้องเป็นกัมมรูป หรือเหตุกัมมรูป (๔) การแต่งสื่อด้วยอำนาจของบทที่ประกอบด้วยตัจจย และ (๕) ประโยคนิทธารณะ เหล่านี้ เป็นต้น

เช่น เสฏฐิธิตาปี ตสฺสาคนุตฺวา ทฺวาเร จิตฺทาวํ สุตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา “กิตฺตาทติ ปุจฺฉิ. (๒/๑.สามาวตี/๒๒)

แม้ธิดาของเศรษฐีได้ยืมว่าเขามาขึ้นอยู่ที่ประตูแล้ว จึงชี้ให้คนไปเรียกเขามาแล้วถามว่า อะไร? พ่อ

เช่น เสฏฐิ อุตฺตนา ปาลิตํ วนปฺปตี นิสฺสาย ลทฺชตฺตา ตสฺส “ปาโลติ นามํ อกาสิ. (๑/๑.จกฺขุपाल/๓)

เศรษฐีได้ตั้งชื่อลูกชายนั้นว่า “ปาละ” เพราะความที่ลูกชายนั้น เป็นผู้ที่ตนอาศัยต้นไม้เจ้าป่าที่ตนดูแลรักษาจึงได้มา

แบบฝึกหัดแต่งประโยคสื่อข้อความ

๑. พระบรมศาสดา ตรัสจุลลธรรมपालชาดก เพื่อทรงแสดงว่าพระเทวทัตนั้นตอนเป็น พระเจ้ามหาปตาปะประพฤติผิตพระองค์สมัยเป็นจุลลธรรมपालดาบส แล้วเข้าไปสู่แผ่นดิน (๑/๑๒/๑๓๙)

.....
.....
.....
.....
.....

๒. ที่นั่น อุปติสสะรู้ว่าโกลิตะนั้นมีธยาตัยเดียวกันกับตน จึงกล่าวว่า แน่สหาย เรา ทั้งสองคิดดีแล้ว ก็การที่พวกเราแสวงหาโมกขธรรม ย่อมควร ธรรมดา พวกผู้แสวงหา โมกขธรรมได้การบวชอย่างหนึ่ง จึงควร พวกเราจะบวชในสำนัก ของใครดีละ (๑/๘/๘๑)

.....
.....
.....
.....
.....

๓. พระเถระรับว่า เจริญพร แล้วไป ให้นางกาลิช่วยนำผ้าห่มออก พิจารณาตั้งแต่พื้นเท้า ถึงปลายเส้นผม แล้วกล่าวว่า รูปนั้นประณีตยิ่ง มีสีผิวดุจทอง เธอใส่รูปนั้นในไฟ แล้วจึง บอกแก่เราตอนที่เปลวไฟใหญ่จับต้องแล้ว ก็ไปสู่อุณหภูมิของตัวเองนั่น (๑/๖/๖๔)

.....
.....
.....
.....
.....

๔. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ราคสโม** ความว่า ธรรมดาไฟที่เสมอด้วยราคะ ด้วยสามารถ ไม่แสดงอะไรๆ ในบรรดาวันเป็นต้น ตั้งขึ้นแล้วเผาไหม้ในภายในเท่านั้น ย่อมไม่มี (๗/๙/๒๗)

๕. ที่นั้น ช้างรวบนายพรานข้างนั้นเข้ากับต้นไม้ด้วยวง คิดว่า จับแล้ว จะฟาดที่พื้น พอเห็นผ้ากาสาว่าที่เขานำออกมาแสดง..... (๑/๗/๗๓)

๖. พ่อๆ ทั้งหลาย พระราชาทรงกระทำกรรมอันไม่สมควรที่ทรงสดับข่าวสาส์นเช่นนี้ แล้ว พระราชทานทรัพย์ ๑๐๐,๐๐๐ แก่พวกท่าน (๔/๑๔/๑๗)

๗. สามเณรนั้นเดินนำหน้า เห็นช่างศรกำลังใส่ท่อนลูกศรให้ร้อนในไฟแล้วเล็งด้วยหางตา กระทำให้ตรงอยู่ จึงถามว่า ท่านขอรับ ชนเหล่านี้ ชื่อว่าอะไรครับ (๔/๕/๓๓-๔)

๘. การที่พวกเราเรียนเอากัมมัฏฐานในสำนักของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ลุกขึ้นแล้วทำ สมณธรรมตลอดคืนและวัน ย่อมไม่สมควรหรือ? (๒/๖.เทวสหายก/๙๓)

๙. แนะโกลิตะผู้สหาย ในเราทั้งสอง บุคคลใดบรรลุมตะก่อน ผู้นั้นของจงบอกแก่กัน
(๑/๘/๘๒)

.....
.....

๑๐. จันทเทพบุตรปล่อยมณฑลพระจันทร์ช่วงที่สามเณรนั้นล้างบาตรเก็บงำแล้ว (๔/๕/๓๗)

.....
.....



บทที่ ๑๘

หลักการแต่งประโยคที่มี อุทาหุ หรือ โห ตััพท์

ก. หลักการแต่งประโยคที่มีอุทาหุศัพท์

วิธีการแต่งประโยค อุทาหุ (อาหุ) ที่มีอรรถคำถาม(ปัจจุบันตุถ)นั้น ประโยคข้างหน้า ท่านจะใส่ข้อความมาให้เต็ม ส่วนประโยคหลัง ท่านมักจะใส่เฉพาะที่แตกต่างมาให้เท่านั้น เพราะฉะนั้น เมื่อนักเรียนจะแปลหรือสัมพันธ์ ก็ต้องโยคข้อความของประโยคข้างหน้าเข้ามา ให้สมบูรณ์

เช่น ก็ อุกุขี โอลิเกสสสิ อุทาหุ พุทธสาสน์ ? อนมตคคสุมี หิ สัสารวภูฏ
ตว อุกุขิกาณสสุ คณนา นตติ. (๑/๑.จกขุपाल/๑๐)

(ตุว่า) ก็ อุกุขี โอลิเกสสสิ อุทาหุ (ตุว่า) พุทธสาสน์ (โอลิเกสสสิ) ? อนมตคคสุมี หิ
สัสารวภูฏ ตว อุกุขิกาณสสุ คณนา นตติ.

ท่านจักแลดูนัยน์ตาหรือคำสอนของพระพุทธเจ้า? จริงอยู่ การนับการตาบอด
ของท่าน ไม่มีในสังสารวัฏ อันมีเบื้องต้นและที่สุตอันบุคคลตามไปอยู่ไม่รู้แล้ว

แบบฝึกหัดแต่งประโยคที่มี อุทาหุศัพท

๑. ที่นั่น มาณพ จึงกล่าวว่า ก็ผู้ที่ร้องไห้เพื่อสิ่งที่ปรากฏอยู่ หรือไม่ปรากฏอยู่ เป็นคนโง่ (๑/๒/๒๗)

.....
.....
.....

๒. ท่านเป็นเทวดา คนธรรพ์ หรือเป็นท้าวสักกะผู้เคยให้ทานในกาลก่อน (๑/๒/๒๘)

.....
.....
.....

๓. นางยักษ์นั้นฟังคำนั้นแล้ว รำพึงว่า เพื่อนคลอดลูกชายหรือลูกสาว เราจะเยี่ยมเธอ ดังนี้ แล้วก็เข้าไป ดุจเยี่ยมอยู่ จับเด็กเคี้ยวกินแล้วก็ไป (๑/๔.กาลียกฺขินี/๔๕)

.....
.....
.....

๔. ภิกษุสงฆ์ถึงประตูหมู่บ้าน กล่าวโทษว่า พระบรมศาสดาทำกรรมชื้ออะไรนั้น พระองค์ทรงทราบแล้วหรือไม่ที่ทำไป หรือไม่ทราบ เมื่อวาน เพราะพระจุลกาลไปก่อน จึงเกิดอันตรายแก่การบวชขึ้น วันนี้ เพราะผู้อื่นไปก่อน จึงไม่มีอันตราย บัดนี้ พระบรมศาสดาให้พระมหากาลกลับแล้วเสด็จมา ก็ภิกษุผู้มีศีล เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ พวกผู้หญิง จักกระทำอันตรายการบวชของท่านหรือไม่หนอ? (๑/๖.จุลกาล/๖๖)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕. คนเหล่านั้นเรียนเอาลัทธิของอาจารย์สัจญชัฎฐิปริพาชกทั้งหมดโดยสองสามวันเท่านั้น แล้วถามว่า ท่านอาจารย์ครับ ลัทธิเป็นที่รู้ของท่านมีประมาณเท่านี้เท่านั้นหรือ หรือว่ามีมากกว่านี้ (๑/๘.สญชย/๘๒)

.....
.....
.....

๖. ก็ในโลกนี้ คนฉลาดหรือคนโง่ มีมาก (๑/๘.สญชย/๑๐๔)

.....
.....

๗. ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย คำพูดของโครงการม ของพระตถาคตหรือของเราเล่า? เพราะว่าเรากล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลาย พึงอยู่ป่าเป็นปกติ ตลอดชีวิต บิณฑบาตเป็นปกติ อยู่โคนไม้เป็นปกติ ถือผ้าบังสกุลเป็นปกติ ไม่พึงฉันปลา และเนื้อ ด้วยสามารถความประพฤติดังอุกฤษฏ์ (๑/๑๒.เทวทตฺต/๑๓๒)

.....
.....
.....
.....
.....

๘. เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาสินัน สดับพระเทศนาเรื่องสักกปัญหสูตร ทรงดำริว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกระทำสมบัติของท้าวสักกะให้ใหญ่โต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นหรือหนอจึงตรัส หรือว่าไม่เห็น ทรงรู้จักท้าวสักกะหรือหนอ หรือว่าไม่รู้ เราจะทูลถามพระองค์ (๒/๗.สกก/๗๕)

.....
.....
.....
.....

๙. ชนทั้งหลาย กล่าวว่า นาย คีล เป็นเช่นไร คีลเป็นสีดำหรือ หรือว่า เป็นสีมีสีเขียวเป็นต้น
(๒/๗.สกุท/๑๐๗)

.....
.....

๑๐. อุบาสิกา ทามว่า ท่านผู้เจริญ ก็ เฉพาะพวกท่านที่ควรทำการสาธยายอาการ ๓๒ และ
เริ่มตั้งไว้ซึ่งความสิ้นไปและเสื่อมไปในอัตภาพ หรือ หรือว่า แม้แก่พวกดิฉัน
(๒/๒.อณฺฎตริกฺข/๑๒๐)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๑. พวกมนุษย์ผู้ถือเอาอายุมีประมาณเท่านี้แล้วบังเกิด หลับแล้วประมาทแล้ว ให้เวลาล่วง
เลยไปหรือหนอแล หรือว่า พวกกันทำบุญมีทานเป็นต้น (๓/๔.ปติปุชฺิกา/๒๗)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๒. ที่นั่น นางวิสาขา ช่วงเวลาที่ถึงประตูเมืองสาวัตถี คิดว่า เรานั่งบนยานพาหนะที่ปกปิด
แล้วเข้าไปหรือหนอ หรือว่า นั่งบนรถเข้าไป
(๓/๘.วิสาขา/๕๘)

.....
.....
.....
.....
.....

๑๓. พวกภิกษุได้ยินเสียงของนางวิสาขานั้น กราบทูลแต่พระศาสดาว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ธรรมดาว่าการขบร้องของนางวิสาข พวกข้าพระองค์ไม่เคยได้เห็นมาก่อน สิ้นกาลอันยาวนานมีประมาณเท่านี้ วันนี้ นางนั้น มีลูกหลานแวดล้อม ขับเพลง ย่อม เวียนรอบปราสาท ดีของนางวิสาขานั้นกำเริบหรือหนอแล หรือว่า นางเป็นบ้าไปแล้ว (๓/๘.วิสาขา/๗๔)

.....

.....

.....

.....

๑๔. พระราชาเมื่อไม่ทรงได้การบรรทม สดับเสียงนั้นในระหว่างมัชฌิมยาม ทรงสะดุ้งกลัว มีพระทัยสะดุ้ง ทรงดำริอยู่ว่า อันตรายต่อชีวิต จักมีแก่เราหรือหนอแล หรือว่า แก้มเหสี หรือว่า ราชสมบัติของเราจักพินาศ ไม่ได้ทรงอาจเพื่อหลับพระเนตรตลอดราตรีทั้งปวง (๓/๑.อญญตรปฐก/๑๐๓-๔)

.....

.....

.....

.....

๑๕. เพราะฉะนั้น ชาวแวนแคว้นทั้งสอง ถือเอาสักการะพากันมา เห็นพระตถาคต คิดว่า ชัมพูกาซีก ผู้เป็นเจ้าของพวกเรา เป็นใหญ่หรือหนอแล หรือว่า พระสมณะผู้โคดม ทรง เป็นใหญ่ แล้วพากันคิดว่า ถ้าพระสมณะผู้โคดม พึงเป็นใหญ่ ชัมพูคะนี้พึงไปสู่สำนัก ของพระสมณะผู้โคดม แต่เพราะชัมพูกาซีกเป็นใหญ่ พระสมณะผู้โคดมจึงมาสู่สำนัก ของชัมพูกาซีกนี้ (๓/๑๑.ชัมพูกาซีก/๑๕๒)

.....

.....

.....

.....

๑๖. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ สักการะนี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่มหาชนผู้มาสู่สำนักของพระองค์
เท่านั้นหรือ หรือว่า สักการะนี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่มหาชนแม้ผู้ไปในที่อื่น (๓/๑๔.สุธมมต
เถร/๑๗๑)

.....
.....
.....
.....

๑๗. บุคคลผู้อยู่ในร้านตลาด ถ้ามแล้วว่ สามเณรนั้น ถือเอาผ้ากัมพลที่บุคคลถวายแล้วหรือ
หรือว่า ถือเอาผ้ากัมพลที่บุคคลไม่ถวายแล้ว (๓/๑๕.วนวาสิติสฺส/๑๗๘)

.....
.....
.....

๑๘. ฝ่ายพวกภิกษุกระทำการประดับประคองสร้ระเสร็จแล้ว เมื่อจะเข้าไปหมู่บ้านในเวลา
ภิกษาจาร ถ้ามสามเณรว่ ติสสะ เธอจะไปกับพวกเราหรือหนอ หรือว่าจะไปในภาย
หลัง (๓/๑๕.วนวาสิติสฺส/๑๘๓-๔)

.....
.....
.....
.....
.....

๑๙. ที่นั้น บุรุษนั้นกล่าวกับเขาว่ ท่านเป็นบ้ไปแล้วหรือ หรือว่ ท่านไม่ได้ที่เก็บกหาปณะ
ท่านกล่วน้ำผึ้งที่มีราคาไม่ถึงหนึ่งบาทว่ ท่านรับเอาทรัพย์พันหนึ่ง จงให้ เหตุั้น
ชื่ออะไร ดังนี้ (๔/๗.ขทิววนียเรวตตเถร/๘๒)

.....
.....
.....
.....
.....

๒๐. ทราบมาว่า พราหมณ์นั้น คิดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมทรงทราบเฉพาะสิ่งที่เป็น
 ประโยชน์หรือหนอแล หรือว่า แม้แต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เราจะทูลถามกับพระองค์
 ดังนี้แล้ว เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์เห็นจะทรง
 ทราบเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่ทรงทราบสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ (๔/๔.อนตถปุจฉก
 พุราหมณ/๑๐๗)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒๑. พราหมณ์ถามว่า เธอจักไปสู่ที่พึงธรรมตอนกลางวันหรือกลางคืนละ เพราะพวกเรา
 ไม่สามารถไปพร้อมกันได้ เพราะไม่มีผ้าห่ม (๕/๑.จุกุเพกสาฎก/๑)

.....

.....

.....

.....

ข. วิธีกรแต่งโนศัพทปฏเศชอความ

วิธีกรเปลประโยคทใซ โน ปฏเศชในประโยคหลง จะเชยนเฉพาะ โนศัพทไวเทอนัน เวลาเปลและสมพนันนกรเรียนตองโยคชอความของประโยคหน้าใสเข้ามา ใสมบรณ

เชน กุมภกาโร “ปจมากโต อมมนา สหฐี เอกโต วลิตุกาโม ภเวยว วา โน วา, อตตานิ ปรีโฆเจสสามิติ จินเตตวา “สเจ ภนเต ปจมปกโต โรเจสสติ, ตสส รุจยา วสธาติ อาห. (๑/๓.ตีสส/๓๗)

นายชางหม้อคิดว “ดาบสผู้มาก่อนปรารถนาจะอยู่ร่วกับดาบสนี้หรือไม่ หรือ วา ใมปรารถนาจะอยู่ร่วกับดาบสนี้ เราจักเปลือองตนเอง” ดงนี้ จิงกล่าวว “ท่านผู้เจริญ ถัดดาบสผู้มาถึงก่อน จักชอใจใซไร, ขอท่านจงอยู่ตามความชอใจของดาบสนั้นเถิด”

แบบฝึกหัดแต่งประโยคที่มี โนศัพทปฏเศช

๑. เพราะฉะนั้น เศรษฐีจึงส่งบุรุษไปสูเรือโดยเร็ว ด้วยคำว เธอจงไป จงรู้ซึ่งภรรยานั้น ภรรยานั้น คลอดแล้ว หรือวายังใม่คลอด (๒/๑.สามาวตี/๑๔)

.....
.....
.....
.....
.....

๒. นางนกระยางนั้นได้ปลาที่ตายเองหรือใม่ได้จำเดิมแต่กาลนั้น เมื่อใม่ได้ จิงชูปพอม โดยผ่านไปสองสามวันเทอนัน ทำกาละ บังเกิดเป็นธิดาของชางหม้อในเมืองพาราณสี เพราะผลแห่งศีลนั้น (๒/๗.สกก/๑๐๗)

.....
.....
.....
.....
.....

๓. ทราบมาว่า พราหมณ์นั้น คิดว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมทราบเฉพาะสิ่งที่เป็น
 ประโยชน์เท่านั้นหรือหนอ หรือว่าแม้แต่สิ่งไม่เป็นประโยชน์ ก็ทรงทราบ เราจะทูลถาม
 พระองค์นั้น ดังนี้แล้ว เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์
 เห็นจะทรงทราบเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์เท่านั้น ไม่ทราบสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
 (๔/๔.อนตถปุจฉกพฺรหฺมณ/๑๐๗)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. ความพิสดารว่า ท่านพระมหากัสสปะผู้มีอายุ เห็นหญิงผู้รักษานาข้าวสาละคนหนึ่ง
 ผู้ถือเอารวงข้าวสาละกำลังคั่วข้าวตอก พิจารณาว่า นางมีศรัทธา หรือไม่มีศรัทธาหนอ
 ทราบว่า มีศรัทธา ใคร่ครวญต่อว่า นางสามารถจะทำการสงเคราะห์แก่เราได้ หรือไม่
 หนอ หรือว่าไม่สามารถจะทำได้ (๕/๓.ลาขเทวธิตา/๖)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๕. พระเถระเห็นนกกระเรียนนั้น กล่าวว่่า อุบาสก ท่านช่วยคายนเชือกที่พันศีรษะของเราให้
 หย่อนก่อน แล้วตรวจดูนกกระเรียนว่าตายแล้วหรือยังไม่ตาย
 (๕/๑๐.มณิการกุลุปกตีสฺส/๓๓)

.....

.....

.....

๖. พระศาสดาตรัสว่า ถ้าเช่นนั้น เธอจงนำก้อนกรวดมาเล็กน้ยก่อน เธอรีบแล้วจึงจะทราบ ว่า เราสามารถเป็นอยู่ด้วยทรัพย์มีประมาณเท่านั้นได้หรือไม่
(๖/๕.อนภิตตปิฏก/๑๐๓)

.....

.....

.....

.....



บทที่ ๑๙
หลักการแต่งประโยค ย - ต

วิธีการแต่งประโยค ย - ต นั้น ประโยค ย จะวางไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังก็ตาม เวลาแปลโดยพยัญชนะ ต้องแปลก่อนเสมอ ส่วนการแปลโดยอรรถมีวิธีการแปล ๒ แบบ คือ (๑) แปลประโยค ย ก่อนเหมือนเดิม โดยเป็นการแปลแยกประโยค แล้วจึงแปลประโยค ต ต่อท้าย (๒) แปลลั้มประโยค จาก ๒ ประโยค รวมกันเป็นประโยคเดียวกัน กรณีอย่างนี้ ให้แปลจากประโยค ต ก่อน แล้วใช้คำเชื่อมต่อประโยค ระหว่างประโยค ต กับประโยค ย เช่นใช้คำเชื่อมว่า “โดยประการที่..., ที่..., อัน..., ข้อที่..., ตลอดเวลา..., ทรายเท่าที่..., เมื่อคราวที่...” เป็นต้น

ข้อสังเกตเพิ่มเติม คำว่า “ท่าน, เธอ” นักศึกษาอาจหลงเข้าใจว่ามาจาก ตุมหศัพท์ เพียงอย่างเดียว มาจาก ศัพท์ก็ได้ ฝึกสังเกตตามหลักภาษาไทยให้ดีๆ แล้วจะเห็น ความแตกต่าง

นอกจากนั้น ยศัพท์ที่ทำหน้าที่เป็นกิริยาปรามาส จะวางไว้ต้นประโยคประกอบด้วย ทูติยาวิภัตติ บาลีสนามหลวง ยสุมา ที่วางไว้ประโยคหน้า ตสุมา ก็ทำหน้าที่เป็นกิริยาปรามาส เช่นกัน แต่คัมภีร์ปทฐปฐิตทิกกล่าวว่างในอรรถเหตุ

เช่น อนุนปานเภสชฺเชสุ โย ยํ อิจฺจติ, ตสฺส ตํ ยถิจฺจติเมว สมปชฺชติ. (๑/๑/๔)

พระภิกษุรูปใด ปรารถนาของสิ่งใด ในบรรดาข้าว น้ำปานะหรือเภสัช ของสิ่งนั้นก็สำเร็จ แก่พระภิกษุรูปนั้น สมปรารถนา

เช่น ต่ สุตฺวา เสฏฺฐิโน “ยํ กาเรมิ, ตํ น โหติ, ยํ น กาเรมิ, ตทเว โหตีติ มหนตํ โทมณสฺสํ อุปฺปชฺชติ. (๒/๑.สามาวตี/๒๒)

(๑) ความเสียใจอย่างใหญ่หลวงเกิดขึ้นแก่เศรษฐีเพราะฟังคำนั้นด้วยคิดว่า เราต้องการให้ทำสิ่งใด สิ่งนั้น ก็ไม่เป็น เราไม่ต้องการให้ทำสิ่งใด สิ่งนั้นนั่นแหละ ก็เป็น

(๒) ความเสียใจอย่างใหญ่หลวงเกิดขึ้นแก่เศรษฐีเพราะฟังคำนั้นด้วยคิดว่า ไม่ใช่น้อย่างที่เราต้องการให้ทำ เป็นอย่างที่เราไม่ต้องการให้ทำนั่นแหละ

แบบฝึกหัดแต่งประโยค ย - ต

๑. เขาทุลรับว่า “ดีแล้ว” ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ไปถึงเรือนแล้ว ให้เรียกน้องชายมา มอบทรัพย์สมบัติให้ว่า “แน่พ้อ สวิญญูณกทรัพย์ก็ดี อวิญญูณกทรัพย์ก็ดี อันใดอันหนึ่ง บรรดาที่มีในตระกูลนี้ ทรัพย์นั้นจงตกเป็นภาระของเจ้าทั้งหมด เจ้าจงดูแลทรัพย์นั้นเถิด” (๑/๑.จกฺขุपाल/๖)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒. ฝ่ายเธอทั้งหลาย ไปถึงพระเชตวันโดยลำดับ ถวายบังคมพระศาสดาและไหว้พระมหาเถระทั้งหลาย ตามคำของพระเถระแล้ว, ครั้นรุ่งขึ้น เข้าไปสู่ถนทที่น้องชายของพระเถระอยู่ เพื่อบิณฑบาต (๑/๑.จกฺขุपाल/๑๓)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓. จริงอยู่ ไม่มีเสียงอื่น ที่ว่าสามารถแผ่ไปทั่วสระของบุรุษทั้งหลายตั้งอยู่ เหมือนเสียง
 หึง ๑ เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นเสียงอื่น
 แม้สักอย่าง อันจะยึดจิตของบุรุษตั้งอยู่ เหมือนเสียงหึง นะภิกษุทั้งหลาย” (๑/๑.จกขุ
 ปาล/๑๔)

๔. พระศาสดาตรัสว่า “ท่านทั้งหลายไม่เห็นเธอ ฉันใดแล ถึงเธอก็ไม่เห็นสัตว์เหล่านั้น
 ฉะนั้น, ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าเจตนาเป็นเหตุให้ตาย ของพระขีณาสพทั้งหลาย มิได้มี”
 (๑/๑.จกขุपाल/๑๕)

๕. พรหมณ์ตอบว่า “ทรัพย์ของเราจะไม่ขาดไปได้อย่างไร เราจะทำอย่างนั้น”
 (พรหมณ์ตอบว่า “เราจะทำโดยประการที่ทรัพย์ของเราจะไม่ขาดหายไป”) (๑/๒.มฏจ
 กุณฺฑลีส/๒๓)

๖. ลำดับนั้น พวกหมอก็บอกยาเกล็ดที่เข้าเปลือกไม้เป็นต้น แก่เขาไป (๑/๒.มฏจกุณฺฑลีส/
 ๒๓)

๗. โทษของผู้ใดมีอยู่ ขอศีระของผู้นั้นจงแตก ของผู้ไม่มีโทษ จงอย่าแตก(๑/๓.ติสุส/๓๙)

๘. โทษของผู้ใดมี, การสาปจงตกลงในเบื้องบนแห่งผู้นั้นแล (๑/๓.ติสุส/๔๐)

๙. ควรเราจะทำนางอย่างไรได้ทาร์กเลย
 (เราควรที่จะทำโดยประการที่นางจะไม่ได้ทาร์กนั้นแหละ) (๑/๔.กาลียุกินี/๔๓)

.....

๑๐. ลำดับนั้น หญิงหมั้นจึงพูดกะนางนั้นว่า “ครรรค์ตั้งขึ้นในท้องหล่อนเมื่อใด ขอให้หล่อน
 บอกแก่นั้นเมื่อนั้น” (๑/๔.กาลียุกินี/๔๓)

.....

๑๑. นางยักษิณีนั้นคิดว่า “เขาไปในที่ไหนๆ ก็ตามเถิด จักไม่พ้นเราได้ ดังนี้แล้ว อันกำลัง
 แห่งเวร ให้อุตสาหะแล้ว วิ่งบายหน้าไปสู่มือง (๑/๔.กาลียุกินี/๔๕)

.....

๑๒. นางยักษิณีนั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อน ข้าพระองค์ แม้สำเร็จ
 การเลี้ยงชีพด้วยไม่เลือกทาง ก็ยังไม่ได้อาหารพอเต็มท้อง, บัดนี้ ข้าพระองค์จะเลี้ยง
 ชีพได้อย่างไร” (๑/๔.กาลียุกินี/๔๗)

.....

๑๓. ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เธอทั้งหลายผู้บวชในพระธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ ควร
 เป็นผู้อดทนและสงบเสงี่ยม, จะพึงงดงามในพระธรรมวินัยนี้แล (๑/๕.โกสมุพิก/๕๑-๒)

.....

๑๔. พระองค์ทรงระอาพระทัย เพราะมีความอยู่เกลื่อนกล่นนั้น ทรงพระดำริว่า “เดี๋ยวนี้เรา อยู่เกลื่อนกล่นเป็นทุกข์, และภิกษุเหล่านี้ก็ไม่ทำตามคำของเรา ถ้ากระไร เราพึงหลีกเลี่ยงจากหมู่อยู่ผู้เดียว” ดังนี้ เสด็จเที่ยวบิณฑบาตในเมืองโกสัมพี ไม่ตรัสบอกพระภิกษุสงฆ์ ทรงถือบาตรจีวรของพระองค์ เสด็จไปพาลกโลณการาม แต่พระองค์เดียว ตรัสบอกเอกราชกัฏฐ แก่พระภคุเถระที่พาลกโลณการามนั้นแล้ว ตรัสอาณิสสแห่งสามัคคีรสแก่กุลบุตร ๓ คน ในมิกทายวัน ชื่อปาจินวังสะแล้ว เสด็จไปทางป่าปารีเลยยกะ (๑/๕.โกสมพิก/๕๒)

๑๕. ครั้งนั้นแล พระยาช่างนั้น หลีกออกจากโหลง เข้าไป ณ ป่าปารีเลยยกะ รวบรวมรักขิตวัน ควางไม้สาละใหญ่ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอยู่แล้ว; ก็แลครั้นเข้าไปแล้ว ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคเจ้า แลดูอยู่ ไม่เห็นวัตถุอะไรๆ อื่น จึงกระที่บควางไม้สาละใหญ่ด้วยเท้า ถาก ถือเอากิ่งไม้ด้วยวงแล้วปิดกวาด (๑/๕.โกสมพิก/๕๓-๔)

๑๖. ก็เมื่อคราวที่พระศาสดาจะเสด็จเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาต พระยาช่างนั้นถือบาตรจีวร วางไว้บนตระพอง ตามเสด็จพระศาสดาไป (๑/๕.โกสมพิก/๕๔)

๑๗. ทีนั้น กุฎุมพีผู้หนึ่ง ให้ผ้ากาสาอะอันนำมาจากแคว้นคันธาระ ซึ่งมีค่าแสนหนึ่ง
 แก่อุบาสกนั้น แล้วสั่งว่า “ถ้าทานวิภวัญญ์ของท่าน ยังไม่เพียงพอไซ้ไร, ท่านพึงจ่ายผ้าผืนนี้
 ให้ครบส่วน ที่บกพร่อง, ถ้าทานวิภวัญญ์ของท่านเพียงพอไซ้ไร, ท่านพึงถวายแก่ภิกษุรูป
 ที่ท่านปรารถนา” (๑/๗.เทวทตฺต/๗๑)

.....

.....

.....

.....

.....

๑๘. เราจักตัดเครื่องผูกนี้ จนผูกมัดไม่ได้ทีเดียว (๑/๘.สญชย/๗๗)

.....

.....

๑๙. พระราชกุมารผู้เช่นนี้ เป็นพระราชโอรสแห่งพระชนนีพระชนก และเป็นพระสวามี
 ของพระนางใด ๆ พระชนนีพระชนกและพระนางนั้น ๆ ดับแน่แล้ว (๑/๘.สญชย/๗๗)

.....

.....

.....

๒๐. เราจะไม่ทำลายบัลลังก์นี้ ตลอดเวลาที่จิตของเราจักยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย
 ด้วยการไม่เข้าไปถือมัน (๑/๘.สญชย/๗๘)

.....

.....

.....

๒๑. ตั้งแต่นั้น ใครพูดในที่ใด ๆ ว่า “สมณะพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตมีอยู่” เขาทั้ง ๒ ก็ไปทำการ
 สันทนาด้วยในที่นั้น ๆ (๑/๘.สญชย/๘๒)

.....

.....

๒๒. เขาสอบสวนตัวชมพูทวีปอย่างนั้นแล้ว กลับมายังที่อยู่ของตน ทำกติกากันว่า “โกลิตะผู้สหาย ในเรา ๒ คน ผู้ใดได้บรรลุอมตธรรมก่อน ผู้นั้นจงบอก” (๑/ส.สญชย/๘๒)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒๓. ภิกษุรูปนี้ คงจะเป็นผู้หนึ่งในบรรดาผู้ที่ เป็นพระอรหันต์ หรือผู้บรรลุพระอรหัตตมรรคในโลก (๑/ส.สญชย/๘๓)

.....

.....

.....

.....

.....

๒๔. ธรรมเหล่าใด มีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้ (๑/ส.สญชย/๘๔)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒๕. ที่นั่น พี่ชายจึงพูดกะเขาว่า “ถ้ากระนั้น เจ้าต้องปันนาเป็น ๒ ส่วน อย่าแต่ตั้งส่วนของเรา จงทำส่วนที่เจ้าปรารถนาในนาอันเป็นส่วนของตนเถิด (๑/ส.สญชย/๘๕)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓๐. ในเวลาข้าวแพง เขาเอาเกวียนบรรทุกข้าวเปลือก ไปสู่ชนบท แลกลูกสุกรชาวบ้าน ด้วยข้าวเปลือกประมาณ ๑ ทะนานหรือ ๒ ทะนาน บรรทุกเต็มเกวียนแล้วกลับมา ล้อมที่แห่งหนึ่งดูจคอก ข้างหลังที่อยู่ แล้วปลูกผักในที่นั้นนั้นแล เพื่อลูกสุกรเหล่านั้น, เมื่อลูกสุกรเหล่านั้น กินกอผักต่างๆ บ้าง คุณบ้าง ก็เติบโตขึ้น, เขามีความประสงค์ จะฆ่าตัวใดๆ ก็มัดตัวนั้นๆ ให้แน่น ณ ที่ฆ่าแล้ว ทบด้วยค้อน ๔ เหลี่ยม เพื่อให้เนื้อสุกร พองหนาขึ้น พอรู้ว่า “เนื้อหนาขึ้นแล้ว” ก็้างปากสอดไม้เข้าไปในระหว่างฟัน กรอก น้ำร้อนที่เดือดพล่านเข้าไปในปากด้วยทะนานโลหะ (๑/๑๐. จุฬทสุกริก/๑๑๖-๗)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓๑. น้ำร้อนนั้น เข้าไปเดือดพล่านในท้อง ขับกรีสออกมาโดยส่วนเบื้องต่ำ กรีสน้อยหนึ่ง ยังมีอยู่เพียงใด ย่อมออกเป็นน้ำขุ่นเพียงนั้น เมื่อท้องสะอาดแล้ว จึงออกเป็นน้ำใส ไม่ขุ่น (๑/๑๐. จุฬทสุกริก/๑๑๗)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓๒. อนึ่ง คนในเรือนทั้งหมด เมื่อไม่สามารถจะห้ามการออกไปในภายนอกของเขาผู้ถูกภัย
คุกคามแล้วได้ จึงปิดประตูเรือนล้อมรักษาอยู่ภายนอกเรือน โดยประการที่เขาอยู่
ภายใน ไม่สามารถจะเที่ยวไปข้างนอกได้ (๑/๑๐.จุนทสุกริก/๑๑๘)

.....
.....
.....
.....
.....

๓๓. อุบาสกที่เป็นหัวหน้าแห่งอุบาสกเหล่านั้น มีบุตร ๗ คน ธิดา ๗ คน (๑/๑๑.ธมมิก
อุบาสก/๑๒๐)

.....

๓๔. เทวดาทั้งหลายส่งขนมทิพย์ถวายพระกุมารนั้น ตลอดเวลาที่ท่านเป็นฆราวาส (๑/๑๒.
เทวทตฺต/๑๒๖)

.....
.....
.....

๓๕. ก็ข้อที่พระองค์พึงทิวงคตเสียดังแต่ยังเป็นพระกุมาร นั้นเป็นฐานะมีอยู่แล(๑/๑๒.เทว
ทตฺต/๑๓๐)

.....
.....

๓๖. กรรมแม่ของพระเทวทัต เพราะยังพระเจ้าอชาตศัตรูกุมารให้สำเร็จโทษพระราชาเสีย
ก็ดี เพราะบงการนายขมังธนูก็ดี เพราะกลิ้งศิลาที่ดี มิได้ปรากฏเหมือนเพราะปล่อยช้าง
นาพาคีรีเลย (๑/๑๒.เทวทตฺต/๑๓๑)

.....
.....
.....
.....
.....

๓๗. ผู้ใดประสงค์จะพันทุกข์ ผู้นั้นจงมากับเรา (๑/๑๒.เทวทตฺต/๑๓๒)

.....
.....

๓๘. ครั้งนั้นแล พระเทวทัตหนึ่ง ณ ส่วนข้างหนึ่งพร้อมด้วยบริษัทของตน ในวันอุโบสถ กล่าว ว่า “วัตถุ ๕ ประการเหล่านี้ ย่อมชอบใจแก่ผู้ใด ผู้นั้นจงจับสลาก” เมื่อภิกษุวัชชีบุตร ๕๐๐ รูป ผู้บวชใหม่ ยังไม่รู้จักรัทธิวินัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำทั่วถึง จับสลากกัน แล้ว, ได้ทำลายสงฆ์ พากิษุเหล่านั้นไปสู่คยาสีสะประเทศ (๑/๑๒.เทวทตฺต/๑๓๓)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓๙. พระศาสดาตรัสว่า “เทวทัตจงทำสิ่งที่ตนปรารถนาเถอะ เขาก็จักไม่ได้เห็นเรา” (๑/๑๒. เทวทตฺต/๑๓๖)

.....
.....
.....

๔๐. ก็บุคคลใดๆ ในเมืองสาวัตถี เป็นผู้ประสงค์จะถวายทาน บุคคลนั้นๆ ต้องได้โอกาสของ ทาน ทั้ง ๒ นั้นก่อนแล้ว จึงจะทำได้ (๑/๑๓.สุมนาเทวี/๑๔๑)

.....
.....
.....



บทที่ ๒๐

หลักการแต่งประโยคที่มีลิงค์และวจนะต่างกัน

วิธีการแต่งบทขยายที่มีลิงค์บ้าง วจนะบ้าง ที่แตกต่างจากบทหลัก(สุทธานาม) มี ๖ ประเด็น ดังนี้

(๑) **วิกติกัตตา** กรณีที่นำบทสุทธานามมาทำเป็นวิกติกัตตา ไม่ต้องเปลี่ยนลิงค์ให้เหมือนปกติกัตตา ให้ใช้ลิงค์เดิม

เช่น ภิกขุขุตตสหัสส์ ปริวารโ อโหสิ. (๑/๘.สญชย/๙๖)

ได้มีภิกษุหนึ่งแสนรูปเป็นปริวาร

(๒) **วิกติกัตตา** กรณีที่ประธานเป็นพหูพจนะ แต่วิกติกัตตารวมกันเป็นหนึ่งเดียว จะใช้เป็นเอกวจนะ วจนะต่างกันได้

เช่น เตสุ เชฏฐสฺส ปญจ โยชฺสถานิ ปริวารโ, มชฺฌิมสฺส ตีณิ, กนิฏฺฐสฺส เทว. (๑/๘.สญชย/๙๑)

บรรดาพระโอรสเหล่านั้น พระโอรสองค์โต ได้มีทหาร ๕๐๐ เป็นปริวาร พระโอรสองค์รอง ได้มีทหาร ๓๐๐ เป็นปริวาร พระโอรสองค์เล็ก ได้มีทหาร ๒๕๐ เป็นปริวาร

(๓) **ประธานในประโยคมีตั้งแต่ ๒ บทขึ้นไป เชื่อมบทด้วย จัตพท์** กิริยาคุมพากย์ เป็นเอกวจนะก็มี เรียกว่า “**จยาสิตสงฺขยา**” สังขยาอาศัยหมู่ เป็นพหูพจนะก็มี เรียกว่า “**องฺคาสิตสงฺขยา**” สังขยาอาศัยส่วน

เช่น วลาหกวินโม จ อรุณฺคฺคฺมนณฺจ ตสฺสา คพฺภาวฺภูจฺจานณฺจ เอกกฺขณฺเวยว อโหสิ. (๒/๑.สามาวตี/๕)

ฝนหยุดตก อรุณขึ้น และพระเทวีคลอดบุตร ได้มีในขณะเดียวกันนั้นแหละ

เช่น อปเรน สมเยน ฌมฺมสฺสภายิ กถิ สฺมฺภูจฺาเปสิฺ “อาวฺโส เทวทตฺเตน เหวฺ อฺพนิสฺสยสมฺปนฺโน กุมารกสฺสโป จ เถริ จ นาสิตา. (๖/๔.กุมารกสฺสป/๑๔)

ในสมัยอื่นอีก พวกภิกษุสนทนากันที่ธรรมสภาว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย พระเทวทัตทำพระกุมารกัสสปะและพระเถรี ผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยอย่างนี้ ให้ฉิบหายแล้ว

(๔) **ประธานในประโยคต่างโยคะกัน** ให้ใช้หลักของปโรปุริสะ(บุรุษหลัง)มาใช้ ในการแต่งกิริยาคุมพากย์

เช่น “ภคินี ตยา กถิตสุส ตถภาวํ วา วิตถภาวํ วา อหเมว ตวุญจ ชานามาติ อาห. (๖/๙.จัญญมาณวิกา/๔๘)

พระศาสดา ตรัสว่า ลูกก่อนน้องหญิง เราและเธอเท่านั้น ย่อมรู้ว่าสิ่งที่เธอ พูดเป็นความจริงหรือไม่เป็นความจริง

(๕) **วิเสสนะ** กรณีมีบทสุทรนามซึ่งเป็นบทวิเสสยะหลายบท บทวิเสสนะตัวเดียว วางไว้ตำแหน่งใกล้เคียงกับบทไหน ให้ใช้ลิงค์และวจนะตามบทนั้น

เช่น เตสุ เอเกกสุส เอเกกา สลากยาคุ สลากภตฺตํ ปกฺขิกภตฺตํ สงฺฆภตฺตํ อุโปสติกภตฺตํ อาคนฺตุกภตฺตํ วสฺสวาสิกํ อโหสิ. (๑/๑๑.ธมฺมิก/๑๒๐)

บรรดาลูกๆ เหล่านั้น ลูกคนหนึ่งๆ ได้มีสลากยาคุ สลากภัตต ปักขิกภัตต สังฆภัตต อุโปสติกภัตต อาคนตุกภัตต และวัสสวาสิกภัตต คนละอย่าง

เช่น สา ตํขณฺณเมว มุเขน เจว อภิหิ จ วิวฏฺเฐหิ กาลมกาสิ. (๕/๙.สนฺตติ/๗๒)
หญิงนั้น มีปากอ้าและนัยน์ตาถลน ได้ทำกาละในขณะนั้นนั้นแหละ

(๖) **นศัพท์** กรณีใช้ นินิบาตปฏิเสธตั้งแต่ ๒ ศัพท์ขึ้นไป กิริยาคุมพากย์จะใช้ พหุวจนะ ในที่นี้ใช้ อตฺถิ นิบาตคุมพากย์

เช่น “นฺนุ จสุส เนว มาตา น ปิตา น ภาติกาทีสุ โกจิ รกฺขิตา นาม อตฺถิ, โโก นํ รกฺขตีติ. (๒/๑.สามาวตี/๑๖)

ถามว่า มารดา ของเด็กนั้น ก็ไม่มี บิดา ของเด็กนั้น ก็ไม่มี บรรดาปियชนพี่น้อง ชายเป็นต้น ใครๆ ชื่อว่าผู้รักษาเด็กนั้น ก็ไม่มี มิใช่หรือ?, ใคร รักษาเด็กนั้น

แบบฝึกหัดแต่งประโยคที่มีลิงค์และวจนะต่างกัน

๑. การพูดคุยกับพระพุทเจ้าทั้งหลาย เป็นหน้าที่ของกระผม (๑/๙.สณฺชย/๑๐๒)

.....

๒. บรรดาอุบาสกเหล่านั้น อุบาสกคนหนึ่งๆ มีบริวารคนละ ๕๐๐ (๑/๑๑.ธมฺมิก/๑๒๐)

.....

.....

๓. แต่ว่า ตัณหาที่เกิดขึ้นในทวารทั้ง ๖ และมานะ ๙ ประการ ย่อมเจริญแก่ภิกษุผู้เป็นพาล
ล้วน เหมือนน้ำเกิดแก่มหาสมุทร เมื่อพระจันทร์เต็มดวง (๓/๑๔/๑๖๗)

๔. ส่วน การกำหนดว่า สิ่งนี้ เป็นประโยชน์ต่อพวกเรา แล้วจึงทำบุญนั้นแหละ เป็นหน้าที่
ของผู้มีความต้องการบุญ (๕/๓.ลาชเทวธิดา/๘)

๕. พระศาสดา ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นปัจจัยและเป็นที่พักของชนเหล่านี้ แต่ในบัดนี้
หามิได้ แม้ในกาลก่อน เรา ก็ได้เป็นที่พึ่งของชนเหล่านั้นเช่นกัน (๖/๔/๑๔)

๖. อาหารและที่พัก จะมีในเรือนของข้าพเจ้าทั้งหลาย (๖/๕.มหากาล/๑๗)

๗. ฌานก็ไม่เจริญ วิปัสสนา มรรค และผล ก็ไม่เจริญ แก่บุคคลผู้มักประพฤติประมาท
เพราะความประมาท มีการปล่อยสติเป็นลักษณะ (๘/๑.กบิล/๖)

๘. มารคือกิเลส มารคือมรณะ มารคือเทพบุตร จงอย่าระรานท่านทั้งหลายบ่อยๆ เลย
ดูจระแสแม่น้ำที่ไหลมาด้วยความเร็วสูง ระรานไม้จอกที่เกิดที่กระแสน้ำ (๘/๑/๗)

๙. การแสดงบ้าง การบอกบ้าง การฟังบ้าง เป็นธรรมชาติใหญ่ อย่างนี้ (๘/๑๐.สกุท/๓๙)

.....
.....

๑๐. อหิง ความยินดีในบุตร ความยินดีในธิดา ความยินดีในทรัพย์ ความยินดีในหญิง ความ
ยินดีหลายประเภท มีความยินดีในกิริยามีการพ้อน การขบรับร้อง และการบรรเลงเป็นต้น
ความยินดีแม้นั้น เป็นปัจจัยแห่งการยังสัตว์ให้ตกไปในสังสารวัฏ แล้วจึงเสวยทุกข์
เท่านั้น (๘/๑๐/๔๐)

.....
.....
.....

๑๑. พระศาสดาตรัสว่า ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่ประทุษร้ายในเหล่าชนผู้ไม่ประทุษร้าย
เพราะเราประกอบด้วยกำลังคือขันติ เป็นที่พึ่งของมหาชนทีเดียว (๘/๑๖.อกโกสภาร
ทวาร/๑๒๔)

.....
.....
.....



ประวัติผู้รวบรวมและเรียบเรียง

ชื่อ-ฉายา	พระมหาอดิเทพคุณ อุตตมปญโญ (แจ่มสันเทียะ)
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
อุปสมบท	วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๗ ประโยค ชั้นนักศึกษบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร)
ประวัติการทำงาน ที่อยู่ปัจจุบัน	ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และบาลีใหญ่ วัดพิบูลทอง ถนนเทอดพระเกียรติ ตำบลวัดซลอม อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐
ผลงานทางวิชาการ	๑. รูปลัทธิที่ปณี เล่ม ๑ สันนิษัณฑ์ ๒. รูปลัทธิที่ปณี เล่ม ๒ นามกัณฑ์ ๓. รูปลัทธิที่ปณี เล่ม ๓ การกัณฑ์ ๔. รูปลัทธิที่ปณี เล่ม ๔ สมาสกัณฑ์ ๕. รูปลัทธิที่ปณี เล่ม ๕ ตัทธิกัณฑ์ ๖. รูปลัทธิที่ปณี เล่ม ๖ อาชยาดกัณฑ์ ๗. รูปลัทธิที่ปณี เล่ม ๗ กิพพิธานกัณฑ์ ๘. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ๙. กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตรพร้อมอุทาหรณ์ ๑๐. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ ๑๑. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์ ๑๒. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ ๑๓. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ ๑๔. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา ๑๕. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖ มาฝึกแต่งบาลีกันเถอะ ๑๖. ทำตัวรูปนามเบื้องต้น (ใช้คู่กับไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น) ๑๗. ทำตัวรูปอาชยาดเบื้องต้น (ใช้คู่กับไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น) ๑๘. วิกิซุบาตีโมกข์แปล พร้อมมาติกาสำหรับวินิจฉัยลักษณะบท

